

Zeszyty Naukowe
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 45/2012

**Dylematy rozwoju
polskiej spółdzielczości
kredytowej**

The Poznan School of Banking
Research Journal

No. 45/2012

Dilemmas of the Development of Cooperative Banking Credits in Poland

scientific editor

Bogna Janik

The Poznan School of Banking Press

Zeszyty Naukowe
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 45/2012

Dylematy rozwoju polskiej spółdzielczości kredytowej

pod redakcją naukową
Bogny Janik

Wydawnictwo
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu

Komitet wydawniczy / Editorial board

Przewodnicząca / Chairperson: *prof. nadzw. dr hab. Beata Filipiak*
Członkowie / Members: *prof. nadzw. dr hab. Władysław Balicki, dr Piotr Dawidziak,*
prof. nadzw. dr hab. Marek Dylewski, Grażyna Krasowska-Walczak (dyrektor Wydawnictwa WSB
w Poznaniu), *prof. nadzw. dr hab. inż. Tadeusz Leczykiewicz, Andrzej Malecki* (sekretarz),
prof. nadzw. dr hab. Ilona Romiszewska, prof. zw. dr hab. Janusz Sawczuk,
prof. zw. dr hab. Stanisław Wykrętowicz

Rada naukowa / Research council

prof. zw. dr hab. Przemysław Deszczyński, prof. nadzw. dr hab. Marek Dylewski,
prof. nadzw. dr hab. Beata Filipiak, prof. nadzw. dr hab. Tadeusz Leczykiewicz,
prof. zw. dr hab. Jan Szambelańczyk, prof. nadzw. dr hab. inż. Emilia Zimková,
prof. nadzw. dr hab. inż. Peter Krištofik, prof. nadzw. dr hab. Sergiy Gerasymenko,
prof. dr Bernt Mayer, prof. dr Franz Seitz, prof. dr J. Michael Geringer

Czasopismo recenzowane według standardów Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Lista recenzentów na stronie www.wydawnictwo.wsb.poznan.pl

oraz w ostatnim numerze czasopisma z danego roku.

The journal reviewed in compliance with the Ministry of Science and Higher Education.

The list of peer-reviewers is available at www.wydawnictwo.wsb.poznan.pl

and the most recent issue of the journal in the given year.

Redaktor naczelny czasopisma / Editor-in-chief

prof. nadzw. dr hab. Marek Dylewski

Redaktor naukowy / Scientific editor

dr inż. Bogna Janik

Redaktorzy statystyczni / Statistical editors

prof. nadzw. dr hab. Maria Chromińska, dr Rafał Koczkodaj

Weryfikacja streszczeń w języku angielskim / Summary reviews in English by

Krzysztof Sajon

Redakcja i korekta / Editing and proofreading

Anna Stankiewicz

Redakcja techniczna i skład / Typesetting

Wiesława Mazurkiewicz

Projekt okładki / Cover design

Jan Ślusarski

Wersja pierwotna – publikacja drukowana / Source version – printed publication

© Copyright by Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, 2012

ISSN 1426-9724

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu

al. Niepodległości 2, 61-874 Poznań

tel. 61 655 33 99, 61 655 32 48

e-mail: wydawnictwo@wsb.poznan.pl, dzialhandlowy@wsb.poznan.pl

www.wydawnictwo.wsb.poznan.pl

Druk i oprawa / Printing and binding: ESUS Druk cyfrowy, Poznań

Spis treści

Wstęp	9
Anna Szelałowska Wpływ wejścia w życie dyrektywy COM (2012) 280 na działalność banków spółdzielczych w Polsce	11
Anita Szygula Czynniki rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w Polsce	29
Agnieszka Alińska W poszukiwaniu docelowego modelu funkcjonalno-organizacyjnego bankowości spółdzielczej w Polsce	51
Maria Magdalena Golec Dylematy rozwoju spółdzielczości kredytowej w Polsce	61
Franz Seitz The Cooperative Banking System in Germany: Empirical evidence and some theory	77
Damian Kubiak Nowoczesna realizacja idei samopomocy kredytowej w środowisku małych społeczności	87
Abstracts	99
Lista recenzentów współpracujących z czasopismem „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”	101
Recenzenci „Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu” nr 40-45 za rok 2012	103

Table of Contents

Introduction	9
Anna Szelałowska The Impact of the Directive Com (2012) 280 Implementation on the Cooperative Banks Activity in Poland	11
Anita Szygula Factors for Development of Deposit-Credit Activities in Cooperative Banks	29
Agnieszka Alińska In Search for Final Organizational Model of Cooperative Banking Functioning in Poland	51
Maria Magdalena Golec Dilemmas of Credit Cooperative Development in Poland	61
Franz Seitz Spółdzielczy system bankowy w Niemczech: wyniki badań empirycznych i analiza teorii	77
Damian Kubiak Modern Realization of Idea of Credit on the Basis of Self-Help in Small Communities	87
Abstracts	99
List of reviewers collaborating with “The Poznan School of Banking Research Journal”	101
Reviewers of “The Poznan School of Banking Research Journal” issues 40-45 of the year 2012	103

Wstęp

Badania wykazują, że w okresie globalnego kryzysu finansowego, w szeregu krajów rośnie udział spółdzielczych instytucji kredytowych w rynku usług finansowych. Także w niektórych krajach Unii Europejskiej, pomimo gwałtownego podwyższenia poziomu gwarantowania depozytów w bankach, deponenci przenieśli znaczne sumy oszczędności do spółdzielczych instytucji kredytowych, demonstrując w pewnym sensie obawy przed kondycją komercyjnych instytucji kredytowych, silnie uwikłanych w międzynarodowe operacje finansowe.

Przedkładany zbiór opracowań jest efektem prac zespołu autorów, którzy przygotowali je w związku z seminarium pn. „Dylematy rozwoju spółdzielczości kredytowej w Polsce”, zorganizowanym w kwietniu 2012 r. w Wyższej Szkole Bankowej w Poznaniu. Przedsięwzięcie to wpisało się w obchody Międzynarodowego Roku Spółdzielczości, ustanowionego przez ONZ.

W opracowaniach autorskich przedmiotem zainteresowania są przede wszystkim dwie grupy podmiotów: banki spółdzielcze i spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. A tytułowe dylematy rozpatrywane są głównie przez pryzmat uwarunkowań działalności tych podmiotów na polskim rynku finansowym. Międzynarodowe ujęcie spółdzielczości kredytowej zostało poruszone w szczególności w aspekcie sytuacji w Niemczech, którą scharakteryzował Franz Seitz z Hochschule Amberg-Weiden (HAW). Nawiązując do debaty seminaryjnej, warto podkreślić, że jednym z kluczowych dylematów była misja spółdzielczej instytucji kredytowej w warunkach obowiązywania uniwersalnych regulacji ostrożnościowych i nadzorczych dla sektora bankowego. Rozważano także alternatywne, w stosunku do komercyjnych, modele funkcjonowania spółdzielczych instytucji kredytowych, ze szczególnym uwzględnieniem koncepcji zrównoważonego rozwoju jako współczesnego odpowiednika historycznego modelu wspierania słabych ekonomicznie.

Zbiór obejmuje sześć opracowań. Otwiera go artykuł autorstwa Anny Szlągowskiej na temat Dyrektywy COM(2012)280, dyrektywy ustanawiającej ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych. Pomimo że autorka oceniła pozytywnie samą dyrektywę, to jej konsekwencje, szczególnie dla sektora banków spółdzielczych i SKOK, według autorki, mogą mieć negatywne skutki (np. koszty związane z mechanizmami finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji mogą zbyt obciążać małe banki

spółdzielcze). Dlatego, według autorki, warto zawczasu podjąć działania zapobiegające niekorzystnym rozwiązaniom dla sektora bankowości spółdzielczej.

Aspekty prawne, ekonomiczne i społeczne rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w Polsce prezentuje w swoim artykule Anita Szyguła. Identyfikuje ona aktywność banków spółdzielczych w ciągu sześciu lat (2006-2011) i wskazuje, że pomimo wzrostu wartości pozyskiwanych depozytów i wartości udzielonych kredytów istniał niewielki wpływ czynników ekonomicznych na rozwój tej działalności, podkreśla natomiast wpływ czynników społecznych na rozwój działalności depozytowo-kredytowej, takich jak poziom wiedzy społeczeństwa na temat idei samopomocowej oraz opinia na temat samej oferty depozytowo-kredytowej. Agnieszka Alińska rozważa docelowe modele bankowości spółdzielczej (model konsolidacyjny, integracyjny czy indywidualnego funkcjonowania). Wskazuje jednocześnie na możliwość budowania dla spółdzielczych grup bankowych systemu bezpieczeństwa finansowego za pomocą instrumentów solidarnościowych (w ramach rozporządzenia do dyrektywy CRD). Ma to na celu ochronę pojedynczych banków spółdzielczych przed utratą płynności i wypłacalności w nowych warunkach prawnych i nadzorczych, a także efektywniejsze wykorzystanie ich potencjału rozwojowego. Maria Golec, opierając się na studiach literaturowych, identyfikuje kluczowe dylematy rozwoju spółdzielni kredytowych, zarówno banków spółdzielczych, jak i SKOK-ów, oraz diagnozuje je według kategorii podmiotów posiadających kompetencje decyzyjne. Zastanawia się nad ekonomicznym i społecznym charakterem spółdzielni kredytowych.

W kolejnym artykule Franz Seitz porównuje niemiecki sektor bankowości spółdzielczej z innymi grupami bankowymi w Niemczech. W części podsumowującej autor akcentuje dwie specyficzne cechy niemieckich banków spółdzielczych, a mianowicie: niższe koszty transakcyjne i mniejszą asymetrię informacji, co wpływa na umacnianie roli tych instytucji na rynku. W ostatnim artykule Damian Kubiak analizuje koncepcję samopomocy pożyczkowej (*social lending*), która nie jest nowa, ale w dobie upowszechniania Internetu może stanowić coraz ważniejszy kanał pośrednictwa pożyczkowego. Opisuje nowoczesny kanał platform pożyczkowych oraz wskazuje zalety i wady tego typu kanału zawierania transakcji pożyczkowych.

Autorzy są zgodni, że odpowiednie uwarunkowania prawne i ekonomiczne są konieczne dla rozwoju polskiej spółdzielczości kredytowej. Podkreślają, że misja spółdzielczych instytucji kredytowych powinna być eksponowana w ich działalności, gdyż właśnie idea spółdzielczości umocniła rolę tych instytucji w ostatnich latach.

dr inż. Bogna Janik

Anna Szelałowska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Wpływ wejścia w życie dyrektywy COM (2012) 280 na działalność banków spółdzielczych w Polsce

***Streszczenie.** W artykule omówiono wpływ na funkcjonowanie sektora banków spółdzielczych wejścia w życie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady, ustanawiającej ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniającej dyrektywy Rady 77/91/EWG i 82/891/EWG, dyrektywy 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE i 2011/35/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 1093/2010.*

***Słowa kluczowe:** banki spółdzielcze, działania naprawcze, restrukturyzacja, uporządkowana likwidacja*

1. Wprowadzenie

Ostatnie lata unaocznily słabe punkty systemu finansowego, które pod wpływem światowego kryzysu 2008+ zagroziły stabilności wielu uczestników rynku finansowego. W skali europejskiej kryzys ten poddał licznym testom krajowe i unijne organy nadzorujące, m.in. podmioty prowadzące działalność bankową. Kryzys finansowy wymusił ustanowienie unijnych ram dotyczących zapobiegania kryzysom, zarządzania kryzysowego i rozwiązywania sytuacji kryzysowych. W przyjętych przez ECOFIN (Economic and Financial Affairs Council – Rada ds. Gospodarczych i Finansowych) w grudniu 2010 r. konkluzjach podkreślano, że ramy te powinny mieć zastosowanie do wszystkich banków, w tym do banków

spółdzielczych bez względu na ich wielkość, powinny przyczyniać się do zacieśnienia współpracy transgranicznej oraz powinny bazować na trzech filarach:

- środkach przygotowawczych i zapobiegawczych,
- środkach wczesnej interwencji oraz instrumentach restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji,
- uprawnieniach w zakresie prowadzenia restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji.

Ustanowione ramy miały na celu:

- zachowanie stabilności finansowej poprzez ochronę zaufania ze strony społeczeństwa i rynku,
- priorytetowe traktowanie kwestii zapobiegania i przygotowań,
- zapewnienie wiarygodnych narzędzi postępowania naprawczego,
- umożliwienie szybkich i zdecydowanych działań,
- zmniejszenie pokusy nadużyć i zminimalizowanie – w jak najpełniejszym zakresie – ogólnych kosztów dla publicznych środków finansowych poprzez zapewnienie sprawiedliwego podziału obciążenia między zainteresowane strony z sektora instytucji rynku finansowego,
- przyczynienie się do sprawnej reorganizacji kryzysowej grup transgranicznych,
- zapewnienie pewności prawa oraz ograniczenie zakłóceń konkurencji¹.

W rezultacie przeprowadzonych konsultacji i dyskusji na gruncie teoretyczno-praktycznym w drugiej połowie maja 2012 r. na nieformalnym posiedzeniu Rady Europejskiej przedstawiono koncepcję utworzenia zintegrowanych ram finansowych (czyli tzw. unii bankowej). Zintegrowane ramy finansowe, obejmujące wszystkie państwa członkowskie, mają się składać z dwóch podstawowych elementów:

- jednolitego europejskiego systemu nadzoru bankowego,
- europejskiego systemu gwarantowania depozytów oraz europejskiego systemu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków.

Zintegrowane ramy finansowe wchodzi w skład czterech filarów² przyszłej Unii Gospodarczej i Walutowej, o której jest mowa w przedstawionym pod ko-

¹ Council of the European Union, Council conclusions on crisis prevention, management and resolution, 3054th ECONOMIC and FINANCIAL AFFAIRS Council meeting, Brussels, 7 December 2010, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/118266.pdf [10.08.2012].

² Filary te obejmują:

- **zintegrowane ramy finansowe** mające zapewniać stabilność finansową, w szczególności w strefie euro, i minimalizować koszty upadku banków, ponoszone przez obywateli Europy. Ramy te przenoszą odpowiedzialność za nadzór na szczebel europejski i zapewniają wspólne mechanizmy restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków oraz gwarantowania depozytów konsumentów,

niec czerwca 2012 r. sprawozdaniu przewodniczącego Rady Europejskiej Hermana van Rompuy, zatytułowanym „W kierunku faktycznej Unii Gospodarczej i Walutowej”³.

W tym samym czasie trwały prace nad wnioskiem Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającej ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniającej dyrektywy Rady 77/91/EWG i 82/891/EWG, dyrektywy 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE i 2011/35/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 1093/2010. Na przełomie czerwca i lipca 2012 r. wniosek ten został przekazany poszczególnym krajom członkowskim Unii Europejskiej (UE) do akceptacji i przedstawienia stanowisk rządów w przedmiotowej sprawie. Na szczeblu krajowym dokument ten został rozpatrzony w dniu 25 lipca 2012 r. przez sejmową Komisję do spraw Unii Europejskiej w trybie art. 7 ust. 4 ustawy z dnia 8 października 2010 r. o współpracy Rady Ministrów z Sejmem i Senatem w sprawach związanych z członkostwem Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej. W drugiej połowie 2012 r. rozpoczęły się dalsze prace nad wdrożeniem cytowanej dyrektywy oraz przedstawiono sprawozdanie oceniające, czy poza przeprowadzonymi obecnie reformami regulacyjnymi, reformy strukturalne unijnych banków doprowadzą do zwiększenia stabilności finansowej, poprawy skuteczności i ochrony konsumentów. Przedmiotowa dyrektywa wejdzie w życie dwudziestego dnia po jej publikacji w Dzienniku Urzędowym. Zgodnie z powszechną praktyką, termin transpozycji dyrektywy wynosi 18 miesięcy, tj. upływa dnia 31 grudnia 2014 r. W związku z tym za zasadne uznaje się przedstawienie głównych założeń tego dokumentu, jego przedmiotu oraz wpływu wejścia w życie tej dyrektywy na działalność banków.

Niniejszy artykuł ma na celu weryfikację hipotezy badawczej, zgodnie z którą w aktualnej wersji projekt dyrektywy COM (2012) 280 nie jest korzystny dla

– **zintegrowane ramy budżetowe** mające zapewnić zdrowe kształtowanie polityki budżetowej na szczeblach krajowym i europejskim, obejmujące koordynację, wspólne podejmowanie decyzji, skuteczniejsze egzekwowanie oraz proporcjonalne działania w kierunku wspólnej emisji długu. Ramy te mogłyby obejmować także różne formy solidarności fiskalnej,

– **zintegrowane ramy polityki gospodarczej**, które przewidują wystarczające mechanizmy zapewniające opracowywanie krajowej i europejskiej polityki propagującej trwały wzrost, zatrudnienie i konkurencyjność oraz spójnej z prawidłowym funkcjonowaniem unii gospodarczej i walutowej,

– **zapewnienie niezbędnej legitymacji demokratycznej** i odpowiedzialności za podejmowanie decyzji w ramach unii gospodarczej i walutowej, opierając się na wspólnym sprawowaniu suwerenności nad wspólną polityką oraz na solidarności.

³ *W kierunku faktycznej Unii Gospodarczej i Walutowej. Sprawozdanie przewodniczącego Rady Europejskiej Hermana van Rompuy*, EUCO 120/12, PRESSE 296, PR PCE 102, Bruksela, 26 czerwca 2012 r.

funkcjonujących w Polsce banków spółdzielczych, ponieważ pomija specyfikę działania tych podmiotów i daje większe uprawnienia nadzorcom i organom ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w krajach macierzystych niż nadzorcom i organom restrukturyzacyjnym państwa w krajach członkowskich, co wpłynąć może w niedalekiej przyszłości na likwidację wielu małych i niewystarczająco dokapitalizowanych banków zrzeszonych.

2. Przesłanki powstania dyrektywy COM (2012) 280

W przedostatnim dniu maja 2012 r. Komisja Europejska poinformowała opinię publiczną o swoim zamiarze rozpoczęcia procesu, który „określi główne kroki w kierunku pełnej unii gospodarczej i walutowej, między innymi dążenie do unii bankowej posiadającej system zintegrowanego nadzoru i jednolity system gwarancji depozytów”⁴. Koncepcja utworzenia zintegrowanych ram finansowych (tzw. unii bankowej) została przedstawiona przez przewodniczącego Komisji Europejskiej J.M. Barroso, na nieformalnym posiedzeniu Rady Europejskiej 23 maja 2012 r. Na szczycie Rady Europejskiej w dniach 28-29 czerwca 2012 r. Herman van Rompuy, we współpracy z przewodniczącymi Komisji i Eurogrupy oraz prezesem Europejskiego Banku Centralnego, przedstawił sprawozdanie pt. „W kierunku faktycznej unii gospodarczej i walutowej”, które określa cztery filary przyszłej UGW: zintegrowane ramy finansowe, budżetowe, polityki gospodarczej oraz zapewnienie niezbędnej demokratycznej legitymacji.

Zintegrowane ramy finansowe, obejmujące wszystkie państwa członkowskie, mają się składać z dwóch podstawowych elementów:

- jednolitego europejskiego systemu nadzoru bankowego,
- europejskiego systemu gwarantowania depozytów oraz europejskiego systemu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków.

W dniu 12 września 2012 r. Komisja Europejska przedstawiła plan działania na rzecz unii bankowej⁵ oraz dwa projekty rozporządzeń⁶. Dotyczą one jednolitego mechanizmu nadzorczego dla banków w strefie euro z kluczowymi upraw-

⁴ *W kierunku faktycznej Unii Europejskiej i Walutowej*, Herman van Rompuy we współpracy z José M. Barroso, Jean C. Junckerem, Mario Draghim, Bruksela 5.12.2012 r., www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/PL/ec/134201.pdf [5.12.2012].

⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Plan działania na rzecz unii bankowej, Bruksela 12.09.2012 r., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0510:FIN:PL:pdf> [2.11.2012].

⁶ Commission proposes a package for banking supervision in the Eurozone – frequently asked questions, MEMO/12/662, 12 September 2012.

nieniami Europejskiego Banku Centralnego⁷. Komisja wezwała Radę i Parlament Europejski do ich przyjęcia do końca 2012 r. wraz z zaproponowanymi wcześniej projektami, co zostało zrealizowane⁸.

Prace nad zintegrowanymi ramami finansowymi poprzedziły przeprowadzone w latach 2008-2012 na zlecenie Komisji Europejskiej liczne konsultacje i dyskusje ze specjalistami i najważniejszymi zainteresowanymi stronami w sprawie działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków. Na początku 2011 r. na potrzeby konsultacji opublikowano dokument roboczy, w którym szczegółowo przedstawiono potencjalne warianty strategiczne dotyczące potencjalnych zdarzeń w sektorze bankowym, będących skutkiem kryzysu. Przedmiotowy dokument stanowił ostatnią konsultację społeczną przed przyjęciem wniosku dyrektywy COM (2012) 280. Konsultacja zakończyła się w marcu 2011 r. W sprawie tzw. instrumentu umorzenia lub konwersji długu, w kwietniu 2012 r. zorganizowano ukierunkowane dyskusje z ekspertami z państw członkowskich Unii Europejskiej, sektora bankowego, środowisk akademickich i firmami prawniczymi. Dyskusje te dotyczyły kluczowych parametrów instrumentu umorzenia lub konwersji długu, w tym w szczególności warunków uruchomienia procedury restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, zakresu umorzenia lub konwersji długu, jego potencjalnego minimalnego poziomu, restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji na poziomie grup, a także zasady praw nabytych. W efekcie tych prac powstał wniosek dyrektywy COM (2012) 280, który koncentruje się na kwestiach dotyczących zasadniczo procesu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków.

Ustalenie na szczeblu unijnym wspólnych ram w tym zakresie ma przyczynić się do zwiększenia stabilności finansowej, ograniczenia pokusy nadużycia, zwiększenia ochrony deponentów i podstawowych usług bankowych, zapewnienia oszczędności środków publicznych oraz ochrony rynku wewnętrznego dla instytucji rynku finansowego. Ze społecznego punktu widzenia wdrożenie omawianej w niniejszym opracowaniu dyrektywy ma przyczynić się do ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia systemowego kryzysu bankowego i zapobiec spadkowi dobrobytu gospodarczego, następującego w wyniku kryzysu bankowego. Co więcej, dyrektywa ta ma zminimalizować narażenie podatników na straty wynikające ze wsparcia udzielanego upadającym instytucjom bankowym.

⁷ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 listopada 2012 r. zawierająca zalecenia dla Komisji dotyczące sprawozdania przewodniczących Rady Europejskiej, Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Centralnego i Eurogrupy pt. „W kierunku faktycznej unii gospodarczej i walutowej (2012/2151(INI)), www.europarl.europa.eu/sides/get.Doc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0430+0+DOC+XML++VO//PL [30.11.2012].

⁸ Szerzej na ten temat: http://libr.sejm.gov.pl/oide/index.php?option=com_content&view=article&id=14754&Itemid=806 [23.11.2012].

Niestety, wdrożenie w życie dyrektywy COM(2012) 280 pociąga za sobą potencjalny wzrost kosztów finansowania banków z powodu zniesienia domniemanej pewności udzielenia przez państwo wsparcia, wiąże się także z kosztami związanymi z mechanizmami finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Banki mogą przenosić te wyższe koszty na klientów lub akcjonariuszy, obniżając oprocentowanie depozytów, podwyższając oprocentowanie kredytów i opłaty bankowe lub ograniczając stopy zwrotu z kapitału własnego. Ogólnie jednak potencjalne korzyści wdrożenia dyrektywy COM(2012) 280 dla długookresowego dobrobytu gospodarczego, wynikające z mniejszego prawdopodobieństwa wystąpienia kryzysu systemowego, są znacznie wyższe niż potencjalne koszty.

3. Ogólne założenia ram dotyczących restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków

Druga dekada XXI w. to nie tylko okres słabej koniunktury gospodarczej, dużego ryzyka i wątpliwości wobec realizowanej przez rządy wielu państw polityki gospodarczej, ale też okres potęgującego się kryzysu zaufania, wykształconego na światowym kryzysie finansowym dotykającym (w mniejszym lub większym stopniu) niemalże wszystkich obszarów życia gospodarczego. Jak wskazuje M. Wieruszowska, „kryzys zaufania, społeczeństwo braku zaufania to znamienne cecha współczesności, a zatem czynnik zagrażający demokracji⁹”. Kryzys zaufania dotyczy trzech aspektów: zaufania do siebie, zaufania do innych ludzi i zaufania do instytucji. Banki są instytucjami zaufania publicznego, wymagającymi stosownych regulacji zabezpieczających zarówno interesy ich samych, jak i ich klientów. Zaufaniu towarzyszy ryzyko, co oznacza, że wiąże się ono z obawą o uczciwość obu stron. Ponieważ działalność bankowa opiera się na zaufaniu, to jego brak prowadzi do utraty płynności na skutek braku wiary klientów banku w zdolność banku do terminowego wywiązywania się ze zobowiązań. To z kolei może prowadzić do upadłości. W tym przypadku likwidacja banku powinna zostać przeprowadzona zgodnie ze zwykłymi procedurami upadłościowymi. Jednakże zakres wzajemnych zależności występujących pomiędzy bankami i spółkami córkami stwarza ryzyko wystąpienia kryzysu systemowego, gdy problemy jednego banku przenoszą się na cały system. Ze względu na to ryzyko

⁹ *Samoorganizacja w społecznościach wiejskich. Przejawy, struktury, zróżnicowania*, red. M. Wieruszowska, IRWIR PAN, Warszawa 2002, s. 74.

systemowe¹⁰ oraz ważne funkcje gospodarcze pełnione przez banki, zwykła procedura upadłościowa nie zawsze jest odpowiednim rozwiązaniem, a brak skutecznych narzędzi zarządzania bankami znajdującymi się w sytuacji kryzysowej zbyt często prowadził do korzystania ze środków publicznych w celu przywrócenia zaufania nawet do stosunkowo niewielkich instytucji, by zagwarantować, że efekt domina w postaci kolejnych przypadków upadłości instytucji nie będzie miał poważnych negatywnych skutków dla gospodarki realnej¹¹. W celu efektywnego zarządzania upadłością banków w sposób zorganizowany i uniknięcia zagrożenia dla innych instytucji, niezbędne są skuteczne ramy polityki. Ramy te powinny wyposażać właściwe organy we wspólne i skuteczne narzędzia oraz uprawnienia w zakresie zapobiegania kryzysom bankowym, utrzymywania stabilności finansowej i ograniczania do minimum narażenia podatników i klientów banków na straty.

Założenia, o których mowa we wniosku dyrektywy COM (2012) 280, dla ram dotyczących restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków opierają się na trzech elementach, którymi są:

a) działania przygotowawcze i plany mające na celu ograniczenie do minimum ryzyka wystąpienia problemów (przygotowanie i zapobieganie oznaczające unikanie nieuporządkowanej likwidacji, która mogłaby prowadzić do zachwiania stabilności finansowej, a nie zupełne wykluczenie upadłości banku),

b) uprawnienia do zatrzymania pogarszania się sytuacji banku na wczesnym etapie, tak aby uniknąć niewypłacalności (wczesna interwencja),

c) jasno określone środki reorganizacji lub uporządkowanej likwidacji banku, przy jednoczesnym zachowaniu jego funkcji krytycznych i maksymalnym ograniczeniu narażenia podatników na straty w wypadku niewypłacalności (restrukturyzacja i uporządkowana likwidacja).

Te uprawnienia stanowią, zdaniem Komisji Europejskiej, skuteczne ramy prowadzenia działań naprawczych w odniesieniu do banków oraz – w określonych przypadkach – ich restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Biorąc pod uwagę, że zagrożenie, jakie stanowią poszczególne banki dla stabilności finansowej nie może zostać w pełni oszacowane z wyprzedzeniem, właściwe organy powinny dysponować tymi uprawnieniami w odniesieniu do każdego banku, niezależnie od jego wielkości, struktury własnościowej czy zakresu działalności.

¹⁰ Por. J. Szambelańczyk, *Ryzyko systemowe w bankach*, w: *Ryzyko w działalności banków komercyjnych*, red. J. Stacharska-Targosz, Wyd. WSB w Poznaniu, Poznań 2000, s. 57-71; A. Jurkowska-Zeidler, *Bezpieczeństwo rynku finansowego w świetle prawa Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008, s. 179-181.

¹¹ Szerzej w M. Marcinkowska, *Standardy kapitałowe banków. Bazylejska Nowa Umowa Kapitałowa w polskich regulacjach nadzorczych*, Regan Press, Warszawa 2011, s. 56-69.

4. Główne założenia restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków w świetle wniosku dyrektywy COM (2012) 280

Restrukturyzacja i uporządkowana likwidacja to specjalny system upadłościowy banków proponowany we wniosku dyrektywy COM (2012) 280, będący alternatywą dla zwykłego postępowania upadłościowego¹² oraz środkiem służącym restrukturyzacji lub likwidacji banku będącego na progu upadłości, którego upadłość stanowiłaby powód do zaniepokojenia w świetle ogólnego interesu publicznego (zagrożenie dla stabilności finansowej, ciągłości pełnienia funkcji krytycznych banku lub bezpieczeństwa depozytów, aktywów klientów i finansów publicznych). Zadaniem restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji powinno być doprowadzenie do uzyskania w odniesieniu do banku wyników podobnych do wyników zwykłego postępowania upadłościowego, oczywiście przy uwzględnieniu przepisów dotyczących pomocy państwa w zakresie podziału strat pomiędzy akcjonariuszy i wierzycieli, jednoczesnym zachowaniu stabilności finansowej oraz ograniczenia narażenia podatników na straty wynikające ze wsparcia udzielanego upadającym bankom. Ważne jest to, aby w procedurze restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji zagwarantować pewność prawa, przejrzystość i przewidywalność odnośnie do traktowania akcjonariuszy i wierzycieli banku oraz zachować wartość banku, która mogłaby zostać utracona w przypadku upadłości. Co więcej, w sytuacji świadomego braku angażowania się państwa w ratowanie upadających banków ze środków publicznych, możliwość przeprowadzenia tego procesu powinna zachęcić nieubezpieczonych wierzycieli do dokładniejszej oceny ryzyka wiążącego się z ich inwestycjami¹³.

Z założenia wniosku dyrektywy COM (2012) 280 wynika, że w celu ochrony istniejących praw własności bank powinien zostać objęty restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją w momencie najbardziej zbliżonym do niewypłacalności, czyli będąc na progu upadłości, o czym decyduje krajowy organ ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Państwa członkowskie mają swobodę przy wyznaczaniu swoich organów ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, którymi mogą być krajowe banki centralne, organy nadzoru finansowego, systemy gwarancji depozytów, ministerstwo finansów lub specjalnie powołane w tym celu inne organy. Na szczeblu unijnym organem regulującym proces restruktu-

¹² W sytuacji gdy stosowne organy uznają, że nie ma zagrożenia dla stabilności finansowej ani dla podatników, bank (lub jego spółki zależne) może zostać objęty zwykłym postępowaniem upadłościowym.

¹³ Co w świetle ostatnich wydarzeń związanych z upadłością Amber Gold ma szczególne znaczenie.

ryzacji i uporządkowanej likwidacji banków w krajach członkowskich UE jest Europejski Urząd Nadzoru Bankowego, do którego zadań należy wydawanie wytycznych i standardów technicznych celem zapewnienia jednolitego wykonywania uprawnień w zakresie prowadzenia restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, uczestnictwo w planowaniu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do wszystkich instytucji transgranicznych oraz wypełnianie obowiązku wiążącej mediacji w przypadku braku zgody między organami krajowymi co do stosowania ram restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Warto podkreślić, że wykonywanie uprawnień w zakresie prowadzenia restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji powinno być ograniczone do stopnia niezbędnego do osiągnięcia celu w interesie ogólnym, którym jest utrzymanie stabilności finansowej w Unii Europejskiej.

Każdy proces restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji wymaga zgromadzenia wystarczających środków finansowych, m.in. w celu wydania gwarancji lub udzielenia krótkoterminowych pożyczek pozwalających na odzyskanie rentowności kluczowych części podmiotu objętego restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją. W przypadku banków środki te powinien z wyprzedzeniem, w sposób sprawiedliwy i proporcjonalny, zapewnić sam sektor bankowy. Zgromadzone środki powinny gwarantować, że niezależnie od działania podjętego w ramach procedury restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, jego koszty ponoszą w pierwszej kolejności same banki, ich właściciele i inwestorzy. Dopiero z chwilą wyczerpania zasobów akcjonariuszy i wierzycieli, straty, koszty lub inne wydatki poniesione w związku z zastosowaniem instrumentów restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji są ponoszone przez mechanizmy finansowania, o których jest mowa w dalszej części tego opracowania.

Procedura restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji rozpoczyna się wczesnymi działaniami na podstawie planu naprawy, które to działania mogą zapobiec eskalacji problemów i ograniczyć ryzyko upadłości banku. Banki na mocy przepisów dyrektywy COM (2012) 280 będą zobowiązane do opracowania planów naprawy, określających uzgodnienia i środki umożliwiające im wczesne podjęcie działań w celu przywrócenia długoterminowej rentowności w przypadku istotnego pogorszenia się ich sytuacji finansowej. Zrzeszenia banków spółdzielczych będą zobowiązane do opracowania planów restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji zarówno dla całego zrzeszenia, jak i dla każdego banku spółdzielczego należącego do zrzeszenia.

Jednym z zadań organu nadzoru ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji będzie ocena możliwości przeprowadzenia skutecznej restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banku lub zrzeszenia. Jeżeli wskazane zostaną znaczące przeszkody w przeprowadzeniu skutecznej restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banku lub zrzeszenia, organ nadzoru może zobowiązać dany

bank lub zrzeczenie do podjęcia środków w celu ułatwienia restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. Przykładem tego rodzaju środków jest m.in.:

- ograniczenie złożoności poprzez zmiany struktur prawnych lub operacyjnych, aby zagwarantować możliwość prawnego i gospodarczego oddzielenia funkcji krytycznych od innych funkcji,
- sporządzenie umów dotyczących usług, aby zagwarantować świadczenie funkcji krytycznych,
- ograniczenie maksymalnych ekspozycji w ujęciu indywidualnym i zbiorczym; nałożenie wymogów w zakresie sprawozdawczości,
- ograniczenie lub zaprzestanie prowadzenia istniejących lub proponowanych rodzajów działalności,
- ograniczenie lub powstrzymanie się od rozwijania lub sprzedaży nowych linii biznesowych lub produktów i usług bankowych,
- emisja dodatkowych instrumentów kapitału zamiennego.

Dużo miejsca we wniosku dyrektywy COM (2012) 280 poświęca się instrumentowi umorzenia lub konwersji długu, który ma zapewnić organom ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji uprawnienie do umorzenia roszczeń niezabezpieczonych wierzycieli banku będącego na progu upadłości oraz uprawnienie do konwersji długu na kapitał własny. Z założenia instrument ten może zostać wykorzystany w celu dokapitalizowania banku będącego na progu upadłości lub zagrożonego upadłością, pozwalając organom na jego restrukturyzację dzięki objęciu takiego podmiotu restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją oraz przywrócenie mu rentowności po reorganizacji i restrukturyzacji. Umożliwiłoby to organom ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji większą elastyczność reakcji na upadłość dużej, złożonej instytucji bankowej (czyli np. zrzeczenia banków spółdzielczych). Towarzyszyłyby temu wymiana kierownictwa odpowiedzialnego za problemy banku lub zrzeczenia oraz wdrożenie planu przywrócenia normalnej działalności. Ważne jest to, aby organy ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji posiadały uprawnienia do umorzenia lub konwersji wszystkich zobowiązań banku zagrożonego upadłością.

Istniałyby jednak pewne wyjątki odnośnie do wyłączenia *ex-ante* niektórych zobowiązań banku z umorzenia lub konwersji, w tym:

- gwarantowanych depozytów – zgodnie z dyrektywą 94/19/WE,
- zobowiązań zabezpieczonych¹⁴,
- wszelkich zobowiązań powstających w wyniku posiadania przez bank aktywów lub środków pieniężnych należących do klientów lub w wyniku stosunku powierniczego między bankiem a beneficjentem,

¹⁴ Państwa członkowskie mogą wyłączyć z zakresu tego zapisu obligacje zabezpieczone zdefiniowane w art. 22 ust. 4 dyrektywy Rady 85/611/EWG (dyrektywa zmieniona dyrektywą 2008/18/WE).

- zobowiązań o rezydualnym terminie wymagalności poniżej jednego miesiąca),
- zobowiązań w stosunku do pracowników, związanych z należnymi płacami, świadczeniami emerytalnymi lub innymi stałymi składnikami wynagrodzenia, z wyjątkiem zmiennych składników wynagrodzenia w jakiegokolwiek postaci,
- zobowiązań w stosunku do wierzycieli komercyjnych lub handlowych, wynikających ze świadczenia usług, które mają zasadnicze znaczenie dla prowadzenia przez bank bieżącej działalności, w tym usług informatycznych, wynajmu i utrzymania budynków i pomieszczeń,
- uprzywilejowanych w ramach obowiązującego prawa upadłościowego zobowiązań w stosunku do organów podatkowych i instytucji zabezpieczenia społecznego.

Poza tym zadaniem organów ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji byłoby dopilnowanie, by banki zagrożone upadłością posiadały wystarczającą kwotę zobowiązań w bilansie, w odniesieniu do której mogłyby zostać wykonane uprawnienia do umorzenia lub konwersji długu. Zgodnie z art. 39 wniosku dyrektywy COM (2012) 280, minimalna kwota zobowiązań będzie proporcjonalna i dostosowana do poszczególnych kategorii banku na podstawie ich ekspozycji na ryzyko lub strukturę źródeł finansowania. Spójne stosowanie na szczeblu unijnym minimalnej wymaganej kwoty zobowiązań zapewniłyby stosowne akty delegowane Komisji. Na przykład na podstawie doświadczeń uzyskanych podczas ostatniego kryzysu finansowego oraz modelowych symulacji, odpowiedni odsetek łącznych zobowiązań, które mogłyby zostać poddane umorzeniu lub konwersji, mógłby wynosić 10% łącznych zobowiązań (z wyłączeniem kapitału regulacyjnego). Jednakże to w gestii krajowych organów ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji będzie leżeć obowiązek określenia i poinformowania Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego o kwocie minimalnej ustalonej dla poszczególnych banków objętych ich jurysdykcją. Ponadto do dnia 1 stycznia 2018 r. w bankach musi zostać wdrożony wymóg utrzymywania przez cały czas odpowiedniej kwoty łącznej funduszy własnych i zobowiązań kwalifikowanych, wyrażonych jako odsetek łącznych zobowiązań banku niekwalifikujących się jako fundusze własne na mocy tytułu V rozdziału 2 sekcji 1 dyrektywy 2006/48/WE lub na mocy rozdziału IV dyrektywy 2006/49/WE. Istnieje tu możliwość wystąpienia na szczeblu krajowym rozbieżności dotyczących wdrożenia tego wymogu, co z pewnością powinno mieć zastosowanie w przypadku banków spółdzielczych (art. 39 ust. 6 wniosku dyrektywy COM (2012) 280).

W celu zapewnienia skutecznego stosowania instrumentów restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji organy ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji będą miały prawo nałożenia tymczasowego zawieszenia możliwości wykonywania przez wierzycieli i kontrahentów prawa do egzekwowania roszczeń oraz prawa do zamknięcia, przyspieszenia wykonania lub rozwiązania w innej formie

umów z bankiem będącym na progu upadłości. Takie tymczasowe zawieszenie, które obowiązywałoby nie dłużej niż do godziny 17.00 kolejnego dnia roboczego, daje organom czas na ustalenie i wycenę umów, które należy przenieść na rzecz wypłacalnej osoby trzeciej, bez stwarzania ryzyka, że zmieni się wartość i zakres umów finansowych w związku z wykonaniem przez kontrahentów praw do rozwiązania umów. Prawa do rozwiązania umów przysługujące kontrahentom pozostającym w banku, którego upadłość ogłoszono, zaczęłyby ponownie obowiązywać od momentu zakończenia okresu zawieszenia.

Jeżeli procedury upadłościowe zostaną uznane za nieodpowiednie w świetle potencjalnych zagrożeń dla stabilności finansowej, to zastosowanie restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji pozwala na lepszy podział kosztów pomiędzy akcjonariuszy i wierzycieli w tym procesie. Ponieważ podział kosztów nie zawsze może wystarczać, konieczne jest ustanowienie mechanizmów finansowania przez same banki w celu ograniczenia do minimum narażenia podatników na straty wynikające ze wsparcia udzielanego bankom będącym na progu upadłości. W tym celu dyrektywa COM (2012) 280 zakłada utworzenie europejskiego systemu mechanizmów finansowania restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji obejmującego:

- krajowe mechanizmy finansowania,
- wzajemne pożyczki między krajowymi mechanizmami finansowania,
- wzajemne wsparcie krajowych i międzynarodowych mechanizmów finansowania w przypadku restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji na poziomie grupy lub zrzeszenia banków.

W art. 91 wniosku dyrektywy COM (2012) 280 ustanowiono zasady dotyczące wkładów na rzecz mechanizmów finansowania, które obejmują połączenie składek *ex ante*, składek *ex post* oraz – w razie konieczności – pożyczek zaciąganych w instytucjach rynku finansowego lub w banku centralnym. Aby zagwarantować, że część środków finansowych jest dostępna przez cały czas (uwzględniając też procykliczność związaną z finansowaniem *ex post*), ustala się minimalny docelowy poziom środków dostępnych w ramach mechanizmu finansowania, który ma zostać osiągnięty dzięki składkom *ex ante* w okresie 10 lat. Na podstawie obliczeń modelowych optymalny poziom środków dostępnych w ramach mechanizmu finansowania powinien wynosić co najmniej 1% gwarantowanych depozytów.

Wysokość składki *ex ante* od każdego banku ma być obliczana proporcjonalnie do kwoty jej łącznych zobowiązań – pomniejszonych o fundusze własne (a w przypadku państw członkowskich wykorzystujących środki finansowe systemu gwarancji depozytów także o depozyty gwarantowane zgodnie z dyrektywą 94/19/WE) – do łącznych zobowiązań – pomniejszonych o fundusze własne (a w przypadku państw członkowskich wykorzystujących środki finansowe systemu gwarancji depozytów również o depozyty gwarantowane zgodnie

z dyrektywą 94/19/WE) – wszystkich instytucji, które uzyskały zezwolenie na prowadzenie działalności bankowej na terytorium państwa członkowskiego UE. Składki te są dostosowywane odpowiednio do profilu ryzyka banku z uwzględnieniem:

- a) ekspozycji instytucji na ryzyko, w tym znaczenia jej działalności handlowej, jego ekspozycji pozabilansowych oraz stopnia wykorzystania dźwigni finansowej,
- b) stabilności i dywersyfikacji źródeł finansowania banku,
- c) sytuacji finansowej instytucji,
- d) prawdopodobieństwa, że bank zostanie objęty restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją,
- e) stopnia, w jakim bank korzystał w przeszłości ze wsparcia przez państwo,
- f) złożoności struktury banku oraz możliwości przeprowadzenia skutecznej restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banku oraz
- g) jego znaczenia systemowego na danym rynku.

Jeżeli dostępne środki finansowe nie wystarczają do pokrycia strat, kosztów lub innych wydatków poniesionych w wyniku wykorzystania mechanizmów finansowania, od banków będą pobierane nadzwyczajne składki *ex post*, których wysokość ustalana jest podobnie jak w przypadku składek *ex ante*.

5. Skutki wejścia w życie dyrektywy COM (2012) 280

Implikacje zaproponowanych we wniosku dyrektywy COM (2012) 280 zmian mogą wpłynąć na regulacje krajowe dotyczące działalności banków, w tym banków spółdzielczych, oddziałów instytucji kredytowych, firm inwestycyjnych, finansowych spółek holdingowych zależnych od banków, oddziałów instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych. Zmiany te mogą wpłynąć również na regulacje krajowe dotyczące nadzoru finansowego w ramach ustawy z dnia 21 lipca 2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz.U. nr 157, poz. 1119). Na skutek wejścia w życie przedmiotowego dokumentu, stosownych zmian będą wymagać m.in. następujące akty prawne:

- ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665, z późn. zm.),
- ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim (Dz.U. z 2005 r., nr 1, poz. 2 i nr 167, poz. 1398),
- ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (t.j. Dz.U. z 2003 r., nr 99, poz. 919),
- ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz.U. nr 119, poz. 1252 z późn. zm.),

- ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz.U. nr 146, poz. 1546 z późn. zm.),
- ustawa z dnia 15 kwietnia 2005 r. o nadzorze uzupełniającym nad instytucjami kredytowymi, zakładami ubezpieczeń, zakładami reasekuracji i firmami inwestycyjnymi wchodzącymi w skład konglomeratu finansowego (Dz.U. nr 83, poz. 719 oraz Dz.U. z 2006 r., nr 157, poz. 1119),
- ustawa z dnia 14 grudnia 1994 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym (t.j. Dz.U. z 2009 r., nr 84, poz. 711),
- ustawa z dnia 3 lutego 1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. nr 18, poz. 82),
- ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (t.j. Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1361).

Zdaniem autorki, przedmiotowy wniosek powinien mieć z założenia pozytywne skutki społeczne, gospodarcze i finansowe. Mając na uwadze doświadczenia związane z kryzysem finansowym 2008+, przedmiotowy dokument powinien przełożyć się na zwiększenie stabilności finansowej, ograniczenie pokusy nadużycia, ochronę deponentów i podstawowych usług bankowych, zapewnienie oszczędności środków publicznych poprzez ograniczenie pomocy publicznej w sytuacji zagrożenia upadłości danej instytucji oraz ochronę i dalszy rozwój rynku wewnętrznego dla instytucji prowadzących działalność bankową. Jednak pojawiają się także negatywne strony opiniowanego dokumentu. Zaliczyć należy do nich m.in. rozbieżność kompetencji EUNB z kompetencjami krajowych organów ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, brak doprecyzowania mechanizmów udzielenia pożyczek pomiędzy krajowymi organami ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji (w tym brak sposobów zabezpieczenia spłaty pożyczek, ich karencji czy też sposobu podziału kosztów związanych z udzieleniem pożyczki), negatywny wpływ wiążącej decyzji EUNB na funkcjonowanie dobrze prosperujących banków, brak maksymalnego limitu rocznej opłaty wnoszonej na rzecz systemu gwarantowania depozytów, brak precyzyjnych zapisów w zakresie zobowiązań banków, które mogą być wykorzystane w celu przeprowadzenia operacji zamiany długu na akcje, brak sformułowania zasad powoływania, odwoływania i określenia zadań nadzwyczajnego zarządcy oraz obowiązku sporządzenia i utrzymywania planu naprawy przez wszystkie instytucje bankowe – bez względu na ich pozycję rynkową i sytuację finansową.

Uwzględniając skutki społeczne, ramy prawne tego dokumentu mają przyczynić się do ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia systemowego kryzysu bankowego i zapobieżenia spadkowi dobrobytu społecznego na skutek wystąpienia kryzysu bankowego oraz minimalizacji narażenia podatników na straty wynikające ze wsparcia udzielanego upadającym instytucjom. Wątpliwości budzą jednak koszty, jakie społeczeństwo będzie ponosić na skutek zwiększenia opłat za korzystanie z usług bankowych, w efekcie pobierania od banków składek

na rzecz krajowych mechanizmów finansowania (z docelowym poziomem, po 10 latach od wejścia w życie dyrektywy, co najmniej 1% kwoty gwarantowanych depozytów wszystkich instytucji kredytowych, które uzyskały zezwolenie na prowadzenie działalności na terenie państwa członkowskiego UE). Z punktu widzenia struktury polskiego sektora bankowego niepokojące jest to, jak płacenie tych składek przez małe banki spółdzielcze wpływa na ich sytuację finansową. O ile banki komercyjne (kontrolowane w większości przez kapitał zagraniczny) będą mogły przerzucić te koszty na klientów bez większej obawy o spadek ich liczby, o tyle banki spółdzielcze pozostaną w tej sytuacji na straconej pozycji, ponieważ wzrost kosztów świadczonych usług bankowych lub obniżenie oprocentowania zdeponowanych środków obniży ich konkurencyjność, doprowadzając do odpływu klientów do banków komercyjnych lub do SKOK-ów. W rezultacie znaczna część banków spółdzielczych będzie zmuszona połączyć się z innymi, mocniejszymi finansowo, bankami spółdzielczymi lub zlikwidować swą nierenowną działalność. To może spowodować zwolnienia pracowników banków spółdzielczych oraz zwolnienia pracowników banków komercyjnych, przechodzących proces restrukturyzacji i uporządkowanej upadłości. W skrajnym wypadku odpływ klientów z sektora bankowości spółdzielczej może doprowadzić do spadku poziomu ubankowienia w Polsce i wzrostu szarej strefy. Jednak opiniowany dokument nie dotyczy SKOK-ów, co wymagałoby na tym etapie uregulowania zarówno na szczeblu krajowym (objęcie takim samym nadzorem i systemem gwarancyjnym SKOK-ów i banków), jak i na szczeblu unijnym (zmiana art. 2 dyrektywy 2006/48/WE w odniesieniu do SKOK-ów).

Mając na uwadze skutki gospodarcze, wdrożenie dyrektywy COM (2012) 280 powinno uchronić gospodarkę przed spadkiem PKB na skutek wystąpienia systemowego kryzysu bankowego. Co więcej, uregulowanie kwestii restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków i oddziałów instytucji kredytowych powinno przełożyć się także na utrzymanie płynności finansowej przedsiębiorstw (w tym głównie z sektora MSP) korzystających z usług bankowych, to z kolei powinno zapobiec upadłości przedsiębiorstw, wzrostowi poziomu bezrobocia, spadkowi inwestycji, zmniejszeniu popytu konsumpcyjnego i osłabieniu tempa wzrostu gospodarczego. Proponowane mechanizmy restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji mają lepiej przygotować organy nadzoru i banki na sytuacje kryzysowe (ze szczególnym uwzględnieniem środków wczesnej interwencji przez organy nadzoru), mają także stworzyć możliwość przeprowadzenia skutecznej restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji każdego banku.

Wejście w życie dyrektywy COM (2012) 280 będzie miało również skutki finansowe dla samych instytucji, właścicieli i akcjonariuszy (zagrożonej upadłością instytucji), pokrywających w pierwszej kolejności koszty restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji. W konsekwencji powinny się również obniżyć koszty finansowania zadłużenia państw członkowskich, ponieważ przestaną one

uwzględniać istniejące obecnie domyślne gwarancje państwowe dla zobowiązań banków (opiniowany dokument nie wyklucza jednak konieczności zaangażowania się państwa w proces restrukturyzacji lub uporządkowanej upadłości, co prowadzi do pewnej niespójności: albo tworzy się system tylko bazujący na środkach banków, albo dopuszcza się interwencję rządową w tym procesie, co wiąże się wówczas z większymi uprawnieniami rządu). Dopiero z chwilą wyczerpania zasobów akcjonariuszy i wierzycieli, straty, koszty lub inne wydatki poniesione w związku z zastosowaniem instrumentów restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji są ponoszone przez mechanizmy finansowania. Państwa członkowskie będą zmuszone ponieść koszty administracyjne lub inne w ramach procedury restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji, w tym koszty mechanizmów finansowania (koszty umorzenia lub konwersji długu, dokapitalizowanie, wkład systemów gwarancji depozytów). Wejście w życie przedmiotowego dokumentu będzie wymagać również poniesienia kosztów związanych z funkcjonowaniem w każdym z państw członkowskich organu ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji oraz kosztów związanych z zadaniami realizowanymi przez EUNB, m.in. kosztów zatrudnienia osób celem opracowania 23 standardów technicznych i 5 wytycznych, ich szkoleń, podróży służbowych i ich rekrutacji (kosztów dojazdu, zakwaterowania, badań lekarskich, przeniesienia, dodatku na zagospodarowanie i innych świadczeń).

6. Podsumowanie

Działania zaproponowane we wniosku dyrektywy COM (2012) 280 powinny dawać możliwość odpowiedniego dostosowania ich do struktury i stopnia rozwoju rynków finansowych oraz sytuacji gospodarczej w poszczególnych państwach członkowskich, a także do funkcjonującej w danym kraju sieci bezpieczeństwa finansowego i roli poszczególnych podmiotów ją tworzących. Niestety, dokument ten pomija specyfikę funkcjonowania niektórych, specyficznych instytucji wchodzących w skład sektora bankowego, w tym polskich banków spółdzielczych i poziom „zacoiania” poszczególnych rynków usług bankowych w stosunku do rozwiniętych krajów UE. W opiniowanym dokumencie nie ma również mowy o transferze dywidend z banków córek do banków matek, w państwach macierzystych w sytuacji zagrożenia upadłością banków matek objętych restrukturyzacją i uporządkowaną likwidacją, który częstokroć negatywnie przekłada się na rozwój banków córek i na cały sektor bankowy. Tym samym projekt opinowanego dokumentu daje większe uprawnienia nadzorcom i organom ds. restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w krajach macierzystych niż nadzorcom i organom restrukturyzacyjnym państwa w krajach członkowskich, co dotyczy

głównie banków kontrolowanych przez kapitał zagraniczny. Z punktu widzenia Polski regulacje te będą ograniczać działania KNF i BFG ze względu na wysoki udział kapitału zagranicznego w polskim sektorze bankowym. Strona polska powinna zatem domagać się zmiany tej regulacji, ponieważ decyzje podejmowane na poziomie grupowym lub paneuropejskim będą mieć kluczowe znaczenie dla stabilności systemu finansowego w naszym kraju. Europejski Urząd Nadzoru Bankowego miałby większe uprawnienia niż nadzory bankowe państw goszczących, m.in. w zakresie wiążących mediacji, co destruktywnie mogłoby wpłynąć na poziom niezależności NBP, KNF i BFG.

W obecnych ramach prawnych odpowiedzialność za stabilność finansową jest ulokowana na poziomie krajowym, w związku z tym organy krajowe powinny posiadać uprawnienia do podejmowania decyzji w odniesieniu do instytucji rynku finansowego, znajdujących się w ich jurysdykcji i mających wpływ na stabilność krajowego systemu finansowego. W obecnej propozycji dyrektywy występuje natomiast zapis mówiący o oddzieleniu uprawnień decyzyjnych od odpowiedzialności. Ze względu na generowanie skutków finansowych dla budżetu państwa, m.in. w zakresie wiążących mediacji EUNB, rekomenduje się zatem pozostawienie większych kompetencji krajowym organom nadzoru oraz innym lokalnym instytucjom sieci bezpieczeństwa finansowego kosztem ograniczenia kompetencji Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego w zakresie procesu restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji banków. Wątpliwości budzą również zapisy działające na niekorzyść interesów mniejszościowych właścicieli w podmiotach zależnych w przypadku zmiany kontroli nad danym podmiotem zależnym. Niepokoi również propozycja wprowadzenia obowiązku udzielania pożyczek wzajemnych oraz wspólnego finansowania działań restrukturyzacyjnych podejmowanych w odniesieniu do transgranicznych grup bankowych.

Projekt omawianej dyrektywy stanowi krok we właściwym kierunku, jednakże wymaga on wprowadzenia zmian dla dobra interesów polskiego sektora bankowego, w tym sektora bankowości spółdzielczej i polskiego nadzoru bankowego. Idea przyświecająca tworzeniu przedmiotowej dyrektywy zasługuje na pozytywną ocenę, należy jednak pamiętać, że każdy kraj członkowski charakteryzuje się odmiennymi i specyficznymi uwarunkowaniami działalności bankowej, co wymaga zastosowania bardziej korzystnych rozwiązań na poziomie poszczególnych państw członkowskich.

Literatura

Commission proposes a package for banking supervision in the Eurozone – frequently asked questions, MEMO/12/662, 12 September 2012.

Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Central Bank, the European Economic and Social Committee, the

- Committee of the Regions and the European Investment Bank Action for Stability, Growth and Jobs*, Brussels, 30.05.2012, COM(2012) 299, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/ec-comm2012_en.pdf [24.07.2012].
- Council of the European Union, *Council conclusions on crisis prevention, management and resolution*, 3054th Economic and Financial Affairs Council meeting, Brussels, 7 December 2010, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/118266.pdf [10.08.2012].
- Jurkowska-Zeidler A., *Bezpieczeństwo rynku finansowego w świetle prawa Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2008.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady. Plan działania na rzecz unii bankowej, Bruksela 12.09.2012 r., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0510:FIN:PL:pdf> [2.11.2012].
- Marcinkowska M., *Standardy kapitałowe banków. Bazylejska Nowa Umowa Kapitałowa w polskich regulacjach nadzorczych*, Regan Press, Warszawa 2011.
- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 20 listopada 2012 r. zawierająca zalecenia dla Komisji dotyczące sprawozdania przewodniczących Rady Europejskiej, Komisji Europejskiej, Europejskiego Banku Centralnego i Eurogrupy pt. „W kierunku faktycznej unii gospodarczej i walutowej (2012/2151(INI))”, www.europarl.europa.eu/sides/get.Doc.do?pubRef=//EP//TEXT+TA+P7-TA-2012-0430+0+DOC+XML++VO//PL [30.11.2012].
- Samoorganizacja w społecznościach wiejskich. Przejawy, struktury, zróżnicowania*, red. M. Wieruszowska, IRWIR PAN, Warszawa 2002.
- Szambelańczyk J., *Ryzyko systemowe w bankach*, w: *Ryzyko w działalności banków komercyjnych*, red. J. Stacharska-Targosz, Wyd. WSB w Poznaniu, Poznań 2000.
- W kierunku faktycznej Unii Gospodarczej i Walutowej*. Sprawozdanie przewodniczącego Rady Europejskiej Hermana van Rompuy, EUCO 120/12, PRESSE 296, PR PCE 102, Bruksela, 26 czerwca 2012 r.
- W kierunku faktycznej Unii Europejskiej i Walutowej*, Herman van Rompuy we współpracy z José M. Barroso, Jean C. Junckerem, Mario Draghim, Bruksela 5.12.2012 r., www.consilium.europa.eu/eudocs/cms_data/docs/pressdata/PL/ec/134201.pdf [5.12.2012].
- Wniosek dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającej ramy na potrzeby prowadzenia działań naprawczych oraz restrukturyzacji i uporządkowanej likwidacji w odniesieniu do instytucji kredytowych i firm inwestycyjnych oraz zmieniającej dyrektywy Rady 77/91/EWG i 82/891/EWG, dyrektywy 2001/24/WE, 2002/47/WE, 2004/25/WE, 2005/56/WE, 2007/36/WE i 2011/35/UE oraz rozporządzenie (UE) nr 1093/2010.

Anita Szyguła

Wyższa Szkoła Handlowa im. Bolesława Markowskiego w Kielcach

Czynniki rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w Polsce

***Streszczenie.** Artykuł przedstawia prawne, ekonomiczne i społeczne czynniki rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w aspekcie stabilizującego lub destabilizującego wpływu tych czynników. Uznano, że regulacje prawne wyznaczają ramy zewnętrzne harmonizowania bazy depozytowej i kredytowej. Zidentyfikowano aktywność banków spółdzielczych w latach 2006-2011 oraz wykazano wpływ czynników ekonomicznych na rozwój działalności depozytowo-kredytowej i dokonano oceny społecznych czynników według świadomości klientów banków. Stwierdzono, że uwarunkowania zewnętrzne mogą powodować trudności w zachowaniu przez banki spółdzielcze równowagi depozytowo-kredytowej oraz płynności finansowej.*

***Słowa kluczowe:** banki spółdzielcze, prawne, ekonomiczne i społeczne czynniki rozwoju, działalność depozytowo-kredytowa*

1. Wprowadzenie

Rozwój sektora bankowości spółdzielczej, tożsamy z pojęciem jego ewolucji, oznacza proces przeobrażeń bądź zmian polegających na przechodzeniu do coraz doskonalszych stanów w systemie. W teorii rozwoju systemów ekonomicznych „ewolucja” w zasadzie znaczy „ewolucja ekonomiczna”, a to pojęcie dalekie jest od jednoznaczności i odnosi się do wielu, często odmiennych podejść i stanowisk

w ekonomii¹. Toteż zmiany w funkcjonowaniu banków spółdzielczych obserwowane są w wielu płaszczyznach². Wzajemne powiązania niejednorodnych płaszczyzn obserwacji tworzą bazę rozwojową, która odpowiednio zarządzana może prowadzić banki spółdzielcze na coraz wyższy poziom ewolucji³.

Pomimo że w literaturze przedmiotu spotkać można opinię, że forma spółdzielcza banku jest jego słabą stroną, to jednak zauważa się również, że w przeszłości to podstawowe cechy spółdzielczości decydowały o rozwoju tej formy banków⁴. Funkcjonujące w warunkach polskiej gospodarki banki spółdzielcze zaliczane są do instytucji kultywujących idee spółdzielczości kredytowej, głównie ideę samopomocową. W różnych okresach idea samopomocowa odnosi się do zaspokajania potrzeb finansowych lokalnej społeczności. W perspektywie historycznej dotyczyło to w szczególności harmonizowania stanów oszczędności z saldami wypłat kredytowych, co wymagało utrzymywania przez banki spółdzielcze stanu równowagi depozytowo-kredytowej. Obecnie warunki gospodarki rynkowej wymuszają na bankach spółdzielczych interesowanie się nie tylko ważną ideą samopomocową, ale także ekonomicznymi efektami ich pracy⁵.

¹ O systematyzacji podejść ewolucyjnych we współczesnej ekonomii, zob. A. Malawski, *Metoda aksjomatyczna w ekonomii. Studia nad strukturą i ewolucją systemów ekonomicznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1999, s. 92-93.

² Bank spółdzielczy jako system, koncepcja systemowego badania działalności gospodarczej banków spółdzielczych, dokonywanie zmian w wewnętrznej organizacji banków spółdzielczych na przykładzie działań dostosowawczych banków do wymogów prawnych w zakresie wdrażania procesu oceny adekwatności kapitałowej ICCAP, zob. A. Szygula, *Gospodarowanie kapitałem w banku spółdzielczym. Instytucjonalne reguły systemu bankowego a proces zarządzania ryzykiem*, WN PWN, Warszawa 2011.

³ Na temat pojęcia rozwoju jednostki gospodarczej, poziomów rozwoju oraz tworzenia bazy rozwojowej, zob. P. Dziekoński, M.A. Leśniewski, *Wzmocnienie zdolności rozwojowych polskich regionów w oparciu o uwarunkowania gospodarczo-społeczne. Ujęcie teoretyczne*, w: *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne*, red. Z.E. Zieliński, WSH w Kielcach, projekt „PITWIN – Portal Innowacyjnego Transferu Wiedzy w Nauce”, Kielce 2009, s. 192. Tradycyjnie za bazę rozwojową banków spółdzielczych o wielopłaszczyznowej specyfice uznaje się określone przez Jana Szambelańczyka charakterystyki dotycząca na przykład liczby banków spółdzielczych, zatrudnienia, tempa wzrostu aktywów, poziomu funduszy własnych, wysokości współczynnika wypłacalności, udziału w rynku, poziomu technologii bankowych czy struktury organizacyjnej, zob. J. Szambelańczyk, *Strukturalne dylematy rozwoju banków spółdzielczych w Polsce*, w: *Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2008, s. 16-18.

⁴ Rozwój banków spółdzielczych a cechy spółdzielcze takie, jak wzajemna pomoc, dobrowolność zrzeszania się czy równość głosowania, zob. J. Gniewek, *Zarządzanie strategiczne w sektorze banków spółdzielczych w Polsce w okresie transformacji*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie” 2003, nr 294, s. 18.

⁵ Idee Franciszka Stefczyka w aspekcie współczesnych nieprzemijających wartości spółdzielczych, takich jak służenie interesom zrzeszonych członków, wzajemna pomoc, wzajemna odpowiedzialność, równość, sprawiedliwość, rzetelność działań, zachowanie i rozwój podmiotowości

Celem artykułu jest określenie najważniejszych czynników rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w Polsce w latach 2006-2011 oraz na ich podstawie ustalenie kierunków dalszego rozwoju tej działalności.

Przyjmując za Janem Krzysztofem Solarzem, że wizja rozwoju banków spółdzielczych musi wychodzić z analizy otoczenia, w jakim one działają⁶, zakłada się, że podjęta w niniejszym artykule próba analizy działalności kredytowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011, głównie o charakterze empiryczno-opisowym, zaprezentowana jest w aspekcie uwarunkowań zewnętrznych, obejmujących kwestie prawne, ekonomiczne i społeczne.

W kwestii prawnych uwarunkowań wskazuje się na unormowania istotne dla działalności depozytowej i kredytowej banków spółdzielczych. Analiza uwarunkowań ekonomicznych ma na celu wykazanie, czy istnieje współzależność pomiędzy wybranymi do badania czynnikami ekonomicznymi a rozwojem działalności depozytowej i kredytowej banków. Badanie społecznych uwarunkowań obejmuje analizę wyników ankiety, na podstawie której można wnioskować o zachowaniach i preferencjach klientów wobec proponowanych usług depozytowych i kredytowych banków spółdzielczych.

2. Obszary badawcze uwarunkowań otoczenia zewnętrznego banków spółdzielczych

Tworzenie bazy rozwojowej banków spółdzielczych w obszarach natury prawnej, ekonomicznej oraz społecznej uznano w artykule za podstawową przesłankę wzrostu działalności depozytowo-kredytowej. Założono, że w wyznaczonych obszarach badawczych wyróżnić można czynniki, których wpływ na rozwój tej działalności określić należy jako stabilizujący bądź destabilizujący (zob. tab. 1).

Obszar uwarunkowań prawnych wyznaczają regulacje prawne, do których respektowania zobligowane są banki spółdzielcze w zakresie działalności depozytowo-kredytowej. Z punktu widzenia harmonizacji stosunku wkładów oszczędnościowych do udzielonych kredytów regulacje prawne związane są przede wszystkim z zachowaniem przez bank norm płynnościowych⁷. Ponieważ w praktyce zmiany w bankowości spółdzielczej obserwowane są głównie poprzez okre-

przez pełną demokrację, czyli wartości o zasadniczym znaczeniu dla banku jako spółdzielni, zob. F. Kolbusz, *Idea Franciszka Stefczyka a współczesność*, w: *135 lat spółdzielczości bankowej w Polsce*, PROMOTOR, Kraków 1997, s. 27-34.

⁶ Zob. J.K. Solarz, *Narodowe instytucje finansowe*, „Bank Spółdzielczy” 2000, nr 1, s. 8.

⁷ Płynność finansowa jako atrybut, który stanowi podstawę dynamicznego rozwoju działalności banków spółdzielczych, zob. B. Kublik, *Ekonomiczno-finansowe determinanty rozwoju banków spółdzielczych w okresie światowego kryzysu finansowego i spowolnienia gospodarczego w Polsce*,

Tabela 1. Uwarunkowania otoczenia zewnętrznego oraz czynniki stabilizujące i destabilizujące rozwój działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych

Obszary uwarunkowań rozwoju banków spółdzielczych	Czynniki rozwoju działalności depozytowo-kredytowej	Wpływ czynnika na rozwój działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych	
		stabilizujący	destabilizujący
Prawne	regulacje prawne	wprowadzenie przepisów prawnych gwarantujących zachowanie bezpieczeństwa i płynności finansowej, usankcjonowanie prawne ograniczeń w dostępie do kredytów	możliwe trudności w dostosowaniu przepisów prawnych do skali i zakresu działalności w poszczególnych bankach spółdzielczych
Ekonomiczne	sytuacja gospodarcza kraju	wzrost PKB wzrost popytu rynkowego	spadek PKB spadek popytu rynkowego
	inflacja	niska stopa inflacji	wysoka stopa inflacji
	bezrobocie	niski poziom bezrobocia	wysoki poziom bezrobocia
	stopa procentowa od depozytów i od kredytów	wysokie oprocentowanie depozytów niskie oprocentowanie kredytów	niskie oprocentowanie depozytów wysokie oprocentowanie kredytów
Społeczne	system wartości oraz wzorce zachowań lokalnej społeczności	ogół wartości i zachowań preferowanych przez społeczeństwo kultywowanie wzorców zachowań kulturowych w odniesieniu do korzystania z usług banków spółdzielczych	postrzeganie banków spółdzielczych jako podmiotów ukierunkowanych wyłącznie na efektywność działania brak symptomów świadczących o realizacji idei spółdzielczości kredytowej

Źródło: opracowanie własne.

ślenie ekonomicznych miar identyfikujących rozwój oraz interpretację wyników w określonym horyzoncie czasowym, to zgodnie z teorią ewolucji systemów ekonomicznych w analizie rozwoju banków spółdzielczych poza aspektem prawnym należy uwzględnić także przemiany czynników ekonomicznych oraz pozaekonomicznych, czyli społecznych, życia gospodarczego⁸. W obszarze uwarunkowań

w: *Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010, s. 33.

⁸ Na temat ekonomicznych i „pozaczystoekonomicznych” charakterystyk ewolucji systemów ekonomicznych, zob. A. Malawski, op. cit., s. 113-115.

ekonomicznych wyróżniono zatem takie czynniki, jak: stan gospodarki kraju, inflacja, bezrobocie oraz oprocentowanie depozytów i kredytów.

Przyjmując z kolei, że specyfiką banków spółdzielczych jest obsługa klientów indywidualnych, drobnej przedsiębiorczości, rolnictwa, a także drobnotowarowej gospodarki miejskiej, oraz że spółdzielczość kredytową postrzega się jako ostoję drobnych producentów i konsumentów, która ma łączyć ich żywotne interesy życiowe z regułami gospodarki rynkowej⁹, to wysoce uzasadnione staje się poszerzenie badań ekonomicznych o kwestie „wymiaru społecznego”, a realizowane zgodnie z ideą samopomocową cele społeczne należy interpretować w odniesieniu do lokalnego środowiska¹⁰. Ponadto zważywszy, że idea odgrywa ważną rolę w wytyczeniu planu działania, to jako integralna część szerszej teorii może być ona w tym przypadku myślą przewodnią preferowanych zachowań społecznych wobec usług banków spółdzielczych¹¹. Dlatego w obszarze społecznych uwarunkowań racjonalne uzasadnienie ma nazwanie czynników rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych: system wartości oraz wzorce zachowań lokalnej społeczności. W takim ujęciu spółdzielczy aspekt idei samopomocowej i aspekt ekonomiczny w rozwoju banków nabierają równoważnego znaczenia.

3. Regulacje prawne jako podstawowe czynniki rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych

Banki spółdzielcze, jako pośrednicy finansowi, dokonują transformacji środków pieniężnych przyjmowanych od depozytariuszy, udzielając klientom kredytów. Już przepisy prawa bankowego oraz ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych regulują przyjmowanie wkładów oszczędnościowych i udzielanie kredytów jako czynności bankowe, sytuując tym samym banki spółdzielcze w otoczeniu ze-

⁹ Twarde warunki gry rynkowej jako podstawa efektywności ekonomicznej i społecznej banków spółdzielczych, zob. J. Czesak, *Rola banków spółdzielczych w dynamizowaniu działalności lokalnych środowisk*, w: *135 lat spółdzielczości bankowej w Polsce*, PROMOTOR, Kraków 1997, s. 47.

¹⁰ Zakres „wymiaru społecznego” banków spółdzielczych jest, zdaniem Marii Golec, trudny do zdefiniowania i odnosi się głównie do celów społecznych realizowanych wobec środowiska lokalnego. M. Golec zwraca także uwagę, że w praktyce polskich spółdzielni kredytowych cel społeczny realizowany jest także poprzez oferowanie usług finansowych dla ekonomicznie słabszych klientów (MSP, rolnicy, osoby starsze), przeciwdziałanie wykluczeniu finansowemu oraz propagowanie korzystania z usług bankowych, zob. M. Golec, *Spółeczne uwarunkowania działalności banków spółdzielczych*, w: *Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010, s. 67, 72-73.

¹¹ Na temat roli idei w działaniu społecznym, zob. T. Parsons, *Szkice z teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1972, s. 3-24.

wnętrznym i nakreślając obszar prawny uwarunkowań ich rozwoju¹². Za podstawowe czynniki stymulujące rozwój działalności depozytowo-kredytowej można właśnie uznać te regulacje, których zadaniem jest gwarantowanie klientom zwrotu wpłaconych depozytów bądź bezpieczeństwo udzielonych kredytów, a także regulacje prawne dotyczące płynności finansowej banków. Obszar prawny uwarunkowań rozwoju banków spółdzielczych koncentruje się wokół regulacji dotyczących:

- powszechnego i obligatoryjnego gwarantowania depozytów – głównie w zakresie realizacji przez Bankowy Fundusz Gwarancyjny funkcji związanej z gwarantowaniem depozytów, w tym określenia kwot gwarantowanych zwrotów wpłaconych przez klientów środków pieniężnych w przypadku upadłości banku¹³,
- działalności kredytowej – w szczególności wyznaczenia podstawowych zasad zarządzania ryzykiem kredytowym, w tym metod oceny zdolności kredytowej klienta¹⁴,
- płynności finansowej – przede wszystkim określenia norm płynności i wymogu ich stosowania przez poszczególne banki¹⁵.

¹² Art. 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665 z późn. zm., art. 6 ustawy z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. nr 119, poz. 1252 z późn. zm.

¹³ Gwarantowanie depozytów w systemie bankowym realizowane jest na mocy ustawy z dnia 14 grudnia 1994 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, Dz.U. z 2009 r., nr 84, poz. 711 z późn. zm. W ustawie gwarancja depozytów została określona podmiotowo i przedmiotowo. Podmiotowo ochronie podlegają imienne depozyty i wierzytelności osób fizycznych, prawnych, jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, a posiadających zdolność prawną, jak również szkolnych kas oszczędnościowych i pracowniczych kas zapomogowo-pożyczkowych. Przedmiotowo gwarancja obejmuje środki w walucie polskiej i w walutach obcych, powiększone o odsetki naliczone do dnia spełnienia warunków gwarancji. Wyłączenia przedmiotowe obejmują papiery wartościowe niewystawione na wierzytelności pieniężne i listy zastawne. Zgodnie z art. 23 ustawy w 100% zapewnione jest gwarantowanie środków do wysokości równowartości w złotych 100 000 euro.

¹⁴ Za wiodące akty prawne, których celem jest poprawa jakości zarządzania ryzykiem w bankach, w tym zapobieżeniu zjawisku nadmiernego zadłużania się kredytobiorców, należy przyjąć: 1) uchwałę nr 258/2011 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 4 października 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad funkcjonowania systemu zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej oraz szczegółowych warunków szacowania przez banki kapitału wewnętrznego i dokonywania przeglądów procesu szacowania i utrzymywania kapitału wewnętrznego oraz zasad ustalania polityki zmiennych składników wynagrodzeń osób zajmujących stanowiska kierownicze w banku, Dz. Urz. KNF z 2011 r., nr 11, poz. 42, a także 2) uchwałę nr 52/2010 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 23 lutego 2010 r. — w sprawie wydania Rekomendacji T dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, Dz. Urz. KNF z 2011 r., nr 11, poz. 42 oraz teksty załączników do uchwał Komisji Nadzoru Finansowego, Dz. Urz. KNF, załącznik do nru 2, poz. 11-13 z dnia 9 kwietnia 2010 r., s. 262-302. Niniejsze akty prawne zostały wydane na podstawie art. 9, ust. 3, pkt 3 oraz art. 137 pkt 5 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665 z późn. zm.

¹⁵ Normy płynności dla banków, zob. uchwałę nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r. w sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności, Dz. Urz. KNF nr 8, poz. 40, uchwałę nr 324/2011 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 20 grudnia 2011 r. zmie-

Regulacje prawne normujące kwestię gwarantowania zwrotu wpłacanych do banków spółdzielczych środków pieniężnych w formie depozytów służy zabezpieczeniu interesów społeczności. Wprowadzenie i stosowanie rzetelnych zasad zarządzania ryzykiem kredytowym ma na celu skuteczne usankcjonowanie prawne ograniczeń w dostępie do kredytów i odnosi się do zabezpieczenia interesów banków. Natomiast wprowadzone do porządku prawnego normy płynności mają na celu zapewnienie bankom zdolności do wywiązywania się z bieżących i przyszłych zobowiązań, przez co zostaje znacznie ograniczona możliwość utraty wypłacalności. Z tego punktu widzenia wymagane jest szacowanie płynności finansowej¹⁶, a podejmowanie przez banki spółdzielcze starań o synchronizację wpływów i wypływów środków pieniężnych uznać należy za działania wiodące, które bezpośrednio przekładają się zarówno na finansowe wyniki banków, jak i na wizerunek banków spółdzielczych w oczach lokalnej społeczności.

Rozpatrując rozwój bankowości spółdzielczej, należy podkreślić, że obecnie ważnym aspektem jest propozycja wprowadzenia do porządku prawnego nowych wymogów płynnościowych: wskaźnika krótkookresowego (LCR – *liquidity coverage ratio*) i wskaźnika długoterminowego (NSFR – *net stable funding ratio*). Wymogi te nałożą na banki obowiązek podejmowania działań zmierzających do wzrostu stabilności źródeł finansowania, a także opracowania strategii, które będą wkomponowane w uwarunkowania zewnętrzne. Uwypukla się zatem stale aktualny problem harmonizowania bazy depozytowej z możliwościami kredytowania klientów. W szczególności odnieść go należy do równoważenia długoterminowego kredytowania z długoterminowym finansowaniem, czyli do promowania długoterminowych depozytów.

4. Diagnoza działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011

Usankcjonowana regulacjami prawnymi działalność depozytowo-kredytowa banków spółdzielczych stanowi podłoże do rozpoznania rozmiarów jej aktywności z punktu widzenia osiągniętych wyników całego sektora banków spółdzielczych w latach 2006-2011. Zebrane w tabeli 2 dane przedstawiają wartości pozy-

niającą uchwałę w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka oraz uchwałę w sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności, Dz. Urz. KNF nr 13, poz. 48.

¹⁶ Sposób wyznaczania elementów rachunku nadzorczych miar płynności krótkoterminowej i długoterminowej, zob. załącznik nr 1 do uchwały nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r., Dz. Urz. KNF nr 8, poz. 40.

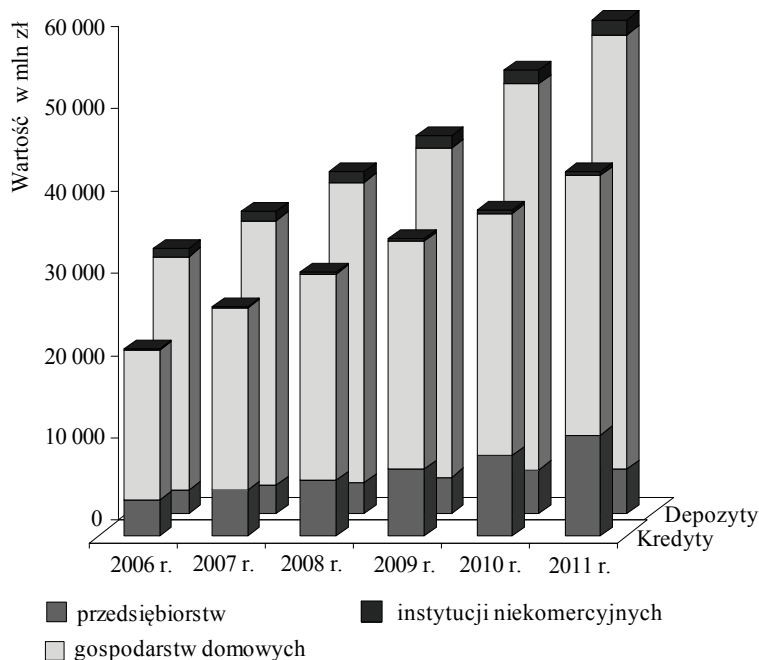
Tabela 2. Wartość oraz struktura depozytów i kredytów banków spółdzielczych w latach 2006-2011 dla sektora niefinansowego

Wyszczególnienie	Lata											
	2006		2007		2008		2009		2010		2011	
	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%	mln zł	%
Depozyty sektora niefinansowego ogółem	32 169,7	100,00	36 717,8	100,00	41 528,6	100,00	45 840,2	100,00	53 823,0	100,00	59 971,0	100,00
1. Depozyty przedsiębiorstw	2 851,1	8,86	3 455,1	9,41	3 712,1	8,94	4 388,6	9,57	5 302,0	9,85	5 372,0	8,96
2. Depozyty gospodarstw domowych	28 373,8	88,20	32 121,7	87,48	36 512,8	87,92	39 982,2	87,22	46 882,0	87,10	52 809,0	88,06
3. Depozyty instytucji niekomercyjnych	944,7	2,94	1 141	3,11	1 303,6	3,14	1 469,3	3,21	1 639,0	3,05	1 790,0	2,98
Kredyty sektora niefinansowego ogółem	22 699,1	100,00	27 851,4	100,00	32 063,7	100,00	36 088,0	100,00	39 590,0	100,00	44 279,0	100,00
1. Kredyty dla przedsiębiorstw	4 391,8	19,35	5 527,8	19,85	6 790,7	21,18	8 096,6	22,44	9 751,0	24,63	12 239,0	27,64
2. Kredyty dla gospodarstw domowych	18 215,6	80,24	22 157,7	79,55	25 061,1	78,16	27 697,5	76,75	29 469,0	74,44	31 605,0	71,38
3. Kredyty dla instytucji niekomercyjnych	91,7	0,41	165,9	0,60	211,8	0,66	293,9	0,81	370,0	0,93	434,0	0,98

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Raport o sytuacji banków w 2007 roku*, opracowanie pod kierunkiem A. Kotowicza, UKNF, Warszawa 2008, s. 6-8, s. 82; *Raport o sytuacji banków w 2009 roku*, opracowanie: A. Kotowicz przy współpracy Wydziału Analiz Sektora Bankowego w Departamencie Nadzoru Sektora Bankowego oraz Departamentu Inspekcji, Pion Nadzoru Bankowego, UKNF, Warszawa 2010, s. 67; *Raport o sytuacji banków w 2010 roku*, opracowanie: A. Kotowicz przy współpracy Wydziału Analiz Sektora Bankowego w Departamencie Nadzoru Sektora Bankowego oraz Departamentu Inspekcji, Pion Nadzoru Bankowego, UKNF, Warszawa 2011, s. 72; *Rankingi, wyniki finansowe sektora. Dane miesięczne dotyczące sektora bankowego – grudzień 2011*, tab. 03, www.bs.net.pl [16.02.2012].

skanych przez banki spółdzielcze depozytów oraz udzielonych kredytów, a także struktury tych depozytów i kredytów w odniesieniu do charakteryzującego lokalną społeczność sektora niefinansowego.

W latach 2006-2011 można zaobserwować wzrost wartości pozyskanych depozytów i wartości udzielonych kredytów przez banki spółdzielcze. W badanym okresie depozyty sektora niefinansowego powiększyły się o 21 653,3 mln zł, zaś kredyty ogółem o 16 890,9 mln zł. W strukturze depozytów widoczny jest w miarę statyczny udział depozytów przedsiębiorstw: od 8,86% w 2006 r. do 8,96 w 2011 r., depozytów gospodarstw domowych – najniższy udział 87,10% w 2010 r., najwyższy 88,20% w 2008 r., depozytów instytucji niekomercyjnych: 3,05% w 2010 r., a 2,94% w 2006 r. Stabilność można również zaobserwować w strukturze kredytów udzielonych dla sektora niefinansowego. Udział kredytów dla przedsiębiorstw wahał się w przedziale: od 19,35% w 2006 r. do 24,63 w 2010 r., kredytów dla gospodarstw domowych: od 74,44% w 2010 r. do 80,24% w 2006 r., zaś udział kredytów dla instytucji niekomercyjnych w kredytach ogółem: od 0,41% w 2006 r. do 0,93% w 2010 r. Graficzną prezentację rozmiarów

Rysunek 1. Działalność depozytowo-kredytowa banków spółdzielczych w latach 2006-2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 2.

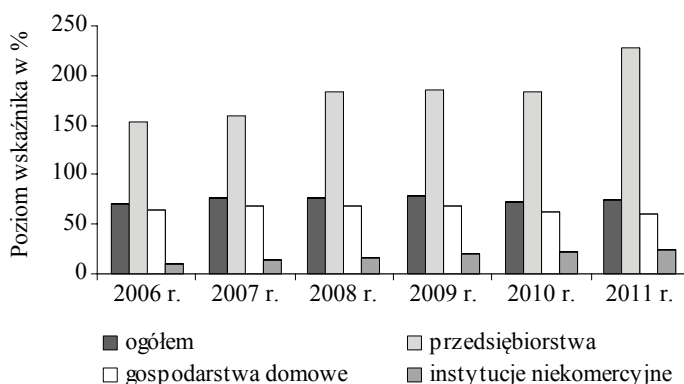
działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011 przedstawiono na rysunku 1.

Za miarę prorozwojowej funkcji, jaką pełnią banki spółdzielcze w rozwoju środowisk lokalnych, uważa się wskaźnik kredyty/depozyty¹⁷, określający, jaka część depozytów zgromadzonych na rachunkach w bankach przetransformowała się w kredyty. Poziom wskaźnika oraz jego zmiany w latach 2006-2011 przedstawiono w tabeli 3 oraz na rysunku 2.

Tabela 3. Poziom wskaźnika kredyty/depozyty dla sektora niefinansowego banków spółdzielczych w latach 2006-2011 (w %)

Poziom wskaźnika kredyty/depozyty	Lata					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ogółem	70,56	75,85	77,21	78,72	73,56	73,83
Przedsiębiorstwa	154,04	159,99	182,93	184,49	183,91	227,83
Gospodarstwa domowe	64,2	68,98	68,64	69,27	62,86	59,84
Instytucje niekomercyjne	9,71	14,54	16,24	20	22,57	24,24

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 2.

Rysunek 2. Zmiany w poziomie wskaźnika kredyty/depozyty dla sektora niefinansowego banków spółdzielczych w latach 2006-2011

Źródło: opracowanie własne.

Z analizy wynika, że w latach 2006-2011 następował w miarę zrównoważony rozwój zarówno działalności depozytowej, jak i kredytowej banków spółdziel-

¹⁷ Na temat zastosowania wskaźnika kredyty/depozyty jako miary rozwoju banków spółdzielczych, zob. S. Tabor, *Szanse i zagrożenia banków spółdzielczych*, „Bezpieczny Bank” 2001, nr 3/4, s. 42.

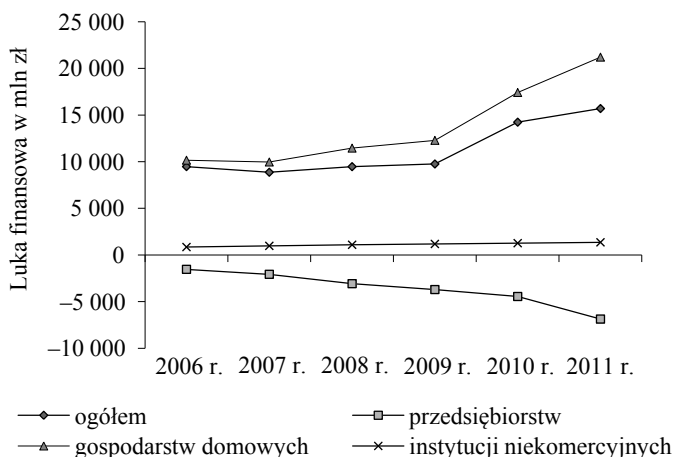
czych. Ponadto widać, że w każdym roku wartość ogółem przyjętych depozytów przewyższała wartość ogółem udzielonych kredytów, co świadczy o występowaniu dodatkowej luki finansowej, niewykorzystanej w rozwoju akcji kredytowej banków spółdzielczych.

Na powstanie dodatkowej luki finansowej wpłynęło w głównej mierze ożywienie w korzystaniu z usług depozytowych banków przez gospodarstwa domowe i instytucje niekomercyjne (zob. tab. 2). Aktywność ta umożliwiła bankom spółdzielczym finansowanie kredytami przedsiębiorstw, wśród których w latach 2006-2011 można zaobserwować wyraźny wzrost zapotrzebowania na kredyty, przy niewielkim wzroście korzystania z usług depozytowych. Ten szczególny przypadek świadczenia usług depozytowo-kredytowych skierowanych do przedsiębiorstw charakteryzuje pogłębiająca się ujemna luka finansowa. Rozmiary

Tabela 4. Luka finansowa w działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011

Luka finansowa	Lata					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ogółem	9 470,6	8 866,4	9 464,9	9 752,2	14 233,0	15 692,0
Przedsiębiorstw	-1 540,7	-2 072,7	-3 078,6	-3708	-4 449,0	-6 867,0
Gospodarstw domowych	10 158,2	9 964,0	11 451,7	12 284,7	17 413,0	21 204,0
Instytucji niekomercyjnych	853	975,1	1 091,8	1 175,4	1 269,0	1 356,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 2.

Rysunek 3. Zmiany w luce finansowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011

Źródło: opracowanie własne.

luki finansowej dla poszczególnych grup klientów banków spółdzielczych w latach 2006-2011 przedstawiono w tabeli 4 oraz na rysunku 3.

5. Wpływ czynników ekonomicznych na rozwój działalności depozytowo-kredytowej

Rozwój bankowości spółdzielczej mierzony rozmiarami działalności depozytowej i kredytowej skierowanej do sektora niefinansowego w latach 2006-2011 warto również interpretować poprzez wskazanie wpływu kluczowych czynników, charakteryzujących ekonomiczne uwarunkowania zewnętrzne rozwoju banków spółdzielczych (zob. tab. 1), na kształtowanie depozytowo-kredytowej bazy rozwojowej tych banków. Dane odnoszące się do tempa wzrostu PKB, stopy inflacji, stopy bezrobocia oraz oprocentowania depozytów terminowych i oprocentowania kredytów w latach 2006-2011 przedstawiono w tabeli 5.

Wpływ zaprezentowanych czynników ekonomicznych rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych można zbadać w odniesieniu do realnych zjawisk obserwowanych w działalności depozytowo-kredytowej ban-

Tabela 5. Czynniki ekonomiczne kształtowania depozytowo-kredytowej bazy rozwojowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011 (%)

Wyszczególnienie	Lata					
	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Tempo wzrostu PKB	6,20	6,60	5,00	1,70	3,80	4,30
Stopa inflacji (wskaźnik CPI)	1,40	4,00	3,30	3,50	3,10	3,90
Stopa bezrobocia (rejestrowanego)	14,80	11,40	9,50	11,90	12,30	13,00
Średnie ważone oprocentowanie depozytów terminowych:						
– ogółem	3,10*	3,78	6,02	4,48	3,90	4,60
– gospodarstw domowych	2,85	3,47	6,05	4,77	4,10	4,30
– przedsiębiorstw	3,65	4,34	5,94	3,82	3,60	5,00
Średnie ważone oprocentowanie kredytów złotych:						
– ogółem	8,02	8,25	9,59	8,43	8,20	8,70
– gospodarstw domowych	9,70	9,54	10,98	9,90	9,40	9,60
– przedsiębiorstw	5,86	6,51	7,68	5,90	6,00	6,80

* dane na styczeń 2007 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Raport o sytuacji banków w 2007 roku...*, s. 6-8, s. 11; *Raport o sytuacji banków w 2009 roku...*, s. 9-10, 17; *Raport o sytuacji banków w 2010 roku...*, s. 5, 7, 10. *Raport o sytuacji banków w okresie I-IX 2011 r.*, opracowanie A. Kotowicz przy współpracy Departamentu Bankowości Komercyjnej i Specjalistycznej oraz Instytucji Płatniczych, UKNF, Warszawa 2011, s. 11; *Rankingi, wyniki finansowe sektora. Dane miesięczne dotyczące sektora bankowego – grudzień 2011...*, tab. 1.

ków za pomocą współczynnika korelacji liniowej. Określenie stopnia zależności pomiędzy rozmiarami działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych a kluczowymi miarami rozwoju gospodarczego kraju odniesiono zatem do wyliczenia współczynnika korelacji Pearsons'a pomiędzy zmianami w luce finansowej ogółem banków spółdzielczych a zmianami w poziomie PKB, inflacji i bezrobocia. Zestawienie dynamiki zmian poszczególnych pozycji oraz poziom współczynnika korelacji przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Dynamika zmian w luce finansowej ogółem banków spółdzielczych, PKB, inflacji i bezrobociu w latach 2006-2011 oraz poziom współczynnika korelacji

Wyszczególnienie	Dynamika zmian w %				
	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011
Luka finansowa	-6,4	6,8	3,0	45,9	10,3
PKB	0,4	-1,6	-3,3	2,1	0,5
Inflacja	2,6	-0,7	0,2	-0,4	0,8
Bezrobocie	-3,4	-1,9	2,4	0,4	0,7
Wyszczególnienie				Współczynnik korelacji	
Dynamika zmian w luce finansowej a dynamika zmian PKB				0,601914	
Dynamika zmian w luce finansowej a dynamika zmian w inflacji				-0,579880	
Dynamika zmian w luce finansowej a dynamika zmian w bezrobociu				0,345015	

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabeli 4 i tabeli 5.

Badanie zależności pomiędzy dynamiką zmian w luce finansowej a dynamiką zmian wyodrębnionych czynników ekonomicznych wskazuje na istnienie średniej i słabej korelacji. Utrzymuje to jednak w przekonaniu, że zidentyfikowany wzrost lub spadek podstawowych mierników rozwoju gospodarczego może stabilizująco bądź destabilizująco wpływać na rozmiary działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych.

Wyliczony pomiędzy dynamiką zmian w luce finansowej a dynamiką zmian PKB współczynnik korelacji 0,601919 potwierdza, że obserwowana ujemna dynamika zmian w PKB odpowiada mniejszemu poziomowi zmian w luce finansowej, natomiast dynamika dodatnia – większemu. Charakterystyczna jest tu typowa reakcja klientów banków spółdzielczych na ekonomiczne otoczenie zewnętrzne, która przy spadku PKB powodowała wzrost zainteresowania kredytami ze strony gospodarstw domowych, przy braku zmian w zapotrzebowaniu na depozyty i mniejsze zainteresowanie kredytami ze strony przedsiębiorstw oraz przy ich słabym zainteresowaniu depozytami i odwrotnie (zob. tab. 2).

Współczynnik korelacji $-0,57988$ obrazuje istnienie odwrotnej zależności między dynamiką zmian w luce finansowej a dynamiką zmian w inflacji. Przy

odnotowanym spadku poziomu inflacji zauważalne jest podwyższenie się rozmiarów luki finansowej i odwrotnie (zob. tab. 6). W bezpośredniej interpretacji wyników działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych, głównie dotyczącej lat 2007-2008, zauważyć można wzrost zainteresowania kredytami głównie ze strony przedsiębiorstw oraz nieznaczny wzrost zainteresowania gospodarstw domowych depozytami (zob. tab. 2).

Na istnienie słabej zależności pomiędzy opisywanymi zmiennymi wskazuje współczynnik korelacji na poziomie 0,345015, liczony dla dynamiki zmian w luce finansowej i dynamiki zmian w bezrobociu (zob. tab. 6), co tym samym pokazuje niewielki wpływ bezrobocia na wzrost lub spadek wyników działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych. W całym okresie objętym badaniem, niezależnie od spadku czy też wzrostu stopy bezrobocia, widoczne jest zmniejszające się zainteresowanie gospodarstw domowych kredytami, przy stabilnym poziomie utrzymywanych depozytów, oraz zwiększające się zapotrzebowanie na kredyty zgłaszane przez przedsiębiorstwa, przy ich relatywnie niższym, lecz równie zwiększającym się zainteresowaniu depozytami (zob. tab. 2).

Rozwój aktywności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych poddano również ocenie, odnosząc się do określenia wpływu zmian w średnio ważonym oprocentowaniu depozytów i kredytów na zmiany w rozmiarach pozyskanych depozytów i udzielonych kredytów. Dynamika zmian w obrębie działalności depozytowej i kredytowej dla sektora niefinansowego ogółem, gospodarstw domowych i przedsiębiorstw, dynamika zmian średnio ważonego oprocentowania depozytów i kredytów w latach 2006-2011 oraz poziom współczynnika korelacji liniowej dla poszczególnych zmiennych przedstawiono w tabeli 7.

Wyliczone w ujęciu ogólnym współczynniki korelacji wskazują na brak zależności pomiędzy dynamiką zmian w działalności depozytowej ogółem a dynamiką zmian średnio ważonego oprocentowania depozytów (korelacja na poziomie $-0,0143$), a w przypadku działalności kredytowej ogółem na zależność bardzo słabą (korelacja na poziomie $0,2615$). Wpływ oprocentowania depozytów i kredytów widoczny jest natomiast w przypadku interpretacji reakcji przedsiębiorstw na zmiany w oprocentowaniu depozytów (korelacja na poziomie $-0,6911$) i kredytów (korelacja na poziomie $0,7726$). W przypadku przedsiębiorstw ujemne zmiany w oprocentowaniu depozytów powodują wzrost zainteresowania depozytami. Sądzić należy, że istnienie tej odwrotnej zależności podyktowane jest nie tyle reakcją przedsiębiorstw na wysokość oprocentowania depozytów, ile chwilową chęcią zainwestowania wolnych środków finansowych. Wydaje się, że podobnie jest z interpretacją wpływu zmian w oprocentowaniu kredytów na zapotrzebowanie przedsiębiorstw na kredyty. Spadek zmian średnio ważonego oprocentowania skutkował bowiem spadkiem udzielonych kredytów (zob. tab. 7). Bardzo słaba zależność widoczna jest natomiast pomiędzy zmianami w depozytach gospodarstw domowych a zmianami w ich oprocentowaniu (korelacja na

Tabela 7. Dynamika zmian działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych i dynamika zmian średnio ważonego oprocentowania depozytów i kredytów w latach 2006-2011 oraz poziom współczynnika korelacji

Wyszczególnienie	Dynamika zmian w %					Współczynnik korelacji
	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009	2009/ 2010	2010/ 2011	
Depozyty dla sektora niefinansowego ogółem	14,1	13,1	10,4	17,4	11,4	-0,0143
Średnie ważne oprocentowanie depozytów ogółem	21,9	59,3	-25,6	-12,9	17,9	
Depozyty przedsiębiorstw	21,2	7,4	18,2	20,8	1,3	-0,6911
Średnie ważne oprocentowanie depozytów przedsiębiorstw	18,9	36,9	-35,7	-5,8	38,9	
Depozyty gospodarstw domowych	13,2	13,7	9,5	17,3	12,6	0,1185
Średnie ważne oprocentowanie depozytów gospodarstw domowych	21,8	74,4	-21,2	-14,0	4,9	
Kredyty dla sektora niefinansowego ogółem	22,7	15,1	12,6	9,7	11,8	0,2615
Średnie ważne oprocentowanie kredytów złotych ogółem	2,9	16,2	-12,1	-2,7	6,1	
Kredyty dla przedsiębiorstw	25,9	22,8	19,2	20,4	25,5	0,7726
Średnie ważne oprocentowanie kredytów dla przedsiębiorstw	11,1	18,0	-23,2	1,7	13,3	
Kredyty dla gospodarstw domowych	21,6	13,1	10,5	6,4	7,2	0,1453
Średnie ważne oprocentowanie kredytów dla gospodarstw domowych	-1,6	15,1	-9,8	-5,1	2,1	

Źródło: opracowanie własne na podstawie tabel 2 i 5.

poziomie 0,1185) i pomiędzy zmianami w kredytach i ich oprocentowaniu (korelacja na poziomie 0,1453). Słabe korelacje wskazują, że zmiany w oprocentowaniach depozytów i kredytów dla gospodarstw domowych w zasadzie nie miały wpływu na zachowania klientów indywidualnych dotyczące zakładania lokat terminowych czy korzystania z usług kredytowych. Jednak pomimo słabych korelacji zauważyć można, że spadek oprocentowania depozytów w niewielkim stopniu oddziaływał na spadek zainteresowania depozytami i odwrotnie, a wzrostowi zainteresowania kredytami nie towarzyszył spadek ich oprocentowania (zob. tab. 7).

Z analizy wynika, że obserwowane w latach 2006-2011 zmiany w oprocentowaniu depozytów bądź kredytów nie wykazują znacznego wpływu na rozwój działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych. Nie można zatem określić ich stabilizujących bądź destabilizujących walorów.

6. Ocena społecznych czynników rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych – wyniki badań ankietowych

W perspektywie uwarunkowań prawnych i ekonomicznych wizja rozwoju bankowości spółdzielczej zostaje poszerzona o wymiar społeczny. Zgodnie z ideą samopomocową, istota rozwoju tej formy bankowości powinna być procesem polegającym na zwiększeniu dobrobytu i podnoszeniu jakości życia ludzi zamieszkujących dany obszar. Tym samym zmienia się wyobrażenie o polu relacji pomiędzy bankami spółdzielczymi a lokalną społecznością. Sieć więzi, sieć zależności, sieć wymiany oraz sieć lojalności wspólnotowej stanowią interakcyjny wymiar pola relacji, czyli świadomość społeczną. Ta zaś tworzy sieć relacji złożoną nie tylko z idei, ale także z reguł, działań i interesów społecznych¹⁸. W rozważaniach nad czynnikami społecznymi rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych ważna jest zatem sama świadomość społeczna na temat istnienia idei samopomocowej, a także to, czy w zakresie działalności depozytowo-kredytowej banków zachowania klientów zdeterminowane są tą ideą czy raczej kierują się oni pewnymi wzorcami zachowań.

Dlatego w dążeniu do uzyskania odpowiedzi na pytania dotyczące preferowanych zachowań wobec usług depozytowo-kredytowych banków spółdzielczych, poddano badaniu ankietowemu¹⁹ takie czynniki społeczne, jak: system wartości oraz wzorce zachowań lokalnej społeczności (zob. tab. 1). Rozpatrzenie wyników przeprowadzonych badań w aspekcie kierunków świadomości społecznej oraz wyznaczonych rodzajów sieci interakcyjnej pozwala na ocenę społecznych czynników kształtujących rozwój działalności depozytowo-kredytowej banków pod kątem wpływu świadomości społecznej na zachowania i oczekiwania społeczne, które mogą stabilizować bądź destabilizować rozwój działalności depozytowo-kredytowej. Syntetyczne wyniki przeprowadzonej ankiety wśród klientów banków spółdzielczych przedstawiono w tabeli 8.

¹⁸ Na temat pola relacji jako dynamicznego ujmowania życia społecznego, zob. P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Znak, Kraków 2005, s. 25-26.

¹⁹ Badania ankietowe przeprowadzono wśród 100 klientów banków spółdzielczych, Krakowskiego Banku Spółdzielczego, Banku Spółdzielczego w Kielcach oraz Banku Spółdzielczego w Końskich. 50 osób reprezentowało grupę klientów indywidualnych, 50 osób reprezentowało grupę przedsiębiorców. Wszyscy ankietowani to osoby pracujące, w różnych przedziałach wiekowych: od 21 do 30 lat – 15 osób, od 31 do 40 lat – 16 osób, od 41 do 50 lat – 36 osób, pow. 50 lat – 33 osoby, oraz mające różne wykształcenie: podstawowe – 21 osób, zawodowe – 5 osób, średnie – 28 osób, wyższe – 46 osoby.

Tabela 8. Wyniki badania społecznych czynników rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych (grudzień 2011 r.)

System wartości	Kierunki badania świadomości społecznej kształtującej zachowania społeczne	Rodzaj sieci interakcyjnej świadomości społecznej	Wyniki badań ankietowych			
			preferowane odpowiedzi respondentów	liczba odpowiedzi		
				ogółem	gospodarstwa domowe	przedsiębiorstwa
System wartości	wyobrażenie o działalności banków spółdzielczych	zależności	preferowane odpowiedzi respondentów	ogółem	gospodarstwa domowe	przedsiębiorstwa
	wiedza/znajomość idei samopomocowej	więzi	postreganie banków spółdzielczych jako: – ukierunkowanych na maksymalizację zysku – zaangażowanych w rozwój lokalnego środowiska – świadczących usługi finansowe dostosowane do oczekiwań społeczeństwa	73	42	31
	umiejętność identyfikacji realizacji idei samopomocowej przez banki spółdzielcze	lojalność wspólnotowa	symptomy idei samopomocowej: – niższe oprocentowanie kredytów niż w bankach komercyjnych – preferencyjne kredyty dla rolników – możliwość uzyskania kredytu przy uproszczonej ocenie zdolności kredytowej	6	–	6
	ocena społeczna oferty depozytowo-kredytowej	wymiana	– tak – nie	21	13	8
	skłonność do korzystania z usług banków spółdzielczych	lojalność wspólnotowa	– dobra – zła – nie mam zdania	62	54	8
	preferowane usługi	zależności	– profesjonalna obsługa – rodzinna tradycja – najbliższa placówka w pobliżu miejsca zamieszkania	38	8	30
	możliwość oszczędzania i sposób lokowania oszczędności	wymiana	– prowadzenie rachunku – lokaty terminowe – kredyty	48	22	26
	zapotrzebowanie na kredyty	więzi	– lokaty terminowe od 2 do 5 lat – nie oszczędzam – planuję w najbliższym czasie oszczędzać – konsumencki – mieszkaniowy – obrotowy dla podmiotów gospodarczych – inwestycyjny dla podmiotów gospodarczych – nie planuję ubiegać się o kredyt	43	37	6
				9	5	4
				85	44	41
Wzorce zachowań lokalnej społeczności			3	–	–	
			12	5	7	
			23	13	10	
			46	35	11	
			31	25	6	
			35	22	13	
			44	40	4	
			21	10	11	
			30	26	4	
			54	31	23	
		16	4	12		
		18	18	–		
		26	26	–		
		19	–	19		
		30	–	30		
		7	7	–		

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety przeprowadzonej wśród klientów banków spółdzielczych.

Z badań wynika, że wśród ankietowanych klientów banków spółdzielczych taki czynnik społeczny, jak system wartości, ukształtowany jest poprzez samo wyobrażenie o działalności tych banków, wiedzę społeczeństwa na temat idei samopomocowej, wraz z umiejętnością jej identyfikacji, oraz poprzez subiektywną ocenę społeczną oferty depozytowo-kredytowej. Według liczby odpowiedzi, ankietowani postrzegają banki spółdzielcze w większości jako typowe podmioty gospodarcze ukierunkowane na maksymalizację zysku (73 osoby). Jedyne 21 osób zauważa starania banków o dostosowanie usług finansowych do oczekiwań klientów, a 6 osób zaangażowanie w rozwój lokalnego środowiska. Można zatem wnioskować, że wyobrażenie o działalności banków spółdzielczych osłabia sieć interakcyjną zależności, niekorzystnie wpływa na zachowania i chęć korzystania klientów z usług depozytowo-kredytowych tych banków, co w konsekwencji może wpływać destabilizująco na rozwój banków spółdzielczych.

W świetle wyników badań ankietowych, wiedza na temat idei samopomocowej i umiejętność jej identyfikacji przyczynia się do pogłębiania relacji lokalnej społeczności z bankami spółdzielczymi. Sieć więzi i sieć lojalności wspólnotowej wzmacnia wiedzę 62 ankietowanych osób na temat idei samopomocowej banków spółdzielczych. Pomimo że w większości przypadków odnoszona jest ona jedynie do niższego niż w bankach komercyjnych oprocentowania kredytów (48 osób) bądź do skierowanych w ofercie banków kredytów preferencyjnych dla rolników (43 osoby), to jednak świadomość społeczną w tym zakresie należy ocenić pozytywnie. Sądzić należy, że w dalszym rozwoju banków spółdzielczych wiedza na temat idei samopomocowej może wpływać stabilizująco na rozmiary działalności depozytowo-kredytowej.

Wśród ankietowanych ugruntowana jest również opinia na temat oferty depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych, która w polu relacji między lokalną społecznością a bankami nakreśla sieć wymiany. Oferowane przez banki spółdzielcze usługi pozytywnie oceniło 85 osób, negatywnie 3 osoby, natomiast własnej opinii nie miało 12 osób. Postrzegane w świadomości społecznej przeważające zadowolenie z oferty banków wyraźnie zatem wskazuje, że system wartości realizowany poprzez sieć wymiany posiada walory społecznego czynnika o możliwościach stabilizujących działalność depozytowo-kredytową banków spółdzielczych.

Wzorce zachowań lokalnej społeczności, jako drugi podlegający ocenie społeczny czynnik rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych, odniesiony został do badań świadomości społecznej w kierunku: skłonności ankietowanych do korzystania z usług banków spółdzielczych, preferowanych usług, możliwości oszczędzania i preferowanego sposobu oszczędzania oraz w kierunku zapotrzebowania na kredyty.

Z przeprowadzonych badań wynika, że skłonność do korzystania z usług banków spółdzielczych przejawiają wszyscy ankietowani, co może świadczyć

o zachowanej w świadomości społecznej sieci interakcyjnej – lojalność wspólnotowa. Preferowanymi odpowiedziami ankietowanych było stwierdzenie przez 46 osób, że korzystają z usług tych banków, bo taka jest rodzinna tradycja, dla 31 osób bank spółdzielczy jest najbliższą placówką w pobliżu miejsca zamieszkania, natomiast tylko 23 osoby podejmują współpracę z bankiem spółdzielczym, ponieważ łączy się ona z profesjonalną obsługą. Sądzić należy, że ugruntowana w świadomości społecznej lojalność wspólnotowa może stabilizować rozwój banków spółdzielczych.

Wyniki badań ankietowych w kierunku preferowanych usług obrazują natomiast istniejącą w świadomości społecznej sieć zależności. W ogólnym ujęciu ankietowani skłonni są głównie do zakładania lokat terminowych (44 osoby) oraz zainteresowani są prowadzeniem rachunku bankowego (35 osób). W mniejszym stopniu przejawiają skłonność do zaciągania kredytów (21 osób). Sieć zależności ukierunkowana jest zatem na chęć czerpania korzyści z działalności banków spółdzielczych przez społeczeństwo i jest wyrazem jego zaufania do banków.

Możliwość i preferowany sposób oszczędzania charakteryzuje kierunek badania świadomości społecznej w obrębie sieci wymiany, zaś kierunek – zapotrzebowanie na kredyty w obrębie sieci więzi. Na podstawie wyników badań wskazać należy, że 54 osoby nie oszczędzają, 16 osób dopiero planuje oszczędzać, a jedynie 30 osób posiada w bankach spółdzielczych lokaty terminowe. Natomiast zapotrzebowanie na kredyty zgłaszają prawie wszyscy ankietowani, łącznie 93 osoby, z tego na kredyty długoterminowe – 56 osób. Oba kierunki mają zasadnicze znaczenie w określeniu możliwości rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych. W konsekwencji sieć wymiany interakcyjnej świadomości społecznej oraz sieć więzi mogą powodować trudności banków spółdzielczych w harmonizowaniu stanów oszczędności z saldami wypłat kredytowych oraz wpływać destabilizująco na rozwój działalności depozytowo-kredytowej.

7. Podsumowanie

Analiza uwarunkowań prawnych wykazała, że stabilizacyjna funkcja regulacji prawnych w zakresie gwarantowania depozytów polega na ochronie interesów społeczności, zaś w zakresie bezpieczeństwa w udzielaniu kredytów polega na zabezpieczeniu interesów banków spółdzielczych oraz na zachowaniu płynności finansowej. W świetle diagnozy działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w latach 2006-2011 zauważono, że pomimo wzrostu wartości pozyskiwanych depozytów i wartości udzielonych kredytów istnieje niewielki wpływ czynników ekonomicznych na rozwój tej działalności.

Natomiast ocena społecznych czynników rozwoju działalności depozytowo-kredytowej banków spółdzielczych w aspekcie badań świadomości społecznej wykazała, że istotne znaczenie dla rozwoju banków spółdzielczych mają przede wszystkim poziom wiedzy społeczeństwa na temat idei samopomocowej oraz opinia na temat oferty depozytowo-kredytowej. Natomiast wiedza klientów o działalności banków spółdzielczych jako podmiotów gospodarczych maksymalizujących jedynie zysk – hamuje rozwój działalności depozytowo-kredytowej, co w konsekwencji przekłada się na realnie słabe zainteresowanie lokalnej społeczności oszczędzaniem, przy znacznym zapotrzebowaniu na kredyty.

W planowaniu dalszego rozwoju banków spółdzielczych uwarunkowania zewnętrzne mogą powodować trudności w zachowaniu przez banki spółdzielcze równowagi depozytowo-kredytowej oraz płynności finansowej. Przy takim ujęciu problematyki wydaje się, że dostosowany do potrzeb i możliwości lokalnej społeczności sposób działania banków spółdzielczych powinien służyć wzmocnieniu roli i pozycji tych banków w środowisku, a realizowana samopomocowa idea spółdzielczości może stanowić potencjał do coraz lepszego zaspokajania potrzeb ludności oraz marginalizacji efektów ubocznych procesów rozwojowych.

Literatura

- Czesak J., *Rola banków spółdzielczych w dynamizowaniu działalności lokalnych środowisk*, w: *135 lat spółdzielczości bankowej w Polsce*, PROMOTOR, Kraków 1997.
- Dziekoński P., Leśniewski M.A., *Wzmocnienie zdolności rozwojowych polskich regionów w oparciu o uwarunkowania gospodarczo-społeczne. Ujęcie teoretyczne*, w: *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne*, red. Z.E. Zieliński, WSH w Kielcach, projekt „PITWIN – Portal innowacyjnego Transferu Wiedzy w Nauce”, Kielce 2009.
- Gniewek J., *Zarządzanie strategiczne w sektorze banków spółdzielczych w Polsce w okresie transformacji*, „Zeszyt Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie” 2003, nr 294.
- Golec M., *Społeczne uwarunkowania działalności banków spółdzielczych*, w: *Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010.
- Kolbusz F., *Idea Franciszka Stefczyka a współczesność*, w: *135 lat spółdzielczości bankowej w Polsce*, PROMOTOR, Kraków 1997.
- Kublik B., *Ekonomiczno-finansowe determinanty rozwoju banków spółdzielczych w okresie światowego kryzysu finansowego i spowolnienia gospodarczego w Polsce*, w: *Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010.
- Malawski A., *Metoda aksjomatyczna w ekonomii. Studia nad strukturą i ewolucją systemów ekonomicznych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1999.
- Parsons T., *Szkice z teorii socjologicznej*, PWN, Warszawa 1972.
- Rankingi, *wyniki finansowe sektora, Dane miesięczne dotyczące sektora bankowego – grudzień 2011*, www.bs.net.pl [16.02.2012].
- Raport o sytuacji banków w 2007 roku*, UKNF, Warszawa 2008.

- Raport o sytuacji banków w 2009 roku*, UKNF, Warszawa 2010.
- Raport o sytuacji banków w 2010 roku*, UKNF, Warszawa 2011.
- Raport o sytuacji banków w okresie I-IX 2011 r.*, UKNF, Warszawa 2011.
- Solarz J.K., *Narodowe instytucje finansowe*, „Bank Spółdzielczy” 2000, nr 1.
- Szambelańczyk J., *Strukturalne dylematy rozwoju banków spółdzielczych w Polsce*, w: *Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2008.
- Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Znak, Kraków 2005.
- Szyguła A., *Gospodarowanie kapitałem w banku spółdzielczym. Instytucjonalne reguły systemu bankowego a proces zarządzania ryzykiem*, WN PWN, Warszawa 2011.
- Tabor S., *Szanse i zagrożenia banków spółdzielczych*, „Bezpieczny Bank” 2001, nr 3/4.
- Teksty załączników do uchwał Komisji Nadzoru Finansowego, Dz. Urz. KNF, załącznik do nru 2, poz. 11–13 z dnia 9 kwietnia 2010 r.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 1994 r. o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym, Dz.U. z 2009 r., nr 84 poz. 711 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz.U. z 2002 r., nr 72, poz. 665 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz.U. nr 119, poz. 1252 z późn. zm.
- Uchwała nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r. w sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności, Dz. Urz. KNF nr 8, poz. 40.
- Uchwała nr 52/2010 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 23 lutego 2010 r. w sprawie wydania Rekomendacji T dotyczącej dobrych praktyk w zakresie zarządzania ryzykiem detalicznych ekspozycji kredytowych, Dz. Urz. KNF z 2011 r., nr 11, poz. 42.
- Uchwała nr 258/2011 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 4 października 2011 r. w sprawie szczegółowych zasad funkcjonowania systemu zarządzania ryzykiem i systemu kontroli wewnętrznej oraz szczegółowych warunków szacowania przez banki kapitału wewnętrznego i dokonywania przeglądów procesu szacowania i utrzymywania kapitału wewnętrznego oraz zasad ustalania polityki zmiennych składników wynagrodzeń osób zajmujących stanowiska kierownicze w banku, Dz. Urz. KNF z 2011 r., nr 11, poz. 42.
- Uchwała nr 324/2011 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 20 grudnia 2011 r. zmieniająca uchwałę w sprawie zakresu i szczegółowych zasad wyznaczania wymogów kapitałowych z tytułu poszczególnych rodzajów ryzyka oraz uchwałę w sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności, Dz. Urz. KNF nr 13, poz. 48.
- Załącznik nr 1 do uchwały nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008 r., Dz. Urz. KNF nr 8, poz. 40.

Agnieszka Alińska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

W poszukiwaniu docelowego modelu funkcjonalno-organizacyjnego bankowości spółdzielczej w Polsce

Streszczenie. *W artykule przedstawiono sytuację banków spółdzielczych w Polsce. Problemem w rozwoju polskiej spółdzielczości bankowej jest brak w dotychczas podejmowanych działaniach i inicjatywach determinacji i chęci utworzenia spójnej strategii działania banków spółdzielczych na rynku. Jak dotąd nie wypracowano jasnej i spójnej wizji rozwoju bankowości spółdzielczej. Nowe wyzwania i oczekiwania wobec tego sektora, wynikające z wprowadzenia dyrektywy CRD IV, uświadomiły konieczność dokonywania dalszych zmian w funkcjonowaniu i wewnętrznej organizacji banków spółdzielczych w Polsce. Okazuje się bowiem, że na rynku usług bankowych są instytucje, które charakteryzują się długą historią funkcjonowania, dobrym rozeznaniem w sytuacji rynkowej (lokalnej), bliskimi kontaktami z klientami, dobrymi wynikami finansowo-ekonomicznymi na tle całego sektora bankowego, jednak udział tej grupy banków w rynku pozostaje od wielu lat na stosunkowo niskim, stabilnym poziomie, a ponadto występuje duże zróżnicowanie banków pod względem wielkości kapitału i potencjału finansowego. Czynnikiem zmniejszającym ich siłę jest również konkurencja wewnątrz zrzeszeń (pomiędzy bankami spółdzielczymi) i między zrzeszeniami, co zaprzecza podstawowym zasadom bankowości spółdzielczej funkcjonującej w krajach Unii Europejskiej. Stan ten utrudnia określenie spójnej strategii, a tym samym osłabia pozycję sektora banków spółdzielczych na rynku.*

Słowa kluczowe: *banki spółdzielcze, restrukturyzacja sektora bankowości spółdzielczej, regulacje prawne UE*

1. Wprowadzenie

Banki spółdzielcze (BS) w Polsce mają długoletnią historię. Przetrwaly okres zaborów, wojen i czas gospodarki centralnie planowanej, osiągając przy tym bardzo dobre wyniki finansowo-ekonomiczne w gospodarce opartej na zasadach rynkowych. W 2012 r. obchodzono 150-lecie powstania Banku Spółdzielczego w Brodnicy, jednego z najstarszych banków spółdzielczych w Polsce. Pomimo wieloletniego okresu funkcjonowania sektora bankowości spółdzielczej na rynku usług bankowych, licznych reorganizacji i zmian w zasadach funkcjonowania bankowości spółdzielczej w Polsce, ten typ instytucji finansowych pozostał istotnym ogniwem sektora bankowego w Polsce. Banki spółdzielcze w prowadzeniu swojej działalności przestrzegają zasadniczych celów i zasad funkcjonowania określonych przez wymogi bankowe oraz prawo spółdzielcze, pozostając przy tym wiernym partnerem lokalnego klienta. Dualny charakter BS sprawia, że są one nie tylko bankami, ale także spółdzielniami, czyli dobrowolnymi zrzeszeniami nieograniczonej liczby osób, które przystępując do spółdzielni, deklarują wpłaty w postaci udziałów, a te z kolei stanowią wartość funduszu udziałowego wchodzącego w skład funduszy własnych banków. Warto przy tym zauważyć, że w niektórych bankach uniwersalnych działających na naszym rynku główne udziały mają instytucje finansowe, których korzenie wywodzą się ze spółdzielczości. To m.in. Rabobank (BGŻ, BGŻ Optima), Credit Agricole czy Raiffeisen Bank. Ten ostatni kojarzony jest w Polsce przede wszystkim z zamożnym klientem.

W ostatnich dwóch dekadach (lata 1989-2012) obserwowaliśmy szereg istotnych zmian w organizacji i zasadach wewnętrznej współpracy w ramach zrzeszeń. Wynikają one zarówno z wyzwań i oczekiwań rynkowych, jak i możliwości finansowych i organizacyjnych banków spółdzielczych, związanych bardzo często ze spółdzielczym charakterem ich działalności. Banki spółdzielcze działają na rynku lokalnym, obsługują klientów z najbliższego otoczenia, konkurując przy tym z bankami komercyjnymi jakością obsługi i dobrą znajomością ich potrzeb oraz możliwości finansowych, angażując się przy tym w rozwój lokalny i regionalny obszarów, w których działają. Jednocześnie próbują pozyskiwać nowe grupy klientów poprzez wprowadzanie nowoczesnych usług i produktów. Banki spółdzielcze, które prowadzą swoją działalność w ramach struktur zrzeszeniowych, w niewielkim stopniu odczuły skutki kryzysu. W okresie słabszej koniunktury gospodarczej i coraz silniejszego wpływu kryzysu finansowego na funkcjonowanie rynku usług finansowych w Polsce, banki spółdzielcze zanotowały pozytywne wyniki finansowo-ekonomiczne. Ich potencjał finansowy, mierzony poziomem i wielkością podstawowych składników bilansu oraz rachunku zysków i strat, wskazuje na dalsze możliwości rozwoju i wzmocnienia pozycji rynkowej tego typu instytucji finansowych. Na tle tych spostrzeżeń powstaje py-

tanie: dlaczego pomimo tak wielu pozytywnych przejawów i efektów prowadzonej działalności po raz kolejny sektor banków spółdzielczych musi zmierzyć się z nowymi wyzwaniami i dostosować się do nowych regulacji i oczekiwań rynkowych wprowadzając wiele zasadniczych rozwiązań? Okoliczności, w których będą funkcjonowały banki spółdzielcze, okazują się niełatwe do wprowadzenia i wymagają dalszych zmian organizacyjnych. Na tle tak sformułowanych założeń wstępnych można stwierdzić, że przed sektorem banków spółdzielczych w Polsce pojawia się kolejna konieczność dokonania zmian organizacyjno-funkcjonalnych, których celem jest dostosowanie się do nowych warunków rynkowych i wyzwań określonych przez władze Unii Europejskiej (UE).

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie ogólnych zmian, jakie miały miejsce w organizacji sektora bankowości spółdzielczej w Polsce i wskazanie możliwości wypracowania (przyjęcia) ostatecznego – docelowego modelu bankowości spółdzielczej w Polsce.

2. Ogólna charakterystyka potencjału i kondycji finansowej sektora bankowości spółdzielczej

W 1990 r. działały 1664 banki spółdzielcze, w 1997 r. ich liczba zmalała do 1295, w końcu 2001 r. było ich już tylko 644. Na koniec 2011 r. sektor bankowości spółdzielczej w Polsce (banki spółdzielcze i banki zrzeszające) obejmował 573 banki spółdzielcze funkcjonujące w dwóch strukturach zrzeszeniowych, posiadał ponad 4,2 tys. placówek i zatrudniał 32 tys. pracowników. Udział tego sektora w polskim rynku bankowym kształtuje się na poziomie 8-10% (suma bilansowa – 8,2%, kredyty i pożyczki – 8,39%, depozyty – 10,22%, fundusze własne – 8,2%, wynik netto – 6,79%). Wartość ROA – 1,14%, ROE – 9,35%, współczynnik wypłacalności (Cooka) – 13,9%¹.

Na koniec 2011 r. Bank BPS SA zrzeszał 366 banków, tj. 63,76% łącznej liczby banków spółdzielczych, a SGB-Bank SA – 207 banków (36,06%). W 2011 r. liczba banków spółdzielczych Grupy BPS zwiększyła się o 9 banków, należących wcześniej do struktur zrzeszeniowych MR Banku, co zaowocowało wzrostem udziału – pod względem liczbowym – banków spółdzielczych Zrzeszenia BPS w sektorze o 1,44 pkt proc. względem grudnia 2010 r.

W bankach spółdzielczych zrzeszonych w BPS SA zatrudnionych było 19 708 osób, tj. 60,22% łącznego zatrudnienia w spółdzielczym sektorze ban-

¹ Dane statystyczne zamieszczone w niniejszym opracowaniu pochodzą z danych źródłowych pozyskanych od banków zrzeszających: Banku Polskiej Spółdzielczości SA i Spółdzielczej Grupy Bankowej SA.

kowym. Banki spółdzielcze zrzeszenia SGB-Banku SA zatrudniały 12 390 osób (37,86%).

Banki spółdzielcze należące do Zrzeszenia BPS posiadały 2786 placówek; stanowiły one 60,64% wszystkich placówek w sektorze. Do banków spółdzielczych Zrzeszenia SGB-Banku należały 1733 placówki, tj. 37,72%.

Na koniec I kwartału 2012 r. w ramach zrzeszenia Banku BPS SA pozostawała 365 banków, tj. 63,70% łącznej liczby banków spółdzielczych, a SGB-Bank SA – 207 banków (36,13%). Banki spółdzielcze dysponują ponad 4,5 tys. placówek, które stanowią jedną trzecią łącznej liczby placówek sektora bankowego. Zatrudniają ponad 30 tys. pracowników, tj. około 19% ogółu zatrudnionych w systemie bankowym.

Banki spółdzielcze przywiązują dużą wagę do budowania bazy kapitałowej. W ostatnich latach około 97% zysków wypracowanych przez te banki zasilało ich fundusze niepodzielne. Ponadto pozyskiwały kapitały poprzez emisje obligacji sytuowanych na rynku Catalyst Giełdy Papierów Wartościowych SA w Warszawie. W latach 2009-2011 baza kapitałowa tych banków wzrosła o 1,8 mld zł (o 62,2%). Według danych na koniec 2011 r. 19 banków spółdzielczych było notowanych na rynku Catalyst. Wartość pozyskanych w ten sposób środków pieniężnych przez sektor banków spółdzielczych osiągnął wartość blisko 200 mln zł.

Spółdzielczy sektor bankowy jest postrzegany jako bezpieczny, aktywny partner społeczności lokalnej, który w dobie kryzysu finansowego posiada potencjał wzrostu akcji kredytowej, wynikający z posiadanej „nadwyżki” finansowej (różnica pomiędzy wolumenem depozytów i wartością nominalną akcji kredytowej). Na koniec 2011 r. w bankowości spółdzielczej wystąpiła nadwyżka depozytów nad kredytami w kwocie 17,4 mld zł.

3. Etapy zmian w organizacji i funkcjonowaniu bankowości spółdzielczej w Polsce

W dotychczasowym funkcjonowaniu i organizacji wewnętrznej sektora bankowości spółdzielczej w Polsce wyodrębnić można kilka zasadniczych etapów:

1. **Początek lat 90.** Wejście banków spółdzielczych do gospodarki opartej na zasadach rynkowych, z bagażem należności powstałych w oparciu o zasady gospodarki centralnie planowej. Ponadto panowały bliskie relacje i zależności pomiędzy BS a BGŻ.

2. **Utworzenie trójszczeblowej struktury** bankowości spółdzielczej. Na podstawie ustawy z 24 czerwca 1994 r. dotyczącej restrukturyzacji Banku Gospodarki Żywnościowej i banków spółdzielczych powołano dziewięć banków regional-

nych w formie spółek akcyjnych, będących akcjonariuszami Banku Gospodarki Żywnościowej.

3. Kolejny etap zmian dla spółdzielczości bankowej to 2001 r. – **przekształcenie trójszczeblowej struktury organizacyjnej na dwuszczeblową**. BGŻ SA występuje ze struktur bankowości spółdzielczej, pozostając początkowo bankiem państwowym. Obecnie głównym udziałowcem jest Rabobank, który posiada blisko 60% udziałów.

4. W historii funkcjonowania bankowości spółdzielczej w Polsce występowały okresy wzmożonej **konsolidacji banków spółdzielczych**, której celem było zwiększenie wartości posiadanych kapitałów własnych. Wyznaczono zarówno progi kapitałowe równowarte wysokości 300 tys. euro, 500 tys. euro i 1 mln euro, jak i terminy ich osiągnięcia przez BS-y, tj. odpowiednio koniec lat 2001, 2005, 2007. Ostatecznie termin osiągnięcia ostatniego progu kapitałowego wydłużono do końca 2010 r.

5. Kolejny etap reorganizacji sektora BS to **konsolidacja wśród banków zrzeszających**. W 2011 r. na rynku pozostają tylko dwa banki zrzeszające: Bank Polskiej Spółdzielczości (BPS SA) w Warszawie, który zrzesza 366 BS i Spółdzielcza Grupa Bankowa-Bank (SGB-Bank) w Poznaniu, zrzeszająca 207 BS. Według danych na 31 grudnia 2011 r. banki spółdzielcze zrzeszone były w dwóch strukturach. Jeden bank – Krakowski Bank Spółdzielczy – działał samodzielnie i współpracował z Bankiem BPS SA. Z dniem 5 września 2011 r. GBW SA przyłączył Mazowiecki Bank Regionalny SA. Równocześnie do Spółdzielczej Grupy Bankowej przystąpiły banki spółdzielcze funkcjonujące do tego czasu w Zrzeszeniu MR Banku. Dnia 5 września nowo utworzona grupa finansowa zmieniła nazwę na SGB-Bank SA.

6. Okres poszukiwana aktualnego i docelowego kierunku funkcjonowania sektora bankowości spółdzielczej to 2012 r. – **dyrektywa CRD, rozporządzenie CRR i system ochrony instytucjonalnej – IPS**.

4. Aktualny kierunek zmian organizacyjnych w sektorze bankowości spółdzielczej

W drugim kwartale 2012 r. rozpoczęła się w Polsce dyskusja nad propozycjami zmian w organizacji banków spółdzielczych, wynikającymi z regulacji dyrektyw CRD IV i CRR, związanych przede wszystkim z poziomem wyposażenia kapitałowego banków spółdzielczych. Brak spójnego, jednolitego stanowiska w sektorze banków spółdzielczych wobec sposobu implementacji dyrektyw w Polsce sprawia, że podjęto próby wypracowania stanowiska akceptowalnego przez wszystkich uczestników zrzeszenia oraz władz nadzorczych. Ponieważ pro-

pozycja najistotniejszych zmian do CRD IV dotyczy przede wszystkim nowego spojrzenia na kapitały i płynność, to te kwestie w 2012 r. okazały się szczególnie wrażliwe na propozycje zmian, jakie wprowadza nowa propozycja dyrektywy Komisji Europejskiej. Nowe wymogi regulacyjne wynikające z Bazylei III i dyrektywy CRD IV będą wymuszały konieczność zmiany dotychczasowego modelu bankowości spółdzielczej w Polsce. Rozpatrywać należy trzy możliwości:

1. Wprowadzenie zmian w organizacji wewnętrznej bankowego sektora spółdzielczego na wzór struktury Rabobanku. Cechą wyróżniającą Grupę Rabobank od innych spółdzielczych grup bankowych w Europie jest pełna konsolidacja finansowa i podatkowa. Rabobank Niderland i lokalne holenderskie banki spółdzielcze traktowane są przez władze fiskalne i nadzór finansowy jako jeden podmiot gospodarczy. Specyfiką działalności grupy Rabobanku jest to, że wszystkie lokalne Rabobanki objęte są systemem gwarancji krzyżowych, który polega na solidarnej odpowiedzialności każdego z nich za zobowiązania pozostałych Rabobanków, zgodnie z zasadą „jeden za wszystkich, wszyscy za jednego”. Gdy jeden Rabobank ponosi stratę, to uruchamiany jest system wzajemnych gwarancji. W konsekwencji żaden Rabobank nie może upaść. Stanowi to podstawę wysokiego standingu kredytowego całej Rabobank Group².

2. Opuszczenie przez część banków spółdzielczych (największe – o funduszach powyżej 5 mln euro) obecnie funkcjonujących struktur zrzeszeniowych i rozpoczęcie działalności na zasadach typowych dla banków komercyjnych oraz utworzenie nowego zrzeszenia banków spółdzielczych, które nie spełniają wymogów w zakresie posiadanych kapitałów własnych, aby samodzielnie funkcjonować na rynku. Według danych na 30.06.2012 r. „dużych” banków spółdzielczych o funduszach powyżej 5 mln euro jest 90 i posiadają one aktywa 38,4 mld euro (ponad 47% ogółu aktywów dwóch zrzeszeń). Ryzyko realizacji tego scenariusza jest jednak dość spore zarówno dla banków dużych, jak i tych, które zmuszone byłyby funkcjonować w nowych zrzeszeniach.

3. Utworzenie systemu IPS. Według Ministerstwa Finansów utworzenie instytucjonalnego systemu ochrony (IPS) gwarantowałaby płynność i wypłacalność instytucji członkowskich na poziomie grupy, a nie poszczególnych banków spółdzielczych. Należy wskazać, że proponowane rozwiązanie nie ograniczałoby się tylko do wspólnego zarządzania płynnością, lecz także wdrożenia odpowiednich rozwiązań organizacyjnych i mechanizmów kontrolnych. Jednak rozwiązanie, jakie wprowadza IPS, powinno stwarzać warunki do utrzymania wzajemnej wewnętrznej dyscypliny (co jest kluczowym warunkiem bezpieczeństwa w przypadku podmiotów, na których ciąży wzajemna odpowiedzialność za płynność

² W. Gostomski, *Funkcjonowanie i znaczenie banków spółdzielczych w wybranych krajach europejskich*, w: *Współczesna bankowość spółdzielcza*, red. A. Szelągowski, CeDeWu, Warszawa 2011, s. 53-85.

i wypłacalność) i powinno być tak zaprojektowane, aby spełniało ich oczekiwania względem niezależności i utrzymania podmiotowości³.

Wydaje się, że najbardziej prawdopodobna do realizacji jest ta związana z utworzeniem nowego systemu wewnętrznej współpracy i zrzeszenia opartego na zasadach określonych dla systemu ochrony instytucjonalnej. Jednak warunki, które zostały określone dla tego rozwiązania są dość szczegółowe, znacznie różniące się od tych obowiązujących obecnie w ramach zawartych umów zrzeszeniowych. Wśród warunków niezbędnych dla uznania grupy banków za IPS, określone jest to, że⁴:

- kontrahent jest instytucją, finansową spółką holdingową lub finansową spółką holdingową o działalności mieszanej, spółką zarządzania aktywami lub przedsiębiorstwem usług pomocniczych objętym odpowiednimi wymaganiami ostrożnościowymi,

- kontrahent ma siedzibę w tym samym państwie co dana instytucja,

- nie istnieją obecnie i nie są przewidywane w przyszłości istotne przeszkody praktyczne lub prawne dla szybkiego transferu funduszy własnych lub spłaty należności kontrahenta na rzecz danej instytucji,

- uzgodnienia gwarantują, że indywidualny system ochrony jest w stanie dostarczyć niezbędnego wsparcia, zgodnie ze zobowiązaniami, z funduszy, do których ma łatwy dostęp,

- instytucjonalny system ochrony posiada odpowiednie i jednakowo zorganizowane mechanizmy kontroli i klasyfikacji ryzyka, co daje całościowy przegląd sytuacji ryzyka wszystkich indywidualnych członków oraz instytucjonalnego systemu jako całości, a także odpowiednie możliwości oddziaływania; mechanizmy te odpowiednio kontrolują ekspozycje cechujących się niewykonaniem zobowiązania,

- instytucjonalny system ochrony prowadzi własny przegląd ryzyka, który jest udostępniany poszczególnym członkom,

- instytucjonalny system ochrony corocznie sporządza i publikuje skonsolidowane sprawozdanie obejmujące bilans, rachunek zysków i strat, sprawozdanie na temat sytuacji i ryzyka tego systemu jako całości lub też sprawozdanie obejmujące zagregowany bilans, zagregowany rachunek zysków i strat, sprawozdanie na temat sytuacji i ryzyka tego systemu jako całości,

- członkowie instytucjonalnego systemu ochrony są zobowiązani do zachowania minimum 24-miesięcznego, jeżeli zamierzają zaprzestać uczestniczenia w nim,

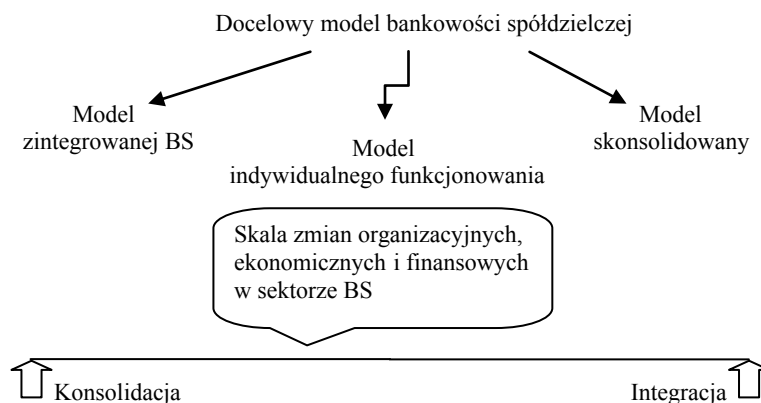
³ Wypowiedź Wojciecha Kowalczyka, podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów, 13.09.2012 r. podczas XXI posiedzenia Sejmu, stenogram posiedzenia sejmu, Warszawa 2012.

⁴ Informacja zaczerpnięta ze strony internetowej www.bs.net.pl [6.03.2012].

– wyklucza się wielokrotne wykorzystanie składników, które mogą być używane do obliczania funduszy własnych oraz wszelkie nieodpowiednie tworzenie funduszy własnych pomiędzy członkami instytucjonalnego systemu ochrony,

– instytucjonalny system ochrony opiera się na szerokim udziale instytucji kredytowych o zasadniczo jednolitym profilu działalności, adekwatność systemu, o którym mowa, podlega zatwierdzeniu przez odpowiednie organy i jest przez nie monitorowana w regularnych odstępach czasu.

Propozycja najistotniejszych zmian do CRD IV dotyczy przede wszystkim nowego spojrzenia na kapitały i płynność, to te kwestie w 2012 r. okazały się szczególnie wrażliwe na propozycje zmian, jakie wprowadza nowa propozycja dyrektywy Komisji Europejskiej. Aby uznać zrzeszenie za objęte IPS, muszą zostać wypracowane i zaakceptowane pewne podstawowe zasady, które z jednej strony wydają się dość łatwe do spełnienia, a z drugiej – postrzegane są przez banki spółdzielcze jako pewna forma ograniczenia ich działalności rynkowej. Zgodnie z obecnie przyjętymi założeniami, wymagane jest między innymi ustanowienie spójnego systemu monitorowania ryzyka oraz stworzenie instrumentów i określenie uwarunkowań, które będą umożliwiać wpływ banku zrzeszającego na zarządzanie ryzykiem pojedynczego banku oraz całego zrzeszenia. System ten musi być zatwierdzony przez organ nadzoru. Wymóg taki wynika między innymi z podstawowego założenia o konieczności udzielania pomocy przez bank zrzeszający lub wszystkie banki zrzeszenia w zakresie płynności i/lub adekwatności dla pojedynczego banku, w którym wystąpiły problemy. To z kolei wymaga wprowadzenia na poziomie zrzeszenia skonsolidowanego systemu monitorowania ryzyka. Jest to rozwiązanie, które wymusza wspólną sprawozdawczość zrzeszenia.

Rysunek 1. Kierunki zmian organizacyjnych sektora banków spółdzielczych w Polsce

Źródło: opracowanie własne.

Obecnie w Polsce trwają dyskusje na temat wypracowania, zaakceptowania i przyjęcia docelowego modelu bankowości spółdzielczej. Rozważanych jest kilka propozycji, których graficzną formę możliwości wyboru przedstawiono na rysunku 1.

5. Perspektywy rozwoju bankowości spółdzielczej w Polsce

Problemem w rozwoju polskiej spółdzielczości bankowej jest to, że dotychczas środowisko związane z tą częścią polskiego sektora bankowego nie wypracowało jasnej i spójnej wizji jego rozwoju. Duże zróżnicowanie tych banków pod względem wielkości kapitału i potencjału finansowego utrudnia określenie spójnej strategii, a tym samym osłabia ich pozycję rynkową. Czynnikiem zmniejszającym ich siłę jest również konkurencja wewnątrz zrzeszeń (pomiędzy bankami spółdzielczymi) i między zrzeszeniami, zaprzeczająca podstawowym zasadom bankowości spółdzielczej funkcjonującej w krajach UE.

W rozwiniętych krajach Europy banki spółdzielcze wypracowały stabilne i efektywne modele zrzeszeń, wykorzystujące elementy przewagi rynkowej i potencjał wewnętrzny. Należy również mieć na uwadze, że tradycją potężnych spółdzielczych grup bankowych w tych krajach jest prowadzenie działalności zgodnie z zasadami:

- solidarności, nakładającej obowiązek udzielania pomocy pomiędzy bankami spółdzielczymi, a także pomiędzy bankami z poszczególnych poziomów struktury organizacyjnej,
- regionalizacji wykluczającej wewnętrzną konkurencję zarówno w pionowym, jak i poziomym układzie struktury,
- subsydiarności polegającej na podziale funkcji pomiędzy poszczególne poziomy struktury, której podstawowym założeniem jest uzupełnianie potrzeb banków niższego szczebla, wynikających z ich działalności, przez banki wyższego szczebla.

Aktualnie trwają procesy przygotowawcze związane z wdrożeniem nowych przepisów UE w zakresie wymogów płynnościowych i kapitałowych sektora bankowego (pakiet CRD 4). Projekt rozporządzenia do dyrektywy CRD IV wskazuje spółdzielczym grupom bankowym na możliwość zbudowania systemu bezpieczeństwa finansowego za pomocą instrumentów solidarnościowych, chroniącego pojedyncze banki spółdzielcze przed utratą płynności i wypłacalności w nowych warunkach prawnych i nadzorczych, a także pozwalającego na efektywniejsze wykorzystanie ich potencjału rozwojowego (takie systemy już funkcjonują w niektórych krajach europejskich, np. w Hiszpanii, Niemczech). Polskie banki spółdzielcze sygnalizują niechęć do tworzenia takiego modelu, eksponując

przywiązanie do „niezależności” i „samodzielności”, nawet za cenę korzyści dla poszczególnych jego uczestników. Ten przykład wskazuje, że mimo posiadania przez bankowość spółdzielczą w Polsce siły wewnętrznej, która powinna być impulsem do jego rozwoju i zwiększenia udziału w rynku, wygrywa przywiązanie do schematów z przeszłości. Według najnowszych informacji, Komisja Europejska skłania się do przyjęcia rozwiązań bardziej korzystnych dla banków spółdzielczych.

Literatura

- Gostomski W., *Funkcjonowanie i znaczenie banków spółdzielczych w wybranych krajach europejskich*, w: *Współczesna bankowość spółdzielcza*, red. A. Szelągowska, CeDeWu, Warszawa 2011.
- Wypowiedz W. Kowalczyka, podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów, 13.09.2012 r. podczas XXI posiedzenia Sejmu, stenogram posiedzenia Sejmu, Warszawa 2012.
- Zygierewicz M., *Sytuacja ekonomiczna banków spółdzielczych i ich kondycja na tle konkurencji komercyjnej*, w: *Współczesna bankowość spółdzielcza*, red. A. Szelągowska, CeDeWu, Warszawa 2011.

Maria Magdalena Golec

Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu

Dylematy rozwoju spółdzielczości kredytowej w Polsce

Streszczenie. *Polska spółdzielczość kredytowa obejmuje dwie różne formy instytucji, banki spółdzielcze oraz stosunkowo nowy typ spółdzielni, bo funkcjonujący od 20 lat – spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. W artykule dokonano identyfikacji wspólnych dla tych instytucji rynku kluczowych dylematów rozwoju oraz ich uporządkowania według podmiotów posiadających kompetencje decyzyjne – poziomu spółdzielni, zrzeszenia spółdzielni oraz państwa.*

W działalności polskich spółdzielni kredytowych można wskazać tożsame kategorie dylematów, wśród których za podstawowy należy uznać zakres udziału wymiaru społecznego w ich działalności, co wpływa na szereg decyzji podejmowanych w ramach poszczególnych jednostek (jak np. aktywność bazy członkowskiej, lokalność działalności, definiowane i realizowane cele spółdzielni).

Słowa kluczowe: *banki spółdzielcze, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, dylematy spółdzielni kredytowych*

1. Wprowadzenie

W związku z odmiennością regulacyjną oraz różnymi, a nawet rozłącznymi ścieżkami rozwoju, stosunkowo rzadko w Polsce podejmuje się badania i analizy dwóch kategorii spółdzielni kredytowych – banków spółdzielczych oraz spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych (dalej również SKOK) – na jednej płaszczyźnie. Wspólnymi atrybutami obu spółdzielni kredytowych, związanymi

z przynależnością do sektora spółdzielczego oraz finansowego, są te same tradycje działalności czy też oferowanie zbliżonych usług finansowych.

Wiążąca się ze szczególnymi uwarunkowaniami (m.in. mniejszą skalą funkcjonowania, specyficznymi regulacjami prawnymi, funkcjonowaniem w spółdzielczych strukturach zrzeszeniowych) przynależność rozpatrywanych instytucji do sektora spółdzielni kredytowych daje podstawy stawiania kluczowych pytań dotyczących skali, zakresu, możliwości ich rozwoju. Wobec istotnych dylematów, a więc sytuacji wymagających dokonywania trudnych wyborów, stają decydenci spółdzielczości kredytowej na poziomie każdej instytucji indywidualnie, osoby i organy kolegialne podejmujące decyzje w zrzeszeniach spółdzielczych oraz szeroko rozumiane państwo.

Celem artykułu jest identyfikacja kluczowych dylematów rozwoju spółdzielczości kredytowej dokonana na podstawie studiów literatury przedmiotu, a także uporządkowanych zdiagnozowanych problemów według kategorii podmiotów posiadających kompetencje decyzyjne – spółdzielni, zrzeszeń spółdzielni oraz państwa. Biorąc pod uwagę cel praktyczny opracowania, związany z możliwością zastosowania w procesach podejmowania decyzji, bardziej szczegółowo zostały zanalizowane problemy pojedynczych podmiotów spółdzielczych. Przyjęto hipotezę badawczą o występowaniu jednolitych kategorii dylematów w dwóch różnych rodzajach spółdzielni kredytowych w Polsce. Rozważania prowadzono z punktu widzenia określonej formy prawnej instytucji; spółdzielnie kredytowe stanowią jednak zbiór bardzo zróżnicowanych instytucji rynku, od banków spółdzielczych, z funduszami własnymi jedynie spełniającymi kryteria regulacyjne (tj. równowartości 1 mln euro), oraz SKOK-ami, z niespełną tysiącem klientów, do największych banków spółdzielczych z terenem działania na obszarze całej Polski czy Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej im. F. Stefczyka (jako jedynej polskiej spółdzielni na liście 300 największych spółdzielni Międzynarodowego Związku Spółdzielczego). Stąd stawiane w dalszych rozważaniach problemy, jednak ich możliwe rozwiązania mogą być jedynie sygnalizowane, często bez wskazywania „optymalnych”, gdyż takich – biorąc pod uwagę istniejące zróżnicowanie – po prostu nie ma. Ważne jest jednak, żeby decyzje pozostające w gestii poszczególnych instytucji wynikały ze świadomych wyborów dokonywanych z szerokiej palety potencjalnych możliwości.

2. Dylematy spółdzielni kredytowych

Jedną z zasadniczych kwestii, często niedefiniowanych, wprost występujących w działalności spółdzielni kredytowych, jest zakres ich działalności w wymiarze społecznym. Już sama przynależność do sektora spółdzielczego (a tym

samym stosowanie zasad demokracji spółdzielczej – jeden członek jeden głos oraz działalność na rzecz lokalnego środowiska) daje podstawy nazywania polskich spółdzielni podmiotami ekonomii społecznej (przedsiębiorstwami społecznymi). Przedsiębiorstwa społeczne¹ są podmiotami dualnymi, realizują zadania w dwóch wymiarach – ekonomicznym i społecznym, w 70-90% podobne są do „normalnych” przedsiębiorstw rynkowych, zaś w 10-30% istotnie się od nich różnią². Różnice te postrzegane są w sferze dość delikatnej natury, obejmującej szeroko rozumiany wymiar społeczny przedsięwzięć, a dotyczą swoistej misyjności i poczucia wspólnoty³. Zakres wymiaru społecznego jest niezwykle trudny do zdefiniowania i sam w sobie nie jest ustalany przez kierownictwo, natomiast znajduje odzwierciedlenie w procesach decyzyjnych (zob. rys. 1) dotyczących bardziej szczegółowych kwestii: celów działalności spółdzielni, bazy członkowskiej, podziału nadwyżek finansowych, lokalności działania itd.

Polskie spółdzielnie kredytowe zaliczane do rdzenia tradycyjnej ekonomii społecznej⁴, często koncentrują swoją aktywność na sferze ekonomicznej, co niekiedy znajduje swój wyraz w zupełnym pomijaniu wymiaru społecznego w działalności tego rodzaju jednostek. Na przykład z badania J. Herbsta, rozpatrującego liczbę spełnianych przez określone typy przedsiębiorstw społecznych kryteriów społecznych i ekonomicznych⁵, wynika (zob. rys. 2), że większość pozostałych spółdzielni (do których należą spółdzielnie kredytowe) spełnia jedynie kryterium

¹ Pojęcie „przedsiębiorstwo społeczne” używane jest przede wszystkim w Unii Europejskiej. Tradycyjnie obejmuje określone typy podmiotów prawnych – zarówno spółdzielnie, jak i towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenie oraz fundacje. W dokumentach używa się akronimu CMAFs – od: Co-operatives, Mutuals, Associations, Foundations. Jest to pojęcie szersze od definicji trzeciego sektora, obejmującego organizacje non profit. Trzeci sektor obejmuje organizacje charytatywne, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, ale z wyłączeniem spółdzielni. Podmioty ekonomii społecznej w UE są reprezentowane przez Europejską Ekonomię Społeczną (ang. Social Economy Europe). W. Kwaśnicki, *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2, s. 12.

² W. Kwaśnicki, *Gospodarka społeczna ...*, op. cit., s. 31.

³ Należy ponadto podkreślić, że podmioty komercyjne zauważają potrzebę dbałości o „wymiar społeczny” prowadzonych przedsięwzięć (np. koncepcje społecznej odpowiedzialności biznesu), a tradycyjne organizacje filantropijne stają się bardziej komercyjne, podejmując działalność o charakterze rynkowym.

⁴ J. Brzozowska, *Spółdzielnia jako podmiot ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 33-41.

⁵ Są to kryteria wyróżniające przedsiębiorstwa społeczne, zaproponowane przez EMES (w tym 4 ekonomiczne i 5 społecznych). Ekonomiczna natura podmiotów ekonomii społecznej przejawia się w takich wymiarach, jak:

- prowadzenie w sposób względnie ciągły, regularny, działalności w oparciu o instrumenty ekonomiczne,
- niezależność, suwerenność instytucji w stosunku do instytucji publicznych,
- ryzyko ekonomiczne,
- istnienie choćby nielicznego płatnego personelu.

Problem o charakterze pierwszorzędym w polskich spółdzielniach kredytowych	Wymiar społeczny ↔ Wymiar ekonomiczny					
Dylematy o charakterze decyzyjnym	Charakter celów działalności spółdzielni i ich realizacja	Zwiększenie liczby, aktywności członków czy jej ograniczenie	Sposób podziału nadwyżek finansowych – na rzecz spółdzielni, potrzeb środowiska czy członków	Zwiększanie czy utrzymywanie lokalnej skali działalności	Zakres rozwoju produktów finansowych i kanałów dystrybucji	Obejmowanie nowych segmentów klientów
Rozpatrywany obszar decyzyjny	Cele spółdzielni	Baza członkowska	Podział nadwyżki finansowej	Skala działalności	Produkty finansowe	Segmenty klientów

Rysunek 1. Obszary i kategorie dylematów w spółdzielniach kredytowych

Źródło: opracowanie własne.

* Kryteria spełniane przez większość podmiotów danego typu lub których spełnianie wynika z natury tych podmiotów.

Rysunek 2. Pozycja poszczególnych typów instytucji społecznych w Polsce

Źródło: J. Herbst, *Pole przedsiębiorczości społecznej w Polsce*, w: *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia i bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 59.

wynikające z formalnych uregulowań demokratycznego systemu zarządzania⁶. Dla porównania: spółdzielnie mieszkaniowe nie spełniają warunku występowania ryzyka ekonomicznego działalności, z kolei spółdzielnie pracy oraz spółdzielnie spóżywców spełniają dodatkowo kryterium oddolnego charakteru działalności⁷.

Realizacja celów społecznych bardzo często ma charakter konkurencyjny w stosunku do celów ekonomicznych (np. kredytowanie segmentów klientów o podwyższonym ryzyku) i odwrotnie (większa skala działalności może prowadzić do zwiększania efektów działalności), choć nie zawsze taka zależność będzie miała miejsce (np. gdy społeczeństwo postrzega cel społeczny jako ważny atrybut działalności instytucji finansowej). Działalność spółdzielni kredytowych w wymiarze społecznym może przyczynić się do ich zwiększonego rozwoju, gdyż jako instytucje wyróżniające się na konkurencyjnym rynku finansowym, postrzegane przez społeczności jako „swoje”, mogą korzystać ze swoistego kredytu zaufania. Zawsze jednak może pojawić się pytanie: co oznacza i jak należy mierzyć rozwój podmiotów gospodarczych w tym wymiarze?⁸

Rozpatrywaną kluczową kwestią udziału wymiaru społecznego w spółdzielniach można zidentyfikować poprzez pytania i decyzje dotyczące różnych obszarów działalności tych instytucji (zob. rys. 1). Wskazane na schemacie zakresy z pewnością dodatkowo można rozszerzyć o jeszcze inne zagadnienia. Ponadto warto podkreślić, że każdy ze wskazanych dylematów może ujawniać wymiar społeczny bądź prowadzić w praktyce do całkowitej rezygnacji (poza wskazywaną zasadą demokratyzmu spółdzielczego) ze społecznego wymiaru działalności poszczególnych jednostek, a ponadto w odniesieniu do części wskazywanych obszarów można dostrzec wzajemne uwarunkowania pomiędzy zidentyfikowanymi zagadnieniami (np. działalność społeczna będzie miała miejsce zawsze w odnie-

Spółeczny wymiar działalności tego rodzaju podmiotów oceniany jest z punktu widzenia realizacji takich zasad, jak:

- wyraźna orientacja na społecznie użyteczny cel przedsięwzięcia,
- oddolny, obywatelski charakter inicjatywy,
- specyficzny, możliwie demokratyczny system zarządzania,
- możliwie partycypacyjny charakter działania,
- ograniczona dystrybucja zysków.

Odprzedsięwzięć zaliczanych do sektora ekonomii społecznej nie wymaga się zatem spełnienia wszystkich kryteriów, lecz większości z nich.

⁶ J. Herbst, *Pole przedsiębiorczości społecznej w Polsce*, w: *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia i bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008, s. 59.

⁷ Ibidem, s. 47-60.

⁸ Pewną formą odpowiedzi na tak postawione pytanie mogą być – co prawda w skali sektorowej – statystyki Europejskiego Stowarzyszenia Banków Spółdzielczych (ang. EACB), w których oprócz wymiaru ekonomicznego działalności banków spółdzielczych, prezentuje się wskaźniki dotyczące wymiaru spółdzielczego.

sieniu do określonego obszaru lokalnego, co powinno wiązać się z ograniczeniem terytorialnym działalności).

Problem celu działalności, w tym zakresu rynkowej kalkulacji i społecznej użyteczności działalności, jest jednym z kluczowych zadań identyfikowania tożsamości jednostek spółdzielczych. Jest to kwestia o tyle trudna do rozstrzygnięcia, że należy przesądzić, czy dla spółdzielni podstawowym motywem funkcjonowania jest interes ekonomiczny czy też jest on jedynie instrumentem do realizacji celów społecznych. Również formalny, regulacyjny atrybut banków spółdzielczych, jako instytucji zarobkowych, i SKOK-ów, jako niezarobkowych⁹, nie powinien stanowić jedyne kryterium oceny ich działalności. W Polsce jedynie 27% spółdzielni deklaruje cele społeczne jako najważniejsze motywy podejmowania działalności gospodarczej. Najważniejszym zaś, wskazywanym przez kierowników spółdzielni, motywem działalności spółdzielczej (55,14% wskazań) jest poprawa sytuacji materialnej członków lub pracowników¹⁰. Banki spółdzielcze w swoich deklaracjach strategicznych najczęściej wskazują kwestie zaspokajania potrzeb członków i klientów w pewnym środowisku lokalnym, czasami również wspieranie potrzeb społeczności lokalnej¹¹, przy wsparciu ze strony banku zrzeszającego. Z kolei dla większości spółdzielczych kas działających w Polsce statutowym celem działalności jest propagowanie oszczędności i gospodarności, upowszechnianie idei finansowej samopomocy, kształtowanie umiejętności zarządzania finansami w sposób efektywny i demokratyczny, jak również zapewnienie członkom kasy źródła pożyczek o umiarkowanym oprocentowaniu. Istotne jest jednak, aby w ślad za określonymi deklaracjami tworzone były i udostępniane społeczeństwu informacje o faktycznie podejmowanych działaniach spółdzielni w tym względzie czy dostosowaniu standardów oceny wyników działalności do wskazywanych, często deklaratywnie, celów działalności.

Spółdzielnie kredytowe od innych form aktywności gospodarczej wyróżnia szczególnie charakter relacji między właścicielami a samą instytucją spółdziel-

⁹ W regulacjach ustawowych kas zawarto normę niezarobkowego charakteru działalności tych podmiotów, wywołując tym samym kontrowersje dotyczące możliwości prowadzenia przez nie działalności gospodarczej. Wymóg ten ma wyłącznie charakter publicznoprawny, a oznacza prowadzenie działalności nie dla maksymalizacji zysku, lecz zapobiegania marnotrawstwu i obniżania jej kosztów.

¹⁰ Wśród nich występują: dostarczanie usług/produktów niezbędnych dla funkcjonowania lokalnej społeczności, które nie były wcześniej odpowiednio zaspokajane/dostarczane, upodmiotowienie pracowników – zapewnienie im większego udziału w procesie zarządzania i organizacji warunków pracy, wspieranie rozwoju działalności gospodarczej przedstawicieli lokalnej społeczności lub określonych grup, tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych trudnościami na rynku pracy, pozyskiwanie jak największej ilości środków finansowych dla rozwiązywania ważnych problemów społeczności lokalnej. J. Herbst, op. cit., s. 59.

¹¹ *Funkcjonowanie spółdzielczych grup bankowych w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, red. A. Gospodarowicz, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2008, s. 155-157.

czą. Z jednej strony własność członkowska i osobowy (a nie udziałowy) charakter podejmowania decyzji, definiują spółdzielnie, z drugiej zaś wydaje się, że jest to obszar stosunkowo mało akcentowany i poznany w polskich spółdzielczych instytucjach kredytowych. Należy podkreślić, że im większa i bardziej rozproszona baza członkowska, im większa jej efektywność, im niższe wartości pojedynczych udziałów, tym znaczenie „spółdzielczego ducha” wzrasta. Zwiększanie skali działalności zostało regulacyjnie związane ze wzrostem bazy członkowskiej w SKOK, jednak odbywa się to kosztem zaangażowania członków, którzy z racji braku dywidendy nie są zainteresowani włączaniem się w procesy zarządcze. Z kolei w odniesieniu do banków spółdzielczych – stosunkowo dużej skali wzrostu działalności nie towarzyszy adekwatny wzrost liczby członków. Biorąc pod uwagę bazę członkowską, należy podnieść problem włączania członków w procesy decyzyjne. Cechą charakterystyczną polskich spółdzielni kredytowych jest bierność ich właścicieli w korzystaniu ze swoich praw, co może przyczyniać się do zmian w motywach działalności spółdzielni, wprowadzanych przez ich kierownictwo. Na przykład: średnia aktywność członków w zakresie wyborów nowych władz spółdzielni w Polsce wynosi zaledwie 3,5% (udział głosujących do ogółu uprawnionych), a w bankach spółdzielczych jest jeszcze niższa: na poziomie 1,8%. Najniższy zaś wskaźnik charakteryzuje spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe, dla których aktywność w wyborach to zaledwie 0,3%¹².

Innym obszarem, w odniesieniu do którego podejmowane są istotne dla spółdzielni kredytowych decyzje, jest sposób rozdysponowania nadwyżek finansowych. Większy udział nadwyżki finansowej dzielonej między członków może świadczyć o większej roli kryterium ekonomicznego jako przesłanki uczestniczenia członków w spółdzielni, natomiast akumulowanie zysków w spółdzielni zwiększa jej siłę ekonomiczną. Biorąc jednak pod uwagę polskie banki spółdzielcze, znaczny udział zysków nierozdysponowanych – w skali sektora ponad 90% nadwyżek finansowych¹³ – wynika z faktu, że w większości środki te przeznaczone były na zwiększanie funduszy własnych w celu osiągnięcia minimalnego poziomu funduszy własnych. Tak znaczne odpisy z pewnością są również заслуżą zdolności perswazyjnych kierownictwa banków spółdzielczych, którzy stojąc w obliczu zapewnienia konkurencyjności jednostek spółdzielczych, zalecają spółdzielcom pozostawienie nadwyżek finansowych. Z kolei spółdzielcze kasy

¹² Dla porównania: spółdzielnie mleczarskie – 5,7%; spółdzielnie mieszkaniowe – 1,6%; spółdzielnie inwalidów – 57,8%; spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie – 53,4%; spółdzielnie pracy – 71,6%; rolnicze spółdzielnie produkcyjne – 67,5%; spółdzielnie socjalne – 100%. S. Nałęcz, J. Konieczna, *Sektor spółdzielczy – główny pracodawca gospodarki społecznej w Polsce*, www.tujestpraca.pl/materialy/1/2%20Sektor%20spoldzielczy.pdf [2.11.2011].

¹³ Biorąc pod uwagę zagregowane dane sektora banków spółdzielczych, w latach 2000-2001 do podziału (w części na dywidendy) przeznaczano ok. 10% nadwyżki finansowej, w kolejnych latach udział zysków rozdysponowanych zmniejszył się do 4-6%.

oszczędnościowo-kredytowe zostały regulacyjnie „wyposażone” w obowiązek przeznaczania całości wypracowanych zysków na fundusz zasobowy¹⁴. Brak wypłat dywidendy jest jedną z najbardziej charakterystycznych cech przedsiębiorstw społecznych, a według laureata pokojowej nagrody Nobla Muhammada Yunusa, powinna być jego cechą obligatoryjną, gdyż – jak on argumentuje – w sytuacjach kryzysowych, kiedy dualna organizacja musi wybierać między realizacją korzyści społecznych i zyskiem, zawsze wygrywa zysk¹⁵.

Najczęściej wskazywaną cechą banku spółdzielczego jest jego lokalność. O lokalnym charakterze jakiegoś zjawiska mówi się wtedy, gdy istnieje ono na określonym obszarze, jest znamienne dla danej przestrzeni geograficznej¹⁶. Wyłącznie w sytuacji przypisania działalności banków spółdzielczych do określonego miejsca, mogą one definiować oraz realizować określone cele w wymiarze społecznym, jak np. zaspokajanie potrzeb finansowych grup, wspieranie ważnych społecznie zadań, rozwiązywanie istotnych problemów społecznych¹⁷. Spółdzielnie działają zatem nie tyle na rzecz pewnych wyodrębnionych terytorialnie obszarów zbiorowości, ile na rzecz społeczności lokalnych (stanowiących kategorie społeczno-przestrzenne), w których dodatkowo występują więzi wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb, a także z poczucia zakorzenienia oraz przynależności do zamieszkiwanego miejsca. Społeczności lokalne tworzą ludzie pozostający wobec siebie w społecznych interakcjach i zależnościach, posiadający jakiś wspólny interes lub poczucie grupowej i przestrzennej tożsamości (wspólne normy i działania, cele oraz wartości). Innym przykładem ograniczenia skali działalności w sektorze finansowym mogą być formalne regulacje dotyczące obowiązku istnienia między członkami więzi o charakterze społecznym. Tego rodzaju ograniczenia są charakterystyczne dla unii kredytowych, w których obok instytucji działających dla społeczności lokalnych występują kategorie spółdzielni, w których wspólne więzi między członkami oparte są na pracy na rzecz jednej firmy¹⁸ bądź przynależności do wspólnego związku lub organizacji reprezentującej interesy członków, jak np. SKOK.

¹⁴ Art. 16 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. z 1996 r., nr 1, poz. 2 z późn. zm. Cecha niezarobkowości działalności kas pozwoliła tym instytucjom w latach 1998-2006 korzystać z dodatkowego przywileju o charakterze fiskalnym – zwolnienia uzyskiwanych nadwyżek z podatku dochodowego.

¹⁵ M. Yunus, *Przedsiębiorstwo społeczne – kapitalizm dla ludzi*, ConCorda, Warszawa 2011, s. 57.

¹⁶ *Słownik wyrazów obcych PWN. Z przykładami i poradami*, WN PWN, Warszawa 2009, s. 557.

¹⁷ M. Golec, *Społeczne uwarunkowania działalności banków spółdzielczych*, w: *Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010, s. 72.

¹⁸ Szczególnym przykładem spółdzielni, w której między członkami występują więzi zawodowe jest amerykańska unia kredytowa – Navy Federal Credit Union – zrzeszająca aż, wg stanu na

Współcześnie obserwuje się tendencję do zwiększania zakresu terytorialnego spółdzielni. Jest to konsekwencja zarówno wymogów regulacyjnych, jak i decyzji spółdzielców, instytucji zrzeszających oraz nadzoru bankowego. Zgodnie z aktualnymi regulacjami ustawowymi, każdy bank spółdzielczy może prowadzić działalność bankową na obszarze całego kraju, jeśli posiada fundusze własne równe bądź wyższe niż równowartość 5 mln euro. Zrzeszony bank spółdzielczy posiadający fundusze własne wyższe niż równowartość 1 mln euro (lecz niższe niż równowartość 5 mln euro) może prowadzić działalność na terenie województwa, w którym znajduje się jego siedziba, oraz na terenie powiatów, w których znajdują się jego placówki. Od początku 2008 r. minimalne fundusze własne banków spółdzielczych nie mogą być niższe niż równowartość 1 mln euro, stąd ustawowy teren działania wynosi już nie teren (-y) powiatu (-ów), ale co najmniej województwa, w którym bank spółdzielczy ma siedzibę. W praktyce ustawowa zasada terytorialności banków spółdzielczych w Polsce nie ma charakteru restrykcyjnego, ponieważ o faktycznym terenie działania banku spółdzielczego decydują najczęściej same banki spółdzielcze, podejmując działalność i oferując obciążone ryzykiem usługi kredytowe na węższym lub szerszym terenie działania.

Akceleratorem zwiększania skali działalności w Polsce przez banki spółdzielcze oraz od 2011 r. również przez SKOK-i stało się uzyskanie regulacyjnych możliwości pozyskiwania funduszy zewnętrznych w formie emisji papierów wartościowych. Łagodzenie tradycyjnych ograniczeń dla spółdzielni kredytowych, tradycyjnie mniejszych podmiotów rynku finansowego, może przyczynić się do znacznego zwiększania skali działalności przez niektóre instytucje sektorów spółdzielni kredytowych, co tym samym zwiększy i tak już znaczne ich zróżnicowanie wewnętrzne. Większe, silniejsze spółdzielnie kredytowe mogą korzystać z efektów zwiększenia skali. Ponadto warto zwrócić uwagę, że taki „skok rozwojowy” dla konkretnych instytucji oznacza zarówno nowe możliwości, jak i nowe nierozpoznane dotąd ryzyko.

Kluczowym dylematem spółdzielni kredytowych jest wybór między rozszerzeniem oferty usług finansowych, wprowadzaniem innowacji w usługach bankowych a koncentrowaniem się na zaspokajaniu podstawowych potrzeb klientów w zakresie oszczędzania, płacenia i pożyczania środków pieniężnych. Czy bank spółdzielczy powinien naśladować instytucje komercyjne, wprowadzając bardziej skomplikowane instrumenty zabezpieczające, np. przed ryzykiem rynkowym? Czy karta kredytowa oraz bankowość internetowa dla osób prywatnych powinna znaleźć swoje miejsce w standardowej ofercie spółdzielni kredytowej? Odpowiedź na tego rodzaju problemy jest szczególnie trudna w sytuacji, gdy w Polsce wiele instrumentów finansowych dopiero znajduje swoje miejsce

w ofercie instytucji kredytowych (np. w sektorze bankowym factoring, leasing), klienci zwiększają zakres korzystania z usług formalnego rynku finansowego oraz elektronicznych kanałów dystrybucji, a cały rynek odnotowuje wzrost skali. Kluczowe pytania dotyczą również sytuowania się poszczególnych spółdzielni kredytowych w ich otoczeniu konkurencyjnym. Bank oraz kasa może przecież specjalizować się w obsłudze określonych grup klientów – obejmować jedynie nisze rynkowe (jak np. banki spółdzielcze rolników) bądź oferować usługi na poziomie konkurencyjnym wobec usług instytucji komercyjnych. Na przykład często podkreśla się znaczenie spółdzielni kredytowych w finansowaniu i obsłudze sektora MSP. Czy w związku z tym banki spółdzielcze powinny wyraźnie wyodrębnić sektor MSP w swojej ofercie usługowej?

Poddanie wskazanych dylematów rozwoju spółdzielni procesom decyzyjnym i dokonanie przez poszczególne instytucje wyboru daje szansę budowy własnej tożsamości, przy wykorzystaniu atutów wynikających ze spółdzielczej formy gospodarowania, bądź jedynie możliwość akcentowania wymiaru społecznego działalności, przy koncentrowaniu się na wymiarze ekonomicznym prowadzenia działalności.

3. Kluczowe pytania i wybór zrzeszenia spółdzielni

Na specyfikę funkcjonowania spółdzielni kredytowych w znacznym zakresie wpływają formalnoinstytucjonalne rozwiązania dotyczące zrzeszania się tych instytucji. Zrzeszanie się małych spółdzielni kredytowych wynika z ukształtowanej historycznie tzw. zasady pomocniczości (subsydiarności), oznaczającej wspomaganie jednostek spółdzielczych w zaspokajaniu potrzeb, których nie mogą zaspokoić samodzielnie. Związane jest zatem z jednej strony z instytucjonalizacją pomocy i solidarności organizacji spółdzielczych, z drugiej zaś z funkcjonowaniem samodzielnych podmiotów rynku finansowego¹⁹, gdyż w skład grup spółdzielni kredytowych wchodzi, obok centralnych jednostek zrzeszających, banki centralne grup oraz inne podmioty zależne.

Różnorodność rozwiązań struktur spółdzielczości kredytowej w spółdzielniach kredytowych znajduje odzwierciedlenie we wskazywanych w literaturze rozwiązaniach modelowych²⁰ – federacyjno-sieciowych, atomistyczno-konkurencyjnych oraz hybrydowych. Zrzeszenia spółdzielczości kredytowej kwalifikowane są do modelu federacyjno-sieciowego wtedy gdy posiadają jedno-

¹⁹ *Funkcjonowanie spółdzielczych...*, s. 32.

²⁰ J. Szambelańczyk, *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych*, Wyd. UE w Poznaniu, Poznań 2006, s. 106-107.

lity wizerunek (instytucje postrzegane są jako jednostki struktury), instytucje wyższego rzędu organizowane są na zasadzie pomocniczości i nie prowadzą działalności konkurencyjnej wobec zrzeszonych instytucji, występują ograniczenia terytorialne lub licencyjne w świadczeniu usług przez jednostki zrzeszenia (poszczególne instytucje struktury nie konkurują ze sobą), członkami struktur wyższego rzędu są wyłącznie instytucje zrzeszane. Z kolei w modelu atomistyczno-konkurencyjnym spółdzielnie kredytowe funkcjonują głównie jako niezależne podmioty, manifestujące swą indywidualną tożsamość, zakres usług banku wyższego rzędu jest ograniczany, instytucje kredytowe z określonej struktury nie mają właściwie ograniczeń w zakresie konkurencji wobec siebie. Najczęściej struktury spółdzielni kredytowych można zaliczyć do hybrydowych, stanowiących połączenie tych dwóch modeli, choć z przewagą modelu federacyjno-sieciowego²¹. Wobec wyzwań związanych z koniecznością sprostania konkurencyjności na rynku finansowym, obserwuje się tendencję do zwiększania znaczenia „nadbudowy” spółdzielni kredytowych poprzez powoływanie różnorodnych dodatkowych jednostek zależnych, specjalizujących się w oferowaniu ściśle określonych usług finansowych (np. factoringowych, leasingowych, maklerskich, usług bankowości prywatnej, usług rozliczeniowych). A. Nosowski, biorąc pod uwagę wybrane spółdzielcze grupy bankowe w Europie, wyodrębnia etapy rozwoju banków spółdzielczych z punktu widzenia dojrzałości systemów, a mianowicie: zrzeszenia apeksowe są zastępowane bankowymi grupami spółdzielczymi, obejmującymi oprócz funkcji banku banków również funkcje doradcze i wspólne inicjatywy. Kolejnym etapem rozwoju jest zintegrowana bankowa grupa spółdzielcza (cechy – wspólna strategia, konsolidacja finansowa), natomiast dojrzałością charakteryzują się konglomeraty finansowe²².

Wśród polskich decydentów, w związku z nowymi wymogami regulacyjnymi oraz postępującymi zmianami wewnątrz sektora (od 2011 r. zmniejszenie liczby zrzeszeń do dwóch – Grupy Banku Polskiej Spółdzielczości oraz Spółdzielczej Grupy Bankowej), trwa dyskusja na temat rozwiązań dotyczących organizacji sektora banków spółdzielczych. Obowiązek przystąpienia spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych do Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej przesądza o istnieniu jednej grupy spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych w Polsce (co pozbawia kasę wyboru w odróżnieniu od banków spółdzielczych) oraz nie daje możliwości kasie prowadzenia działalności samodzielnie w sytuacji, gdy osiągnie ona np. określony pułap kapitału. Współpraca polskich unii kredytowych w zrzeszeniu jest na tyle ścisła, że wielu uczest-

²¹ Szerzej różne rozwiązania instytucjonalne struktur spółdzielczości bankowej omówiono w książce: *Funkcjonowanie spółdzielczych...*

²² *Ibidem*, s. 83.

ników życia gospodarczego nie zauważa, że w grupie SKOK funkcjonuje wiele różnych, samodzielnych jednostek gospodarczych.

Wśród kluczowych dylematów powstających w strukturach spółdzielczych na poziomie zrzeszeń można wskazać m.in.:

- problem zakresu wspólnych elementów (standaryzacji) banków spółdzielczych w zrzeszeniach oraz obowiązku korzystania z usług instytucji grupy spółdzielczej wobec często podkreślanej niezależności/różnorodności,
- tempo wzrostu instytucji na poziomie sektorowym oraz cele działalności jednostek funkcjonujących w ramach grupy.

Tworzenie i rozwijanie struktur spółdzielczych dla spółdzielni funkcjonujących na rynku finansowym staje się nieodzowne dla ich konkurencyjności²³. Powstaje jednak pytanie: jaki powinien być optymalny zakres usług oferowanych w ramach zrzeszenia? Minima określają regulacje prawne, pozostałe rozwiązania zależą od wzajemnych umów i najczęściej problem dotyczy zarówno zakresu oferty banku zrzeszającego lub innej instytucji (tworzenia uniwersalnych produktów, systemów informatycznych, wizerunku oraz rozwiązań proceduralnych), jak i obowiązku korzystania z ich oferty oraz warunków finansowych. Trudność tworzenia optymalnych rozwiązań wynika również ze wskazywanego wcześniej ogromnego zróżnicowania instytucji funkcjonujących w ramach sektora. Mniejsze instytucje mogą nie zechcieć korzystać z oferty zrzeszenia w zakresie bardziej złożonych instrumentów finansowych (np. usług płatniczych w obrocie zagranicznym), inne, większe podmioty rynku samodzielnie mogą nawiązać współpracę z instytucjami komercyjnymi lub zewnętrznymi wobec zrzeszenia (np. wybranymi przez siebie towarzystwami ubezpieczeniowymi).

Wzrost znaczenia instytucji funkcjonujących na poziomie sektorowym, choć wydaje się nieuchronny, skłania do stawiania kluczowych pytań o to, czy tempo tego wzrostu powinno być ewolucyjne czy też bardziej dynamiczne, z wykorzystaniem zewnętrznych źródeł finansowych. Rozbudowane struktury instytucjonalne rodzą nowe problemy i dylematy dotyczące zakresu rozwoju „nadbudowy” spółdzielczej, a także sposobu definiowania celów działalności oraz oceny wyników. W związku z komercyjnym charakterem jednostek grupy, ich ocena może być dokonywana jedynie z tego punktu widzenia.

²³ Również indywidualne banki spółdzielcze stają się podmiotami dominującymi wobec innych podmiotów rynku. Przykładem może być Podkarpacki Bank Spółdzielczy w Sanoku, który poprzez zakup akcji spółki Beefsan (aktualnie PBS Finance), notowanej na GPW, uzyskał dostęp do kapitałów na rynku giełdowym. PBS Finance tworzy holding spółek w sektorze factoringu, ubezpieczeń, pożyczek, leasingu oraz windykacji, oferując usługi na terenie całego kraju. *Niech moc będzie z nami*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2011, nr 3, s. 14.

4. Wybrane wyzwania państwa wobec spółdzielni kredytowych

Prowadzenie działalności bankowej przez banki spółdzielcze oraz „takiej jak bankowa” przez SKOK-i przyczynia się do znacznego, większego niż w przypadku innych branż, zaangażowania ze strony szeroko rozumianego państwa, którego celem jest zapewnienie stabilności finansowej rynku oraz ochrony deponentów – podmiotów nieposiadających dostatecznej informacji o depozytariuszach z powodu asymetrii informacji²⁴. Aktywność państwa przyjmuje formy różnego rodzaju regulacji oraz organizowania specyficznych instytucji, w tym instytucji nadzoru, systemów gwarantowania depozytów i innych dla zapewnienia ograniczenia nadmiernego ryzyka, a w razie wystąpienia problemów z pojedynczymi instytucjami – niedopuszczenia do rozprzestrzenienia się kryzysu.

Podstawowy dylemat dotyczący obu kategorii podmiotów spółdzielczych dotyczy tego, czy wobec spółdzielczych instytucji kredytowych – z reguły mniejszych, podejmujących mniejsze ryzyko podmiotów – powinny być stosowane te same reguły, normy, rekomendacje, które obowiązują duże, komercyjne organizacje. Odrębne regulacje ustawowe pozwalają wskazać również liczne normy szczególne, dotyczące jedynie spółdzielni kredytowych, np. zasadę terytorialności banków spółdzielczych, niezarobkowość i wspólne więzi członków spółdzielczych kas, jednak w ocenie spółdzielni kredytowych zbyt wiele obciążeń regulacyjnych instytucji kredytowych nadal nie oddaje skali podejmowanego przez te instytucje ryzyka. W opinii prezesa ZBP K. Pietraszkiewicza, „bankowość spółdzielcza coraz częściej spotyka się z problemem przeregulowania”²⁵.

Przesłanki wprowadzania dodatkowych regulacji bezpieczeństwa w uniach kredytowych nie są tak jednoznaczne jak w bankach, głównie z powodu wzajemnego charakteru (klienci są jednocześnie właścicielami spółdzielni) oraz stosunkowo niewielkiej skali ich działalności. Niekiedy podnosi się argument, że ochrona deponentów tej kategorii podmiotów nie jest konieczna, gdyż deponenci, jako współwłaściciele spółdzielni, posiadają dostęp do informacji o zakresie podejmowanego przez kierownictwo ryzyka. Jednak wzrost skali działalności oraz rozwój oferty finansowej tego rodzaju podmiotów utrudniają nadzór właścicielski, a ponadto SKOK-i zwiększając udział w rynku finansowym powodują również wzrost ewentualnych łącznych efektów negatywnych, gdyż upadłości w ramach tej grupy podmiotów mogą wpływać destabilizująco na cały sektor finansowy. Innym argumentem dla wprowadzania regulacji w uniach kredytowych jest

²⁴ O. Szczepańska, *Podstawowe przesłanki, założenia i struktura sieci bezpieczeństwa finansowego w świetle teorii i doświadczeń międzynarodowych*, „Bezpieczny Bank” 2005, nr 1, s. 19.

²⁵ Wnioski z konferencji „Forum liderów banków spółdzielczych 2011”, www.bs.net.pl/upload/File/ZBP/FLBS%20-%202011%20Wnioski.pdf [10.04.2012].

zmniejszenie dysproporcji regulacyjnych pomiędzy instytucjami różnego typu, oferującymi zbliżone usługi finansowe. Wzrost skali działalności, specyficzny dla modelu pośredniego nadzoru finansowego, konflikt interesów występujący w spółdzielni wyższego rzędu (KSKOK) oraz wzrost znaczenia systemowego spółdzielczych kas stały się powodem podjęcia prac legislacyjnych zmierzających do objęcia polskich unii kredytowych nadzorem państwowym przez KNF oraz wprowadzenia w SKOK-ach regulacji ostrożnościowych zbliżonych do bankowych.

Odrębną kwestią jest inicjowanie przez państwo bądź wręcz sterowanie kształtem sektora spółdzielczego poprzez różnego rodzaju normy prawne, np. dwuszczeblowość sektora, obowiązek zrzeszania się SKOK-ów. W części rozwiązania dotyczące modelu funkcjonowania sektora spółdzielczego mogłyby wynikać z inicjatyw, decyzji podejmowanych przez instytucje sektora, a nie z „odgórnych” wymogów. Na przykład planowane wprowadzenie od 2013 r. nowych norm adekwatności kapitałowej CRD IV oraz planowane wyłączenie funduszy udziałowych banków spółdzielczych z podstawowych funduszy własnych spowoduje, według wyliczeń KNF, niespełnienie przez ponad 100 banków spółdzielczych norm wymogu kapitałowego. Regulacja ta może ponownie wymusić procesy konsolidacyjne w sektorze²⁶.

5. Podsumowanie

Działalność poszczególnych instytucji rynkowych jest zawsze konsekwencją uwarunkowań wynikających z otoczenia – regulacji prawnych, sytuacji gospodarczej itp., ale również swoistych atrybutów jednostek, tych o charakterze wewnętrznym, będących wynikiem decyzji właścicielskich (a w przypadku spółdzielni – decydentów działających w imieniu właścicieli). Nieustająca zmienność tych uwarunkowań powoduje trudności z uchwyceniem najbardziej kluczowych problemów działalności spółdzielni. Dylematy mają charakter indywidualny, z pewnością też różny, biorąc pod uwagę odmienną skalą działalności poszczególnych podmiotów. W odniesieniu jednak do spółdzielni kredytowych jako instytucji o specyficznych cechach funkcjonowania – w Polsce działających w formie banków spółdzielczych oraz SKOK-ów – można zidentyfikować pewne wspólne, w zasadzie niezmiennie w czasie, kategorie dylematów.

²⁶ J. Krzeźmiński, *Banki spółdzielcze albo się połączą, albo co piąty upadnie*, www.obserwatorfinansowy.pl/2012/04/03/banki-spoldzielcze-albo-sie-polacza-albo-co-piasty-upadnie/ [10.04.2012].

Na poziomie decyzyjnym poszczególnych instytucji istotne może być uznanie za ważne uwzględnianie wymiaru społecznego działalności spółdzielni, a w nim uwzględnienie celów społecznych działalności, większej troski o bazę członkowską, odpowiedniego do celów podziału nadwyżki bilansowej, ustalenia „właściwej” skali działalności, produktów finansowych oraz segmentów zainteresowań instytucji. Choć SKOK-i zostały w większym zakresie regulacyjnie „wyposażone” w cechy społeczne, pozostają do przesądzenia kwestie wzmocnienia aktywności bazy członkowskiej, ukierunkowania społecznego usług świadczonych przez te instytucje czy wskaźników oceny aktywności ekonomicznej i społecznej tych instytucji.

W dyskusjach dotyczących kształtu sektora (lub sektorów) spółdzielczości kredytowej dość często pojawiają się odniesienia do ugruntowanej pozycji grup bankowych lub spółdzielczych w państwach europejskich. Sięganie do pewnych modelowych rozwiązań organizacyjnych może być z pewnością cenne, należy mieć jednak na uwadze odmienne uwarunkowania rozwoju polskich spółdzielni, wynikające z przemian systemowych polskiej gospodarki. Choć tradycje polskich spółdzielni kredytowych sięgają XIX w., w trakcie ostatnich kilkudziesięciu lat doświadczały one szeregu zewnętrznych „pomysłów” na działalność sektora. W ostatnim czasie troska nadzorców o stabilność sektora finansowego oraz ochronę deponentów staje się przyczyną kolejnych propozycji rozwiązań regulacyjnych, w znacznym zakresie ingerujących w działalność spółdzielni, mimo że rozpatrywane podmioty są grupą instytucji kredytowych ze stosunkowo niskim poziomem ryzyka.

Literatura

- Banki spółdzielcze w Polsce w warunkach kryzysu finansowego i gospodarczego*, red. M. Stefański, WSH-E we Włocławku, Włocławek 2010.
- Brzozowska J., *Spółdzielnia jako podmiot ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
- Funkcjonowanie spółdzielczych grup bankowych w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, red. A. Gospodarowicz, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2008.
- Herbst J., *Pole przedsiębiorczości społecznej w Polsce*, w: *Ekonomia społeczna w Polsce: osiągnięcia, bariery rozwoju i potencjał w świetle wyników badań*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Warszawa 2008.
- Krzemiński J., *Banki spółdzielcze albo się połączą, albo co piąty upadnie*, www.obserwatorfinansowy.pl/2012/04/03/banki-spoldzielcze-albo-sie-polacza-albo-co-piasty-upadnie/ [10.04.2012].
- Kwaśnicki W., *Gospodarka społeczna z perspektywy ekonomii liberalnej*, „Trzeci Sektor” 2005, nr 2.
- Nałęcz S., Konieczna J., *Sektor spółdzielczy – główny pracodawca gospodarki społecznej w Polsce*, www.tujestpraca.pl/materiały/1/2/%20Sektor%20spoldzielczy.pdf [2.11.2011].
- Niech moc będzie z nami*, „Nowoczesny Bank Spółdzielczy” 2011, nr 3.
- Słownik wyrazów obcych PWN. Z przykładami i poradami*, WN PWN, Warszawa 2009.

- Szambelańczyk J., *Banki spółdzielcze w Polsce w procesach zmian systemowych*, Wyd. UE w Poznaniu, Poznań 2006.
- Szczepańska O., *Podstawowe przesłanki, założenia i struktura sieci bezpieczeństwa finansowego w świetle teorii i doświadczeń międzynarodowych*, „Bezpieczny Bank” 2005, nr 1.
- Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, Dz.U. z 1996 r., nr 1, poz. 2 z późn. zm.
- Wnioski z konferencji „Forum liderów banków spółdzielczych 2011”, www.bs.net.pl/upload/File/ZBP/FLBS%20-%202011%20Wnioski.pdf [10.04.2012].
- Yunus M., *Przedsiębiorstwo społeczne – kapitalizm dla ludzi*, ConCorda, Warszawa 2011.

Franz Seitz

University of Applied Sciences
Weiden and WSB Poznan

The Cooperative Banking System in Germany: Empirical evidence and some theory

***Summary.** The paper first presents some empirical facts on the cooperative banking sector with a concentration on the situation in Germany. In the latter respect, we also make some comparisons with other banking groups. In the second part, the paper discusses theoretical arguments on the role of cooperative banks in a modern finance world. We find that there are some specific characteristics which have strengthened the role of cooperative banks in recent years. These also explain why the business model of cooperative banks is still working.*

***Keywords:** cooperative banks, asymmetric information, Germany*

1. Introduction and motivation

Since the 19th century, the German banking system has a three-pillar structure which consists of commercial banks (big banks, regional banks, branches of foreign banks) and the large number of small savings banks and credit cooperatives or cooperative banks. The latter have a long tradition in Germany which dates back until the 1850s. They formerly existed in two forms: commercial credit cooperatives and rural credit cooperatives. Both primarily supported their members by granting credit. Today they act as universal banks (since 1974 also for non-members). Their basic task is still the provision of banking services to members without necessarily maximizing profits. This may create severe problems as nowadays the three pillars of the banking system are competitors in almost all market segments.

Nevertheless, the business model of cooperative banks – which may be characterized between market and hierarchy – still seems to work. This is especially true after the financial market crises 2007/8. Against the background of the institutional peculiarities of credit cooperatives (despite similarities with other banks) this comes as no surprise. We will come back to this issue in section 3.

The paper is structured as follows. Section 2 presents some empirical facts on credit cooperatives in Germany. Theoretical arguments on their success related to some of their special features are discussed in section 3. Section 4 concludes and summarizes.

2. Empirical evidence

Table 1, taken from Deutsche Bundesbank¹ compares credit cooperatives in Germany with other banks with respect to the number of institutions, branches and employees. At the end of 2010, there were 1,920 legally independent banks in Germany with 36,463 branches and 641,450 employees. Nearly 60% of all banks (1,141) were organized in the form of cooperative banks. After the savings banks, they had the second highest number of branches (12,144) with about 25% of total banking staff working there (158,200). The number of credit cooperatives fell by almost 50% between 1994 and 2010, from 2,166 to 1,141. This consolidation process was less pronounced at the savings banks, where the number of institutions dropped by only 35%, from 657 in 1994 to 429 in 2010.² In 2010 the credit cooperatives had 16.7 million members.

Figure 1 illustrates that the **refinancing** sources of big banks are quite different to savings and cooperative banks in Germany³. From 1990 to 2007, deposits from non-banks lost their role as the most important source of funding for the big banks, while the importance of interbank deposits increased. Since 2001, both refinancing sources have contributed roughly one third to the total refinancing volume. Over the same period, big banks also stepped up their use of the repo market, while there was no significant change in the use of debt securities. For the German Landesbanken, debt securities were substituted as the most important source of refinancing by interbank deposits. In the years before the financial market crisis,

¹ Deutsche Bundesbank, *The Performance of German Credit Institutions in 2010*, Monthly Report September 2011, p. 25.

² A historical comparison of credit cooperatives with savings banks in Germany may be found in H. Pohl, *Savings Banks and Credit Cooperatives in Germany: Competitors in the Same Markets for 150 Years?*, “The Journal of European Economic History” 2008, No. 37.

³ Deutsche Bundesbank, *Liquidity Risk Management at Credit Institutions*, Monthly Report September 2008.

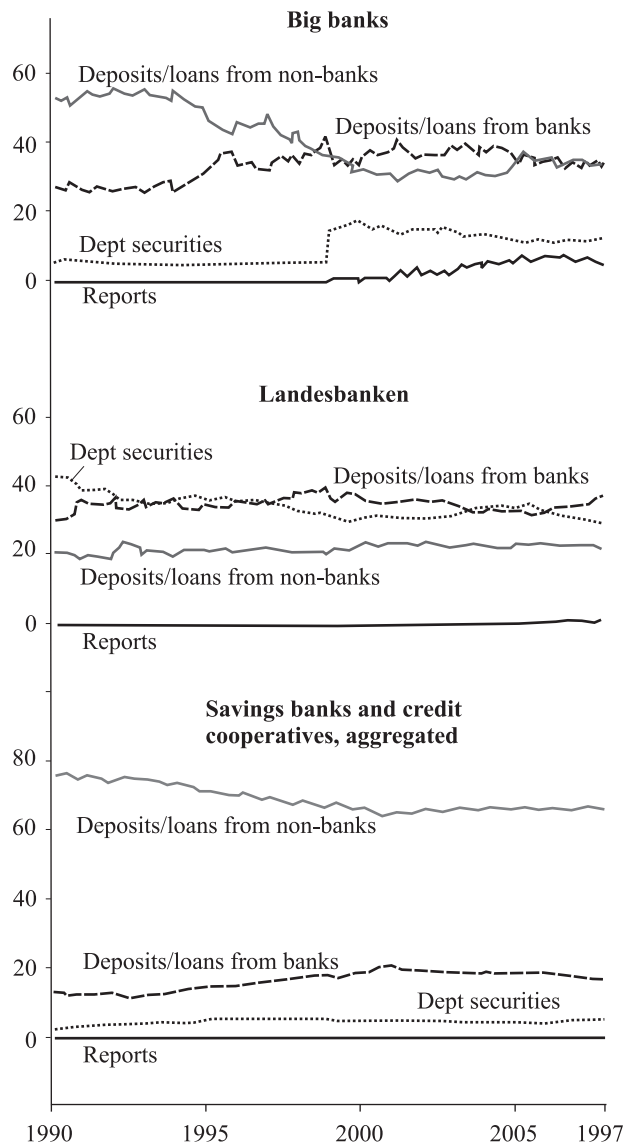
the share of deposits from banks increased while that of debt securities decreased. Repo transactions play only a negligible role for them and have hardly changed in importance since the 1990s. Unlike the big banks and the Landesbanken, savings banks and credit cooperatives are still primarily funded by deposits from nonbanks. Even if their importance has diminished over time, they still amount to over 60% of refinancing. By contrast, debt securities and repo transactions have only a secondary role to play, if any. The role of interbank deposits has also declined since the 2000s. At the end of 2007, their share was less than 20%.

Table 1. Structural data on German banks

Category of banks	Number of institutions			Number of branches			Number of employees		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
All categories of banks	1,970	1,935	1,920	37,659	36,927	36,463	657,850	646,650	641,450
Commercial banks	283	295	300	11,277	10,936	10,826	18,400	181,900	179,000
Big banks	5	5	4	8,536	8,213	8,132	–	–	–
Regional banks	173	176	180	2,656	2,620	2,583	–	–	–
Branches of foreign banks	105	114	116	85	103	111	–	–	–
Landesbanken	01	10	10	482	475	471	39,250	38,750	37,700
Savings banks	438	431	429	13,457	13,266	13,025	251,400	249,600	248,150
Regional institutions of credit cooperatives	2	2	2	12	11	11	5,100	5,000	4,900
Credit cooperatives	1,199	1,160	1,141	12,344	12,144	12,046	159,250	158,300	158,200
Mortgage banks	19	18	18	56	65	54	–	–	–
Special purpose banks	19	19	20	31	30	30	13,450	13,100	13,500
<i>Memo item</i> Building and loan associations	125	24	23	1,872	1,924	1,686	16,400	15,700	15,400

Source: Deutsche Bundesbank, *The Performance of German Credit Institutions in 2010*, Monthly Report September 2011, p. 25.

Overall, market-based refinancing sources are of much greater significance to big banks and Landesbanken than to savings banks and credit cooperatives. The liquidity of the relevant markets and thus market liquidity risk is therefore likely to have a much lesser impact on the refinancing activities of savings banks and credit cooperatives. This explains why these two categories of banks were much less hit by the financial market crises since 2007 than other banking groups.

Notes: % of the average balance sheet total.

Figure 1. Refinancing sources of banks in Germany

Source: Deutsche Bundesbank, *Liquidity Risk Management at Credit Institutions*, Monthly Report September 2008., p. 59.

Another interesting aspect in this direction is **deposit insurance**. In Germany, there is an insurance by law of up to € 100,000 per person. Additionally, there is insurance on a voluntary basis by banks which is specified as a percentage of bank equity. In general, insurance coverage comprises overnight deposits, savings deposits, term deposits and bank savings bonds. Not included are bearer bank bonds and bank certificates. However, there is one exception to this rule which refers to savings and cooperative banks: In their cases, bearer bank bonds and bank certificates are also insured as the goal of insurance is guarantee of the institution.

A further important regulatory issue is the definition of **regulatory capital** in the new Basle III accord. In this accord it is specified that the capital of credit cooperatives satisfies common equity component only if

- a) it has the same quality as common shares as regards loss absorption and
- b) does not possess features which could cause the condition of the bank to be weakened as a going concern during periods of market stress.

This has important consequences for withdrawals of member contributions in case of distress.

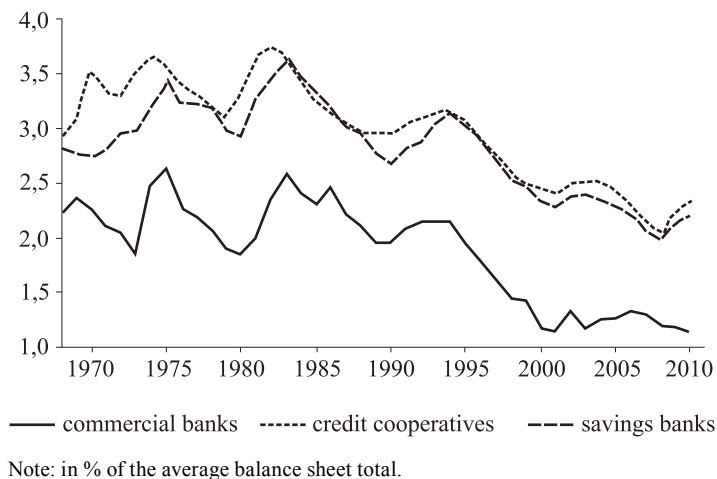

Figure 2. Interest margin of German banks

Source: Deutsche Bundesbank.

Let us now turn to the **profitability** situation. Figures 2-4 summarize different facets in this respect. We concentrate our comparison on the evolution of different performance measures for commercial banks, savings banks and cooperative banks over time.

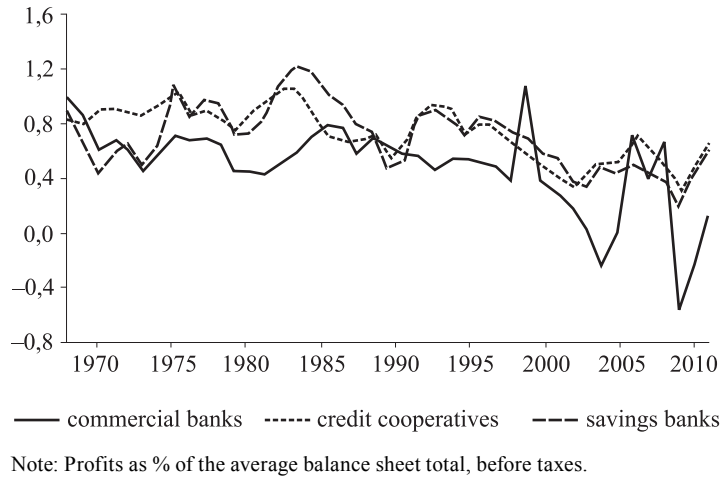

Figure 3. Profits of German banks

Source: Deutsche Bundesbank.

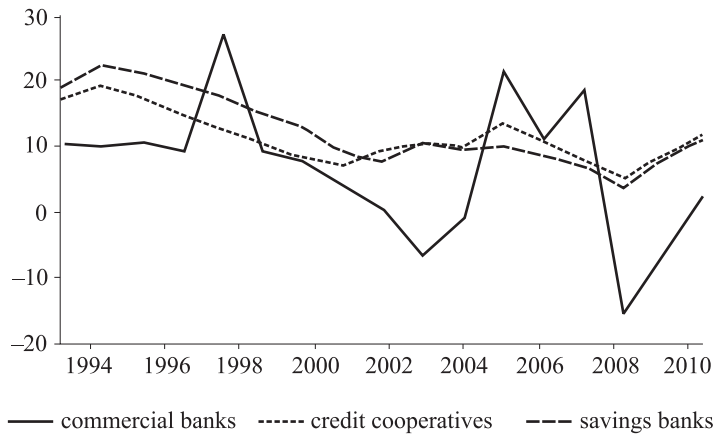

Figure 4. Return on equity of German banks

Source: Deutsche Bundesbank.

Figure 2 shows the interest margin, calculated as net interest received in relation to the average balance sheet total, since the end of the 1960s. Since the beginning of the 1980s the interest margin is on a downward trend for all banking groups considered. The most profitable interest business, however, accrues in cooperative and savings banks. In contrast to commercial banks, it increased since the outbreak of the financial market crises in 2007.

As regards profits (before taxes), figure 3 illustrates both the more stable and generally higher profit share (in relation to the average balance sheet total) of cooperative and savings banks compared to commercial banks. The means are 0.73, 0.71 and 0.49, the standard deviations are 0.20, 0.24 and 0.32, respectively. Especially evident are the fluctuations of commercial banks' profits before, during and after the financial market crises of 2007/8. Figure 4 on the return on equity (roe) shows a similar picture. On average, roe is lowest for the commercial banks. Over the whole sample from 1994 to 2010 the average roe for commercial banks is 7.05%, for savings banks 12.78 % and for cooperative banks 11.73 %. It is only in extremely booming financial market phases that roe of commercial banks exceeds that of the other banking groups.

The general impression that emerges from these considerations is that the many small cooperative and savings banks are the most profitable and also the more stable banking sectors in Germany.

3. Theoretical aspects

Due to institutional peculiarities of cooperative banks (see below), it is quite natural to start a theoretical analysis of them with the New Institutional Economics. This discipline offers two approaches to explain the existence of institutions which both are based on transaction costs.⁴ The first is the **principal-agent theory**. It assumes asymmetric information (adverse selection, moral hazard) and tries to find solutions to overcome the problems inherent in this asymmetry in the sense of reducing agency costs. The second is the so-called **governance-cost theory** which presupposes the impossibility of concluding complete contracts. The incompleteness generates opportunistic behaviour, especially in the case of factor specificities.

The existence of asymmetric information and incomplete contracts generates incentives to find solutions to reduce agency and governance costs and thus to increase efficiency. In what follows and against the background of the institutional characteristics we apply this idea to credit cooperatives as special form of cooperation.

The most important institutional peculiarities which distinguish cooperative banks from other banks are the following:

– **Regional identity and local rootedness:** Due to their area-wide presence, cooperative banks have narrow contacts to people (actual and potential custom-

⁴ For a more detailed analysis see U. Vollmer, *Warum gibt es (immer noch) Kreditgenossenschaften?* Eine institutionenökonomische Analyse, "Review of Economics" 2000, No. 51.

ers). Consequently, they have a comparative advantage in information gathering. To exploit this cost advantage, it is important for them to be organized in small entities. Regional identity also necessitates a bottom-up organization implying that there should be very little discretionary power of the central institutions over credit cooperatives.

- **Member support:** By law, the main objective of cooperative banks is the fostering of the members. Usually, they provide idiosyncratic information which cannot be specified in detail in contracts ex-ante. Due to member promotion, there is no exploitation of this “precarious situation”.

- **Democratic organization:** The general principle is “one person, one non-transferable vote”. Moreover, the maximum amount of shares is limited. Shares cannot be traded on secondary markets.

- **Social recognition:** Especially the membership in the supervisory bodies of credit cooperatives is done on a honorary basis. For accepting such a position, social recognition is an important incentive. Furthermore, the board members are not paid as high salaries as in private banks.

These characteristics have important implications for a comparison of commercial banks and cooperative banks. Due to local rootedness and responsibility, cooperative banks have better information on potential borrowers which lowers necessary equity capital (EK). As will be shown below with the help of figure 5, this will lead to more credit granting to the public. Additionally, the cooperative spirit reduces the risk of exploitation by members.

Figure 5 shows the density function of equity capital of firms $g(EK_v)$, where g represents the share of all firms with a specific equity capital endowment. We distinguish between undercapitalized, modestly capitalized and well capitalized firms. Without banks, firms have to rely on direct market financing. In this case and due to asymmetric information problems of potential lenders, only the well capitalized firms with at least equity capital \bar{EK} will get credit.⁵ As banks are financial intermediaries which lower transaction costs and reduce asymmetric information problems, the possibility of indirect financing via commercial banks will open the door for modestly capitalized (EK) firms to now also get bank credit. The existence of credit cooperatives further improves the situation as in this case EK , the necessary equity capital to get credit, is lower, i.e. there will be more bank credit. Due to better information on potential borrowers, cooperative banks are able to grant credit even to those firms who would be unable to get credit from

⁵ See for a textbook treatment of direct and indirect financing with special emphasis on asymmetric information Mishkin (2010), ch. 8. A more modern approach within a dynamic general equilibrium model and calibration to the euro area and the US may be found in de Fiore & Uhlig (2011). They argue that information availability explain the composition of firms’ debt and differences in the financial structure between the two currency areas considered.

other intermediaries (commercial banks). Consequently, \underline{EK} for a credit cooperative lies to the left of \overline{EK} of a commercial bank in figure 5.

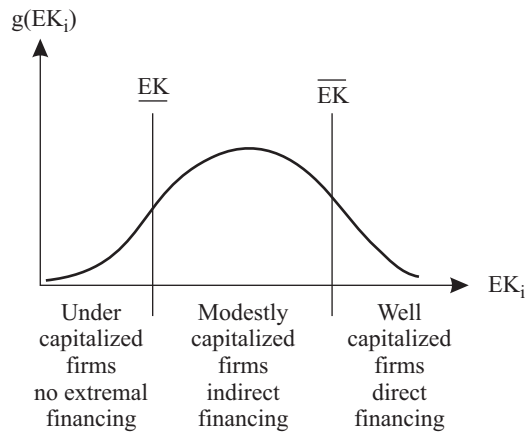

Figure 5. Equity, banks and external finance

Source: Adapted from U. Vollmer, *Warum gibt es (immer noch) Kreditgenossenschaften?* Eine institutionenökonomische Analyse, "Review of Economics" 2000, No. 51, p. 66.

However, there are also some drawbacks with the existence of cooperative banks. First, the regional rootedness leads to highly correlated risks and too little diversification. This, in turn, necessitates higher equity capital. Second, there is a trade-off between management control incentives and the size of a credit cooperative. The larger the credit cooperative, the lower the incentives for an efficient control activity as free rider behaviour may become a dominant strategy. This is the more probable as individual cooperative shares are not transferable and cannot be bundled.

4. Summary and conclusion

This paper has endeavoured to rationalize the existence of cooperative banks exemplified in the case of Germany. We have seen that on average and in the long term, cooperative banks together with the savings banks are the most profitable banks in Germany. There is a potential market segment for credit cooperatives which is narrowly related to their specific institutional characteristics. These help to reduce transactions costs and asymmetric information problems. In these respects, the latest financial market crises have surely strengthened their role in

that they have gained market shares. This was supported by the fact that credit cooperatives have a regional business model and are no global players.

Cooperative banks have a comparative advantage in financing firms with low equity capital. In this market segment, there is probably only competition from the savings banks, but not from the commercial banks. In order to protect this advantage in the future, it is essential for cooperative banks to stay small, independent and locally rooted entities and not to adapt to commercial banks.

References

- De Fiore F., Uhlig H., *Bank Finance versus Bond Finance*, "Journal of Money, Credit and Banking" 2011, No. 43.
- Deutsche Bundesbank, *Liquidity Risk Management at Credit Institutions*, Monthly Report September 2008.
- Deutsche Bundesbank, *The Performance of German Credit Institutions in 2010*, Monthly Report September 2011.
- Deutsche Bundesbank, *Banking Statistics*, Statistical Supplement, 2012.
- Mishkin F.S., *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, 9th ed., Pearson, 2010.
- Pohl H., *Savings Banks and Credit Cooperatives in Germany: Competitors in the Same Markets for 150 Years?*, "The Journal of European Economic History" 2008, No. 37.
- Vollmer U., *Warum gibt es (immer noch) Kreditgenossenschaften? Eine institutionenökonomische Analyse*, "Review of Economics" 2000, No. 51.

Damian Kubiak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Nowoczesna realizacja idei samopomocy kredytowej w środowisku małych społeczności

***Streszczenie.** W artykule ukazano istotę pożyczek społecznościowych oraz omówiono analizę mechanizmów ich zawierania przy udziale platform internetowych. Dokonano prezentacji zalet i wad tego typu transakcji, koncentrując się na ryzyku towarzyszącym zawieraniu umów o pożyczki przez Internet. Przedstawiono zarys historii powstawania zagranicznych i krajowych serwisów internetowych administrujących zawieraniem umowami o pożyczki, z próbą projekcji i oceny ich przyszłego rozwoju. Dokonano przeglądu cech charakterystycznych platform działających na polskim rynku, akcentując przede wszystkim ryzyko oraz sposoby zapewnienia bezpieczeństwa interesów użytkowników serwisów, czyli stron umowy pożyczek społecznościowych.*

***Słowa kluczowe:** pożyczki społecznościowe, internetowe platformy, ryzyko*

1. Wprowadzenie

W życiu każdego człowieka czy gospodarstwa domowego pojawiają się okresy zwiększonego zapotrzebowania na kapitał. Bywa i tak, że osiągnane dochody oraz posiadane oszczędności nie są w stanie sprostać tym potrzebom. Pojawia się wówczas niedobór środków w planowanym budżecie. Naturalne jest wtedy poszukiwanie zewnętrznych źródeł finansowania, a zatem kapitału obcego. Dla gospodarstw domowych najpopularniejszymi źródłami kapitału obcego są kredyty bankowe i pożyczki. Do tej grupy należą także pożyczki udzielane nie tylko przez instytucje finansowe, ale też przez osoby fizyczne. Idea pomocy innym, realizowana poprzez zwrotną pomoc finansową, występuje wśród społeczeństw

od wielu wieków. Podobnie uregulowania prawne tego typu umów nie są nowe. Nowością zatem jest zastosowanie kanału komunikacyjnego istotnie wpływającego na skrócenie czasu pomiędzy zgłoszeniem zapotrzebowania a uzyskaniem środków. Tym kanałem są internetowe platformy pożyczek społecznościowych, określane też mianem *social lending* czy *p2p* (*peer to peer, person to person*) *lending*. Aktywność osób fizycznych w tym zakresie nabiera szczególnie znaczenia dla działań zmierzających do uzupełnienia niedoboru środków finansowych w budżecie gospodarstwa domowego. Łatwość i szybkość zawierania transakcji to cechy wpływające na popularyzację tego źródła pozyskania kapitału obcego. Ale oprócz koncentracji na zaletach, jakie mogą towarzyszyć uczestnictwu w tego typu serwisach internetowych, warto również wypunktować wady, które z pewnością istnieją. Podstawowym czynnikiem ryzyka jest tu brak tradycyjnego kontaktu pomiędzy dwiema stronami umowy. Ponadto istniejące, i wcale nierzadkie, przeświadczenie o anonimowości aktywności ludzkiej w Internecie może do tego typu serwisów internetowych przyciągać osoby ze złymi zamiarami, co stanowi zagrożenie dla finansów osób pozostałych.

W związku z tym celem artykułu jest przedstawienie i analiza zasad funkcjonowania platform do zawierania umów o pożyczki społecznościowe z punktu widzenia bezpieczeństwa transakcji. Szczególnie dlatego, że na rynku wciąż pojawiają się nowe serwisy, a część z już istniejących, zaprzestaje swojej działalności. Umotywowany zatem staje się wybór takiej platformy transakcyjnej, która najlepiej zabezpieczy interesy zarówno pożyczkodawców, jak i pożyczkobiorców.

2. Geneza i idea pożyczek społecznościowych

Pierwsze udokumentowane i sformalizowane przejawy transakcji udzielania pożyczek pomiędzy osobami w ramach określonych społeczności lokalnych można przypisać działalności *friendly societies* w Wielkiej Brytanii już w pierwszej połowie XVII w.¹ Ich funkcjonowanie dziś porównuje się najczęściej do funkcjonowania towarzystw wzajemnej pomocy. Członkami takich społeczności byli najczęściej rzemieślnicy i pracownicy najemni, a przynależność do tak określonych grup społecznych dawała im poczucie bezpieczeństwa finansowego, realizowanego poprzez możliwość otrzymania zwrotnej pomocy finansowej. Jak duże znaczenie miała ta sfera aktywności dla pracowników, wskazuje fakt, że *friendly societies* były wówczas najbardziej liczną po związkach zawodowych organizacją społeczną. Ustawodawca dostrzegł wtedy wagę tego typu działalności oraz po-

¹ D.T. Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890-1967*, The University of North Carolina Press 2000, s. 7.

trzebę jej regulacji, dlatego w 1793 r. wprowadzono specjalną ustawę dotyczącą tych zagadnień – Friendly Societies Act.

Podstawowym celem funkcjonowania instytucji pożyczki jest dostarczenie kapitału przez osoby bądź podmioty dysponujące nadwyżkami finansowymi tym, którzy z kolei charakteryzują się niedoborem siły nabywczej. Zasadniczą cechą pożyczek społecznościowych jest wyeliminowanie z tego procesu instytucji bankowych oraz parabankowych wedle zasady *cut the middleman*. Stronami umowy są więc osoby fizyczne, które dodatkowo cechują się przynależnością do społeczności wyróżnionej pod względem ustalonego kryterium (np. grupa osób zamieszkująca określone terytorium, grupa pasjonatów określonej dziedziny, grupa zawodowa). Badania nad zjawiskiem *social lending* wskazują na niski koszt kapitału – jako decydujący czynnik zawierania tego typu umów². Jednocześnie dostarczyciele kapitału mają możliwość skorzystania z potencjalnie wyższych stóp zwrotu aniżeli w przypadku alternatywnych inwestycji, np. lokat bankowych.

Niezwykle ważnym elementem funkcjonowania pożyczek społecznościowych są więzi, jakie pojawiają się pomiędzy uczestnikami transakcji. Im one są trwalsze i budowane na szczerych przesłankach, tym większe jest bezpieczeństwo finansowe członków określonej społeczności. Pożyczkobiorcy mają pewność otrzymania pomocy w sytuacjach koniecznych, a pożyczkodawcy zyskują większą pewność zwrotu zainwestowanych środków. W zakresie czynników psychologicznych³ ważnym aspektem jest możliwość ukierunkowania przez inwestora swoich środków na finansowanie tylko tych przedsięwzięć, które on moralnie popiera.

Pożyczki społecznościowe to często ostatnia szansa na uzyskanie kapitału obcego dla osób, które charakteryzują się niską zdolnością kredytową lub jej całkowitym brakiem, lub które przez zgłaszane zapotrzebowanie na kapitał o małej wartości, znalazły się poza kręgiem zainteresowania tradycyjnych instytucji kredytowych.

3. Zasady funkcjonowania pożyczek społecznościowych i ryzyko im towarzyszące

Instytucja pożyczki występuje w polskim ustawodawstwie już od dawna. Przed rozpowszechnieniem się dostępu do Internetu proces kojarzenia osób bę-

² M.K. Hulme, M. Wright, *Internet Based Social Lending: Past, Present and Future*, Social Futures Observatory, Paper 2006, s. 64 i n., www.socialfuturesobservatory.co.uk/papers/shtml [30.09.2012].

³ A często także z innych przyczyn, np. religijnych, jak w bankowości islamskiej.

dających potencjalnymi stronami przyszłej transakcji odbywał się przy wykorzystaniu tradycyjnych kanałów komunikacji, np. kontaktu osobistego. Dziś istnieje możliwość skorzystania z przewidzianych do tego platform internetowych. Specjalnie skonstruowana strona internetowa gromadzi informacje o rejestrujących się na niej użytkownikach oraz daje możliwość korzystania z rozwiązań technicznych, pozwalających na administrację procesów zaciągania i udzielania pożyczek. Inicjatywa zawarcia umowy leży najczęściej po stronie biorcy kapitału. Zgłasza on swoją chęć zaciągnięcia pożyczki oraz, aby uwiarygodnić swoją osobę, przedstawia sposób, w jaki pieniądze zostaną spożytkowane. Warto zwrócić uwagę na fakultatywność tej czynności. W odpowiedzi na ogłoszenie, potencjalni inwestorzy zgłaszają swoje propozycje kwot oraz spodziewanego wynagrodzenia. Proponowane kwoty najczęściej są niższe niż wnioskowana przez pożyczkobiorcę suma. Spośród wielu ofert wybiera on te, które są dla niego najbardziej atrakcyjne (najtańsze) i zawiera umowę z ich autorami, kompletując w ten sposób pełną sumę swojego zapotrzebowania na kapitał. Całość zorganizowana jest na zasadzie odwróconych aukcji – następuje licytacja „w dół” w odniesieniu do kosztu pieniądza. Tworzenie istotnych warunków umowy jest więc procesem elastycznym i przejrzystym dla obu stron ze względu na to, że one same biorą udział w ich kształtowaniu. Wykorzystanie platform internetowych do zawierania umów pożyczek daje możliwość bardzo szybkiej reakcji na każdym z etapów realizacji transakcji, takich jak kojarzenie stron, zawarcie umowy, monitoring przebiegu pożyczki oraz rozpoczęcie ewentualnej windykacji należności. Zgłaszający zapotrzebowanie na kapitał nie traci czasu na wyszukiwanie osób mogących udzielić pożyczki, tylko rozważa oferty osób, które już się same do niego zgłosiły. Dzieje się tak dlatego, że motywem postępowania potencjalnych pożyczkodawców jest chęć skorzystania z wyższej stopy procentowej niż możliwa do uzyskania w inwestycjach alternatywnych, np. na lokatach bankowych. Wyższy spodziewany dochód wynika także z mniejszego poziomu bezpieczeństwa zainwestowanego kapitału.

Aktywność gospodarcza czy finansowa przy wykorzystaniu Internetu charakteryzuje się wyższym ryzykiem w porównaniu z tradycyjną formą. W gronie pewnej części użytkowników Internetu istnieje bowiem przeświadczenie o własnej anonimowości, które to może prowadzić do zachowań niegodnych. Tradycyjny, realny kontakt często stwarza barierę dla oszustw, a przynajmniej daje dodatkowe możliwości oceny zamierzeń drugiej strony, zwłaszcza przy udziale niewerbalnych cech komunikatów. Podczas procesu rejestracji użytkowników w serwisach pożyczek społecznościowych stosuje się procedury weryfikacji tożsamości użytkowników serwisu, polegające na konieczności dostarczenia do administratorów elektronicznej fotokopii dokumentu tożsamości oraz np. dokonania próbnego transferu niskiej kwoty na rzecz operatora. Po otrzymaniu środków z tego tytułu, następuje odczyt danych płatnika i po-

równanie ich z danymi znajdującymi się na wcześniej przesłanej kopii dokumentu tożsamości.

Ryzyko całej transakcji zawieranej za pośrednictwem platformy internetowej może być rozpatrywane z punktu widzenia trzech stron: pożyczkodawcy, pożyczkobiorcy oraz administratora całego procesu, czyli właściciela strony internetowej. Dostarczyciel kapitału musi być świadomy ryzyka utraty części bądź całości spodziewanego dochodu, ale także zainwestowanego kapitału. Aby minimalizować ryzyko w przypadku pojedynczych transakcji, stosowane są procedury określające maksymalne zaangażowanie pojedynczego inwestora w danej umowie. Dodatkowo istnieją zabezpieczenia polegające na ustaleniu maksymalnej kwoty łącznego zadłużenia pożyczkobiorcy⁴. Ryzyko niespłacenia pożyczki rozkłada się zatem na większą liczbę osób i w przypadku realizacji najbardziej pesymistycznego scenariusza nie powoduje dotkliwych strat finansowych dla pożyczkodawców. Aby wspomóc proces szacowania ryzyka transakcji, administratorzy platform internetowych dostarczają inwestorom narzędzia umożliwiające lepszą ocenę ryzyka całej inwestycji, do których można zaliczyć:

- dostęp do własnych baz danych, zawierających informacje o klasyfikacji skoringowej pożyczkobiorców, a także rejestrów obsługiwanych przez podmioty trzecie, jak np.: Biuro Informacji Kredytowej (BIK), Baza Infomonitor, Krajowy Rejestr Długów,
- weryfikację wysokości oraz wiarygodności uzyskiwanych przez pożyczkobiorców dochodów,
- dostęp do informacji ratingowych tworzonych na podstawie historii zawartych transakcji w danym serwisie,
- blokady oraz uniemożliwienie zakładania nowych kont osobom, które okazały się niesolidnymi dłużnikami.

Rozwiązaniem poprawiającym bezpieczeństwo transakcji jest też wprowadzanie fakultatywnych ubezpieczeń, których przedmiotem mogą być zdarzenia losowe wpływające na zdolność pożyczkobiorcy do spłaty zobowiązań, np. utrata źródła dochodów, inwalidztwo czy śmierć.

Zakres ryzyka pożyczkobiorcy przejawia się przede wszystkim w konieczności ujawnienia danych osobowych, a także w możliwości nieuprawnionego skorzystania z nich. Jednak podczas zawierania umów cywilnoprawnych nie można oczekiwać braku tego obowiązku. Oczywiście zagrożenie takie nie występuje ze strony administratora serwisu, lecz innych użytkowników. Administratorzy serwisów pośredniczą w procesach weryfikacji tożsamości, danych adresowych, finansowych czy innych i starają się, aby fakt ujawnienia wszyst-

⁴ Oczywiście nie jest to zabezpieczeniem dostatecznym z uwagi na możliwość zadłużania się poza serwisem.

kich danych odbywał się tylko w sytuacjach koniecznych, tj. w momencie faktycznego zawarcia umowy, a nie już na etapie aplikacji o pożyczkę. Niemniej jednak nie ma żadnej gwarancji, że dane te nie zostaną w przyszłości użyte niezgodnie z prawem przez wcześniejszego uczestnika takiej umowy. Ponadto na niekorzyść pożyczkobiorcy wpływa dywersyfikacja zaangażowania kapitałowego w pojedynczą pożyczkę, co stwarza konieczność ujawnienia swoich danych większej liczbie osób/podmiotów, a nie tylko jednej, jak to ma miejsce w przypadku zwyczajowej umowy pożyczki. Serwisy internetowe umożliwiają zawieranie umów pomiędzy osobami nieznającymi się, które nawet mogą nie mieć nigdy ze sobą kontaktu innego aniżeli wirtualny. Właściwość ta zawsze będzie stwarzać barierę psychologiczną większą niż w przypadku tradycyjnych form kontaktu.

Ryzyko operatora platformy internetowej – to możliwość utraty wiarygodności samego serwisu. Zwiększająca się liczba nietrafionych inwestycji, czyli sytuacji, w których pożyczkobiorcy nie spłacają swoich zobowiązań, będzie powodować ucieczkę pożyczkodawców z serwisu. Brak przedstawicieli jednej ze stron uniemożliwia zawieranie umów, a więc oznacza to porażkę dla modelu biznesowego właściciela platformy. Administratorzy starając się minimalizować ryzyko własnego przedsięwzięcia, jednocześnie wpływają na poprawę bezpieczeństwa transakcji, tak aby obie ich strony wykazywały chęć skorzystania z serwisu w przyszłości. Ponadto użytkownikom są udostępniane narzędzia pozwalające na poprawę komfortu korzystania z serwisu, jak np.:

- wprowadzenie wewnętrznego systemu rozliczeń pozwalającego na maksymalne skrócenie czasu realizacji transakcji,
- pomoc formalnoprawna w procesie zawierania transakcji (np. poprzez generowanie treści umów),
- techniczna pomoc w ustalaniu wartości zobowiązań podatkowych z tytułu podatku od czynności cywilnoprawnych i dochodowego,
- udostępnianie raportów aktywności użytkowników,
- pomoc organizacyjna w procesie windykacji należności,
- udostępnianie dodatkowych kanałów komunikacji pomiędzy użytkownikami (np. forum dyskusyjne, *instant messaging*).

Ważnym aspektem korzystania z internetowych platform do zawierania pożyczek jest bezpieczeństwo techniczne przesyłanych danych. Podczas korzystania z platformy przez zarejestrowanych użytkowników stosuje się szyfrowanie połączeń nawiązywanych przez przeglądarki internetowe komputerów osobistych z serwerem, automatyczne wylogowanie z kont po określonym czasie bezczynności, a także procedury zapobiegające przejściom kont przez osoby nieupoważnione.

4. Serwisy internetowe *social lending* w Polsce i na świecie, historia i terażniejszość

Pionierem wprowadzania internetowych platform *social lending* był operator brytyjskiego serwisu Zopa (Zone of Possible Agreement), który rozpoczął swoją działalność w 2005 r. Obecnie liczba użytkowników tego systemu przekracza milion, a wartość administrowanych pożyczek przekracza 235 milionów funtów. W 2006 r. swą działalność w USA rozpoczął serwis Prosper, który administruje kontami blisko 1,5 mln użytkowników oraz pożyczkami udzielonymi na łączną kwotę ponad 400 mln dolarów USA. Rozwój rynku tego typu serwisów na świecie zaowocował dość daleko posuniętą specjalizacją. Można zatem skorzystać z pożyczek zaciąganych przy udziale platform ukierunkowanych na pomoc w finansowaniu edukacji studentom (Fynanz.com), administrujących pożyczkami zaciąganych pomiędzy członkami rodziny i mniejszych społeczności, ale pozwalających na sformalizowanie tychże umów (Virgin Money, National Family Mortgage) czy koncentrujących się na szybkich pożyczkach krótkoterminowych (Yadyap) lub tylko pożyczkach udzielanych mikroprzedsiębiorcom (40Billion.com, Kiva.org). Specjalizacja dokonuje się też w odniesieniu do pożyczkodawców – inwestowanie za pomocą specjalnych funduszy inwestycyjnych (Pertuity Direct). Platformy zaczęły także działać na rynku globalnym i otwierać się na użytkowników z innych krajów. Pionierem na tej płaszczyźnie był serwis Zdisha (2009 r.).

Pierwszą polską platformą pożyczek społecznościowych jest administrowany przez Blue Media Sp. z o.o. Kokos.pl. Od 2008 r., kiedy to uruchomiono platformę, do chwili obecnej⁵ pośredniczyła ona w udzieleniu ponad 70 tys. pożyczek, których kwota przekroczyła 75 mln zł, przy średniej spłacalności pożyczek ponad 92% i zysku z inwestycji na poziomie 19%. Kolejne platformy *social lending* zostały uruchomione także w 2008 r. Były to: Finansowo.pl (ponad 55 mln zł udzielonych pożyczek), administrowane przez spółkę Kreativ Sp. z o.o.⁶, oraz, nieistniejące już, Monetto.pl, będące własnością Prender Sp. z o.o. W 2009 r. na polskim rynku uaktywniła się platforma Smava.pl, będąca odpowiednikiem niemieckiego serwisu w Polsce. Nie zyskała ona dość dużej popularności, gdyż w roku następnym została przejęta przez spółkę Kreativ Sp. z o.o. Zamierzeniem nowego właściciela miało być utworzenie na bazie Smava.pl serwisu pożyczek społecznościowych, działającego w segmencie premium. Plany te, jak dotychczas, nie zostały zrealizowane, choć poczyniono działania zmierzające do stwo-

⁵ Wszelkie dane w odniesieniu do polskich serwisów prezentowane są wg stanu na koniec III kwartału 2012 r.

⁶ Obecnie ta działalność spółki została przeniesiona do nowego podmiotu – Priva Sp. z o.o.

Tabela 1. Zestawienie cech i parametrów funkcjonowania największych polskich platform pożyczek społecznościowych, wyróżnionych ze względu na wartość przeprowadzonych transakcji

Wyszczególnienie	Kokos.pl	Finansowo.pl	Zakra.pl
Maksymalna kwota pierwszej pożyczki/ docelowo maksymalna	1000/25000 250 000*	1000/2000**	2000/135 000
Maksymalna kwota zadłużenia	25 000 250 000*	5000/10 000**	3 000/200 000
Minimalna/maksymalna kwota pojedyn- czego zaangażowania	50/5000	50/500	50/10 000, 40 000***
Liczba jednocześnie aktywnych poży- czek	Zależne od ratingu 1-5	5/10**	Zależne od ratingu 1-6
Maksymalny okres kredytowania	2-36 m-cy	7, 15, 30 dni, 2, 3, 6 i 12 m-cy	3-36 m-cy
Podstawowe wynagrodzenie operatora	prowizja 0,5%- 5%, opłaty za weryfi- kację	prowizja 3%, opłaty za weryfi- kację	Prowizja 0%-5%, opłaty za weryfi- kację
Weryfikacja tożsamości: – kontrolny przelew bankowy – weryfikacja dokumentów tożsamości – weryfikacja nr telefonu, adresu e-mail – weryfikacja adresu zamieszkania – identyfikacja aktywności w innych serwisach	tak tak tak tak* tak	tak tak	tak tak tak tak tak
Czynniki zwiększające wiarygodność płatniczą pożyczkobiorcy: – weryfikacja w BIK – weryfikacja w Infomonitor – weryfikacja w ERIF – weryfikacja w KR D – weryfikacja w bazie CEDR – weryfikacja w bazie MIG-BR – weryfikacja wysokości dochodów – inne	tak tak tak tak tak tak poręczenia, rating, historia pożyczek	tak system komen- tarzy, historia pożyczek	tak tak tak tak tak tak tak weksle, depozyt karty pojazdu, współwłasność, system komen- tarzy
Dodatkowe cechy: – współpraca z firmą windykacyjną – dodatkowe ubezpieczenia – monitoring wiarygodności – inne	tak tak tak oferty inicjowane przez inwestorów,	tak	tak tak tak pożyczki konsoli- dacyjne, na zakup auta, programy inwestycji

* po przejściu szczegółowych/dodatkowych weryfikacji

** tylko dla użytkowników serwisu mBank należącego do WBD BRE Banku SA

*** przy udzielaniu pożyczek podmiotom gospodarczym

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji pochodzących od operatorów.

rzenia nowej marki (Priva.pl). Najmłodszym, ale trzecim co do wielkości pod względem wartości udzielonych pożyczek jest założony w 2010 r. serwis Zakra.pl. Już w chwili uruchomienia serwis wyróżniał się możliwością zaciągania pożyczek na zakup samochodu, które były dodatkowo zabezpieczane⁷ ze względu na zastosowanie wyższych limitów dla pożyczek. Jednocześnie serwis wyróżniał się uruchomieniem oferty dla firm. Obecnie operator administruje także innymi serwisami, do których zalicza się Zakramini.pl (specjalizujących w pożyczkach na krótkie terminy) oraz Zakrainvest.pl (umożliwiający udzielanie pożyczek osobom prawnym przez osoby fizyczne). Na polskim rynku funkcjonują ponadto serwisy takie, jak Pozycz.pl, Sekrata.pl czy Kasomat.pl – jednak są to młode stażem serwisy i póki co nie odgrywają znaczącej roli na rynku pożyczek społecznościowych.

Procedury zmierzające do zagwarantowania bezpieczeństwa transakcji są w większości serwisów podobne (zob. tab. 1). Znajdziemy wśród nich weryfikację danych osobowych użytkowników serwisów, a w odniesieniu do pożyczkobiorców – weryfikację ich solidności płatniczej. Od standardów odbiega nieco serwis Finansowo.pl. Wartości maksymalne zaciąganych pożyczek dość istotnie się różnią i wynoszą od 2000 zł (w przypadku serwisu Finansowo.pl) do aż 135 tys. zł (w serwisie Zakra.pl). Parametry funkcjonowania serwisu Finansowo.pl pokazują, że obrał on sobie za grupę docelową użytkowników pożyczających małe kwoty. Taki model biznesowy wygeneruje niższe przychody niż u konkurencji, dlatego serwis, nie chcąc generować dodatkowych kosztów, ograniczył się tylko do podstawowych form weryfikacji solidności pożyczkobiorców. Niskie wartości maksymalnego pojedynczego zaangażowania w pożyczkę dodatkowo fakt ten potwierdzają.

Analizując oferty, można również odnaleźć subtelne różnice pomiędzy serwisami. Administratorzy platform starają się też je wyeksponować, mając nadzieję, że będą to dodatkowe czynniki decydujące o wyborze danej platformy. Spośród nich warto wyróżnić możliwość ustanowienia gwaranta pożyczki (Kokos.pl), który przejmie na siebie obowiązek jej spłaty wówczas, gdy główny pożyczkobiorca nie będzie w stanie tego zrobić. Innym przykładem jest pożyczka na samochód znajdująca się w ofercie Zakra.pl. Limity w tego rodzaju pożyczce są zwielowokrotnione (do 4) ze względu na ustanowienie dodatkowych zabezpieczeń związanych z celem takiej pożyczki. Zauważalne jest ponadto różnicowanie ofert pod względem kwot oraz terminów (Zakra.pl oraz Zakramini.pl). Podobną specjalizację zapowiada operator Finansowo.pl – Priva Sp. z o.o.

⁷ Stosowane jest częściowe przewłaszczenie lub depozyt karty pojazdu u administratora serwisu.

5. Podsumowanie

Pożyczki społecznościowe stanowią ciekawą alternatywę dla tradycyjnych źródeł pozyskania kapitału obcego. Szczególnie w dzisiejszej dobie, kiedy to aktywność gospodarcza ludzi nabiera takiego tempa, za którym nie nadążają procedury stosowane przez tradycyjne instytucje. Platformy *social lending* umożliwiają pozyskanie kapitału w bardzo krótkim czasie od zgłoszenia zapotrzebowania, przy minimum formalności. Pozwalają członkom społeczności na czerpanie korzyści z umów, niezależnie od charakteru, w jakim występują przy zawieraniu umowy – jako biorycy czy dawcy kapitału. Biorca uzyskuje dostęp do tańszego kapitału, a dawca – do inwestycji o wyższej spodziewanej stopie zwrotu niż w przypadku lokat bankowych.

Wirtualna natura kontaktów pomiędzy stronami może stwarzać pozory niedoskonałego zabezpieczenia interesów strony pożyczającej. W rzeczywistości pożyczkobiorcy niezamierzający wywiązywać się ze swoich deklaracji są szybko usuwani ze społeczności i ewentualne ponowne wyludzenia dokonywane przez nich w ramach danego serwisu raczej się nie zdarzają⁸. Podobne zagrożenie wiąże się z udzielaniem pożyczek osobom zaliczanym do tzw. *subprime borrowers*, czyli grupy osób o niskim statusie materialnym, braku zdolności kredytowej, osób wykluczonych na rynku finansowym. Mimo tych czynników, jak pokazuje praktyka Kokos.pl, serwisy pożyczek społecznościowych charakteryzują się podobną, a czasem nawet nieznacznie lepszą jakością portfela administrowanych pożyczek niż cały sektor bankowy (7,4% wartości zagrożonych pożyczek do 9,4% wartości zagrożonych kredytów bankowych udzielonych w sektorze gospodarstw domowych⁹).

Na pytanie: czy pożyczki społecznościowe udzielane przez Internet wyczerpały już swoje możliwości rozwoju? nie łatwo udzielić odpowiedzi. Z jednej strony liczba użytkowników serwisów nie rośnie już w takim tempie, jak w początkowych latach funkcjonowania platform, administratorzy platform często ponoszą straty, a część nowo powstałych serwisów szybko zamyka swoją działalność. Jednak z drugiej strony, obserwując rynki zagraniczne i poziom specjalizacji tamtejszych platform, szansa na rozwój z pewnością jest realna. W publikacjach prasowych podnosi się argumenty o wyczerpaniu możliwości zwiększania popularności tego typu serwisów. Uznaje się, że informacja o istnieniu tego typu

⁸ Trzeba wspomnieć o istniejących w sektorze bankowym wyludzeniach kredytów na osoby podstawione, o fałszywej tożsamości. Nie należy zatem wykluczać takich działań również na gruncie udzielania pożyczek w Internecie.

⁹ *Informacja o sytuacji banków w I kwartale 2012 r.*, UKNF, Warszawa 2012, www.knf.gov.pl/Images/Info_o_syt_bankow_1kw_2012_tcm75-31882.pdf [30.09.2012].

serwisów dotarła już do potencjalnych użytkowników. Rozstrzygnięcie tej kwestii wymagałoby dokładnych badań marketingowych, chociażby z tego powodu, że w praktyce można odnaleźć przykłady doskonale funkcjonujących przedsiębiorstw („nieinternetowych”), które zajmują się udzielaniem pożyczek finansowanych z kapitału pożyczanego właśnie za pomocą platform *social lending*¹⁰. Istnienie tego typu pośrednictwa (około 18 placówek w całej Polsce) skłania do twierdzenia, że nie wszyscy o nim wiedzą bądź nie umieją korzystać z internetowych platform do zaciągania pożyczek społecznościowych. Serwis Kokos.pl upatruje w tego typu działaniach dość istotny potencjał rozwoju.

Literatura

- Beito D.T., *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890-1967*, The University of North Carolina Press 2000.
- Gorsky M., *The Growth and Distribution of English Friendly Societies in the early nineteenth century*, „Economic History Review”, LI, 1998, No. 3.
- Hulme M.K., Wright M., *Internet Based Social Lending: Past, Present and Future*, Social Futures Observatory, Paper 2006, www.socialfuturesobservatory.co.uk/papers/shtml [30.09.2012].
- Pożyczki społecznościowe w Polsce*” Accenture i Gemius SA, Warszawa, czerwiec 2008.
- Regulamin funkcjonowania oraz informacje prasowe serwisu www.finansowo.pl [30.09.2012].
- Regulamin funkcjonowania oraz informacje prasowe serwisu www.kokos.pl [30.09.2012].
- Regulamin funkcjonowania oraz informacje prasowe serwisu www.zakra.pl [30.09.2012].
- Regulamin funkcjonowania oraz informacje prasowe serwisu www.prosper.com [30.09.2012].
- Regulamin funkcjonowania oraz informacje prasowe serwisu [zopa.com](http://www.zopa.com) [30.09.2012].
- Wikipedia – wersja angielska, http://en.wikipedia.org/wiki/Person-to-person_lending [30.09.2012].

¹⁰ Por. działalność podmiotu AK-Group czy Euro Finanse. Za: Wojciech Boczoń, *Pożyczki społecznościowe schodzą do placówek*, PR News, <http://prnews.pl/wojciech-boczon/pozyczki-spolesznosciowe-schodza-do-placowek-64750.html> [30.09.2012].

Abstracts

Anna Szelągowska

The Impact of the Directive Com (2012) 280 Implementation on the Cooperative Banks Activity in Poland

The aim of this article is to present the influence of the proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directives 77/91/EEC and 82/891/EC, Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC and 2011/35/EC and Regulation (EU) No 1093/2010 on Polish cooperative banks. In case of failures, banks should be wound down in accordance to the normal insolvency procedures. However, the extent of interdependencies between institutions creates the risk of a systemic crisis when problems in one bank can cascade across the system as a whole. Therefore, the mentioned proposal aspires to implement effective tools to manage institutions in crisis and to prevent a domino effect of failing institutions from seriously damaging the real economy.

Anita Szyguła

Factors for Development of Deposit-Credit Activities in Cooperative Banks

The article presents legal, economic and social factors for development of deposit-credit activities in cooperative banks in the context of stabilizing or destabilizing influence of these factors. It has been recognized that legal regulations provide the framework for harmonizing the deposit and credit base. The article identifies the activities of cooperative banks from 2006 to 2011, demonstrates the influence of economic factors on the development of deposit-credit activities and assesses social factors according to the awareness of bank customers. It has been noted that external conditions can cause difficulties in maintaining deposit-credit equilibrium and liquidity.

Agnieszka Alińska

In Search for Final Organizational Model of Cooperative Banking Functioning in Poland

One of the problems in Polish cooperative banking is lack of determination in actions undertaken up to now and not enough will to create a coherent strategy of cooperative banks on the Polish financial market. Up to now no clear and coherent vision/concept of cooperative banking development in Poland has been designed. New challenges and expectations concerning the cooperative banking sector aroused after the implementation of Directive CRD IV. This showed the necessity of implementing further changes in the functioning and internal organization of cooperative banks in Poland. On the market of financial services there are institutions with long history, good recognition of the local environment, tight contacts with customers, and good fi-

nancial and economic results compared with the whole banking sector. However, for many years now the market share of these financial institutions has been a low, stable level. Moreover one can observe a great differentiation among the banks in terms of capital volume and financial potential. The factor lowering cooperative banks' power is competition among them and competition among cooperative banking associations, which is contradictory to basic principles of cooperative banking in the EU. That situation makes it difficult to prepare a coherent strategy for the whole sector of cooperative banking in Poland, and diminishes the position of cooperative banking sector on the financial services market.

Maria Magdalena Golec

Dilemmas of Credit Cooperative Development in Poland

Credit cooperatives in Poland include two different forms of institutions, co-operative banks and cooperative savings and credit unions. The paper identifies the common dilemmas for these market institutions and puts in order according to entities with decision-making authority the level of co-operatives, associations of cooperatives and government. In the activities of the Polish credit cooperatives the same dilemmas can be found. The extent of social dimension in their activities should be regarded as fundamental. The range of social dimension affects the number of decisions of the individual units (such as active membership base, locality, purpose of cooperatives).

Franz Seitz

Spółdzielczy system bankowy w Niemczech: wyniki badań empirycznych i analiza teorii

W artykule przedstawiono wybrane dane empiryczne dotyczące sektora bankowości spółdzielczej, koncentrując się na sytuacji w Niemczech. Dokonano również porównań z innymi grupami bankowymi. Ponadto przytoczono teoretyczne argumenty na temat roli banków spółdzielczych w nowoczesnym świecie finansów. Wskazano na istnienie kilku specyficznych cech, które umocniły rolę banków spółdzielczych w ostatnich latach. W pracy starano się także wytłumaczyć, dlaczego model biznesowy banków spółdzielczych nadal działa.

Damian Kubiak

Modern Realization of Idea of Credit on the Basis of Self-Help in Small Communities

The main purpose of this paper is to characterize social lending by focusing on its transaction procedure using the Internet. The author presents some advantages and disadvantages of such transactions and describes risk levels associated to them. Also, the genesis of some Internet social lending websites was presented. Some interesting business models of similar global services were introduced. The author puts emphasis on the 3 biggest Polish social lending Internet services by describing especially security levels of transactions among lenders and borrowers as members of small communities.

**Lista recenzentów współpracujących z czasopismem
„Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”**

**(List of reviewers collaborating with
“The Poznan School of Banking Research Journal”)**

Prof. nadzw. dr hab. Agnieszka Alińska – *Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*
Prof. dr Artem Bardas – *National Mining University, Dnipropetrovsk, Ukraina*
Prof. zw. dr hab. Ewa Maria Bogacka-Kisiel – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Jan Borowiec – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Grażyna Borys – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Stanisław Czaja – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. inż. Anna Beata Cwiakała-Malys – *Uniwersytet Wrocławski*
Prof. nadzw. dr hab. Waldemar Dotkuś – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Józef Dziechciarz – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Teresa Famulska – *Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*
Dr Donald Finlay – *Coventry University Business School, Wielka Brytania*
Prof. zw. dr hab. Stanisław Flejterski – *Uniwersytet Szczeciński*
Dr Klaus Haberich – *Franklin University, USA*
Prof. nadzw. dr hab. Jerzy Ryszard Handschke – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Prof. dr hab. Eva Horvátová – *Ekonomická univerzita v Bratislave, Słowacja*
Prof. dr Arvind K. Jain – *Concordia University, Kanada*
Prof. nadzw. dr hab. Maria Jastrzębska – *Uniwersytet Gdański*
Prof. zw. dr hab. Adam Kopiński – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. inż. Dorota Elżbieta Korenik – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Stanisław Korenik – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Maria Kosek-Wojnar – *Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie*
Prof. nadzw. dr hab. Mirosława Lasek – *Uniwersytet Warszawski*
Prof. zw. dr hab. Teresa Krystyna Lubińska – *Uniwersytet Szczeciński*
Prof. zw. dr hab. Henryk Mruk – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Dr Tony Muff – *University of Northampton, Wielka Brytania*
Prof. nadzw. dr hab. Bartłomiej Nita – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Edward Nowak – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Adam Nowicki – *Politechnika Częstochowska*
Prof. zw. dr hab. Walenty Ostasiewicz – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Zbigniew Pastuszak – *Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*
Prof. zw. dr hab. Kazimierz Perechuda – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Bogusław Pietrzak – *Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*
Prof. nadzw. dr hab. Wojciech Piotr – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Prof. nadzw. dr hab. Marzanna Poniatowicz – *Uniwersytet w Białymstoku*
Prof. zw. dr hab. Wanda Ronka-Chmielowiec – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Ireneusz Rutkowski – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Dr Leo V. Ryan, C.S.V. – *DePaul University Chicago, USA*
Prof. nadzw. dr hab. Henryk Salmonowicz – *Akademia Morska w Szczecinie*
Prof. nadzw. dr hab. Jadwiga Sobieska-Karpińska – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Bogdan Sojkin – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Prof. zw. dr hab. Jerzy Sokołowski – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*

Prof. nadzw. dr hab. Beata Świecka – *Uniwersytet Szczeciński*
Dr Christopher Washington – *Franklin University, USA*
Prof. nadzw. dr hab. Jan Wiśniewski – *Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku*
Prof. nadzw. dr hab. dr h.c. inż. Tadeusz Zaborowski – *Polska Akademia Nauk Oddział w Poznaniu*
Prof. nadzw. dr hab. Ewa Ziemia – *Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*
Prof. zw. dr hab. Marian Żukowski – *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*

Recenzenci
„Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu”
nr 40-45 za rok 2012

Reviewers of “The Poznan School of Banking Research Journal”
issues 40-45 of the year 2012

Prof. nadzw. dr hab. Jan Borowiec – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. inż. Dorota Elżbieta Korenik – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. zw. dr hab. Stanisław Korenik – *Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
Prof. nadzw. dr hab. Mirosława Lasek – *Uniwersytet Warszawski*
Prof. zw. dr hab. Teresa Krystyna Lubińska – *Uniwersytet Szczeciński*
Prof. zw. dr hab. Henryk Mruk – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Prof. nadzw. dr hab. Wojciech Piotr – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Prof. nadzw. dr hab. Ireneusz Rutkowski – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Dr Leo V. Ryan, C.S.V. – *DePaul University Chicago, USA*
Prof. zw. dr hab. Bogdan Sojkin – *Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*
Prof. nadzw. dr hab. Beata Świecka – *Uniwersytet Szczeciński*
Prof. nadzw. dr hab. Jan Wiśniewski – *Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku*
Prof. nadzw. dr hab. Ewa Ziemia – *Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*

